

MEZINÁRODNÍ VZTAHY / CZECH JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.

Redakční rada: Pavel Barša, Jozef Bátora, Vít Beneš, Oldřich Bureš, Ondřej Císař, Jan Dra-hokoupil, Petr Drulák, Tim Houghton, Ondřej Horký-Hluchář, Jan Hřích, Vincenc Kopeček, Zuzana Lehmannová, Dan Marek, Markéta Pitrová, Jan Růžička, Šárka Waisová, Tomáš Weiss, Štěpánka Zemanová, Jiří Zemánek

Předseda: Jan Karlas

Pověřený šéfredaktor: Jan Kovář, kovar@iir.cz

Zástupce pověřeného šéfredaktora: Tomáš Dopita, dopita@iir.cz

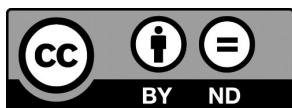
Editorka recenzí: Míla O'Sullivan, osullivan@iir.cz

Koordinátor odborných akcí: Jan Daniel, daniel@iir.cz

Redakce: Daniela Iwashita

Články uveřejněné v tomto časopise jsou abstrahovány či indexovány v následujících databázích:

Scopus, ERIH PLUS, Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), Political Science Complete (EBSCO), CSA Worldwide Political Science Abstracts (ProQuest), International Bibliography of the Social Sciences (ProQuest), International Political Science Abstracts / Documentation Politique Internationale (SAGE), Česká národní bibliografie (Národní knihovna ČR), World Affairs Online (Fachinformations-verbund Internationale Beziehungen und Länderkunde) a Directory of Open Access Journals (DOAJ).

Toto dílo podléhá licenci *Creative Commons Uvedte původ – Nezpracovávejte* 4.0. Licenční podmínky jsou dostupné na adrese <<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>>.

Adresa redakce: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon šéfredaktora: 251 108 140, telefon redakce: 251 108 141, fax: 251 108 222, internetová adresa: mv.iir.cz

Předplatné a objednávky vyřizuje redakce. Odbytové oddělení – telefon: 251 108 107, e-mailová adresa: eshop@iir.cz

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš.

Časopis vychází čtyřikrát ročně. Cena výtisku 95 Kč, roční předplatné 285 Kč, roční předplatné pro Slovenskou republiku 18,92 €.

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., www.iir.cz

VÝZKUMNÉ ČLÁNKY

Vít Beneš

Analýza zahraniční politiky: Konceptualizace časovosti a jinakosti v teorii rolí 5

Jakub Charvát

Poměrné sestupné zastoupení v Evropském parlamentu: unijní právo vs. realita 22

Michal Kouřil

Demokracie a sociální konflikt v Barmě 41

RECENZNÍ ESEJ

Karel Černý

Miniatura arabského jara: Revoluce, kontrarevoluce a sektářství v Bahrajnu 57

Mitchell Belfer: *Small State, Dangerous Region: A Strategic Assessment of Bahrain*.

1. vydání. Frankfurt: Peter Lang, 2014, 412 stran, ISBN 978-363-164-639-7.

Toby Matthiesen: *Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring that wasn't*.

1. vydání. Stanford: Stanford University Press, 2016, 198 stran, ISBN 978-0-8047-8573-0.

Miloš Mendel: *Arabské jaro: Historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě*.

Praha: Academia, 2015, 349 stran, 1. vydání, ISBN 978-80-200-2474-9.

RECENZE

Paul Collier: *Exodus: Jak migrace mění náš svět*.

1. vydání. Praha: Libri, 2017, 260 stran. ISBN 978-80-7277-557-6.

(Lucie Macková) 67Daniele Ganser: *Nezákonné války: Jak země NATO sabotují OSN: Kronika doby od Kuby po Sýrii*.

1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2017, 367 stran,

ISBN 978-80-271-0499-4 (signatura knihovny ÚMV 62 257).

(Michaela Ducháčková) 71Karel Řehka: *Informační válka*.

1. vydání. Praha: Academia, 2017, 218 stran. ISBN 978-80-200-2770-2.

(Jakub Harašta) 75

KNIHOVNA Ústavu mezinárodních vztahů 79

RESUMÉ v českém jazyce 82

Analýza zahraniční politiky: Konceptualizace časovosti a jinakosti v teorii rolí

VÍT BENEŠ

Foreign Policy Analysis: Conceptualizing Temporality and Otherness in the Role Theory

Abstract: Role theory, which is based on the symbolic interactionism of George H. Mead, is increasingly used in foreign policy analysis. The goal of this paper is twofold. Firstly, the text expands the conceptual framework of role theory by incorporating the arguments of Mead's theory of time. We argue that national roles have not only the relational dimension (the constitution of roles vis-a-vis others), but also the temporal dimension. Based on the theory of time, we conceptualize this temporal dimension by introducing the concepts of historical self and historical other. Secondly, the article attempts to incorporate in role theory the arguments of poststructuralism concerning the meaning of otherness and the defining of one another for the formation of identity. In this view, the symbolic-interactionist process of "taking the role of the other" and poststructuralist "negative othering" can be perceived as two extremes on the continuum of modalities of the constitutive relationship between self and the other.

Key words: role theory, symbolic interactionism, poststructuralism, national role, foreign policy analysis, theory of time, othering.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1592>>.

Symbolický interakcionismus G. H. Meada (1934) patří mezi vlivné sociologické a sociálněpsychologické školy.¹ Jeho vliv se neomezuje pouze na sociologii a sociální psychologii, ale proniká i do ostatních společenských disciplín včetně mezinárodních vztahů a analýzy zahraniční politiky. Popularita symbolického interakcionismu do určité míry souvisí s rozmachem sociálního konstruktivismu v sociálních vědách obecně i v mezinárodních vztazích jako takových.

Jednou ze (sub)disciplín, které se Meadem inspirovaly, je analýza zahraniční politiky (*foreign policy analysis* – FPA). Symbolický interakcionismus má ve FPA poměrně dlouhou tradici. Do FPA jej importoval Kalevi Holsti (1970), který symbolického interakcionismu využil při formulaci vlastního konceptuálního rámce pro analýzu zahraniční politiky, nazvaného teorie rolí. Stalo se tak dlouho před tím, než byl symbolický interakcionismus „objeven“ prostřednictvím takzvaného sociálněkonstruktivistického obratu v mezinárodních vztazích (Checkel 1998; Wendt 1999) a v analýze zahraniční politiky (Kubálková 2001).

Poté, co Holsti v sedmdesátých letech 20. století teorii rolí vytvořil, se rozvinula do podoby koherentního konceptuálního rámce pro analýzu zahraniční politiky. Přestože zájem o teorii rolí v osmdesátých a devadesátých letech poněkud upadá, v posledních letech se teorie rolí dále rozvíjí, objevují se její nové empirické aplikace (pro přehled viz Beneš 2010) a vrací se ke svým kořenům a k symbolickému interakcionismu G. H. Meada (Harnisch 2011a).

Teorie rolí se opírá o antropomorfní předpoklad, že ke státu můžeme přistupovat pomocí stejných teoretických a konceptuálních nástrojů, kterými ostatní společenské vědy (v našem případě sociologie a sociální psychologie) přistupují k člověku. Pojem *role* je totiž v teorii rolí konceptualizován podobným způsobem, jakým Mead přistupuje k *self*, pouze s tím rozdílem, že se pohybuje na jiné úrovni analýzy a místo sebepojetí individuů nás zajímá sebepojetí států. V souladu s Meadovým symbolickým interakcionismem teorie rolí tvrdí, že národní role států (jejich kolektivní *self*) se utváří interakcí s druhými státy, při níž dochází k výměně gest a slov, tedy neverbálních a verbálních symbolů. Teorie rolí přejímá Meadův model (Mead 1934), podle nějž se *self* vynořuje v dialogu mezi „I“ a „me“.

Antropomorfnismus je běžnou praxí v mainstreamových teoriích zahraniční politiky a teoriích mezinárodních vztahů, které si půjčují koncepty a teoretické modely ze sociální psychologie, sociologie (Wendt 1999) či mikroekonomie (Waltz 1979). Toto přebírání teorií a konceptů z jiných „věd o člověku“ je většinou vnímáno kladně díky obohacování teoretické debaty, ale má i své stinné stránky, jak se ukazuje v případě teorií mezinárodních vztahů. V rámci nich se antropomorfnismus projevuje konceptualizací státu jako „osoby“ (aktéra), která má svou vlastní identitu, zájmy, vůli. Zájmy a identity se sice mohou v omezené míře proměňovat, zároveň však stát zůstává pro teorie mezinárodních vztahů osobou – „člověkem, do kterého nevidíme“. Teorie mezinárodních vztahů potom považuje státy za předem dané aktéry, upozaduje proces tvorby zahraniční politiky a politiky realizující zahraniční politiku státu a soustředí se na zkoumání struktury mezinárodního systému. Tento implicitní strukturalismus je vlastní jak neorealismu Kennetha Waltze (1979), tak i sociálnímu konstruktivismu Alexandra Wenda (1999).

Teorii rolí se daří vyvarovat výše zmíněných negativních aspektů antropomorfizace státu v teoriích mezinárodních vztahů. Teorie rolí je teorií zahraniční politiky a v souladu s tradicemi FPA otvírá „černou skříňku“ domácí politiky. Může tak být užitečným korektivem Wendtova přemrštěného strukturalismu (blíže viz Beneš 2010).

Cíl tohoto příspěvku je dvojitý. Zaprvé chci obohatit teorii rolí o poznatky a argumenty Meadovy teorie času. Přestože se teorie rolí v poslední době vrací ke svým kořenům v symbolickém interakcionismu, některé aspekty Meadova učení zůstávají v teorii rolí nedoceněny, především jeho teorie času, která má důležité implikace nejenom pro jeho teorii jednání (symbolický interakcionismus), ale i pro jeho filozofii vědy (pragmatismus). Meadova teorie času je nedílnou součástí jeho filozofie vědy (pragmatismus) a konceptualizace časovosti nám umožní ukotvit teorii rolí v současné pragmatické perspektivě v rámci teorie mezinárodních vztahů a analýzy zahraniční politiky. Co se týče úrovně teoretické a konceptuální, Meadova teorie času přesvědčivě argumentuje, že konstituce rolí má nejenom relační dimenzi (formování rolí ve vztah k druhým), ale i dimenzi časovou. Na základě poznatků teorie času se pokouším rozšířit konceptuální rámec teorie rolí o nové pojmy, které tuto časovou dimenzi konceptualizují: *historické self* a *historický druhý*.

Zadruhé se pokusím vtělit do konceptuálního rámce teorie rolí poznatky a argumenty poststrukturalismu týkající se významu jinakosti a vymezování vůči druhému pro formování identity. Teorie rolí dlouhou dobu poznatky poststrukturalismu opomíjela, přestože obě teorie sdílejí tezi, že role (respektive identity) jsou konstituovány ve vztahu k *těm druhým* (k *jinakosti*).

Cílovou disciplínou tohoto článku je tedy analýza zahraniční politiky (*foreign policy analysis*). Zároveň se domnívám, že článek může být zajímavý i pro sociologii. G. H. Mead a potažmo i symbolický interakcionismus patří mezi sociologické kánony (v českém prostředí viz například Znebežánek 2006; Keller 2006: 75–80; Madzia 2009). Na druhou stranu, jak podotýkají Maines, Sugrue a Katowich (1983: 161; viz též Baert 2000: 216), povědomí o Meadově teorii času zůstává poměrně slabé. V českém prostředí se Meadově filozofii času věnoval specificky pouze Šubrt (2001: 219–222, 2002: 94–103).

Struktura článku je následující. První dvě části se věnují epistemologickým a ontologickým implikacím Meadovy teorie času. Další čtyři části představují modifikovaný a doplněný konceptuální rámec teorie rolí. Konceptuální rámec teorie rolí v analýze zahraniční politiky představuje soubor vzájemně propojených konceptů, kterými se analýza zahraniční politiky snaží analyzovat (rozložit) *self* (tedy národní roli) na dílčí konstitutivní prvky. Dekompozice *self* (tedy národní role)² na dílčí prvky nám jednak umožní sledovat dynamiku formování národních rolí v čase, jednak nám dovolí kategorizovat národní role podle toho, jakým způsobem jsou konstituovány. Podle konceptuálního rámce představeného v tomto textu lze národní roli (kolektivní *self*) rozložit ve čtyřech dimenzích. Zprvé budu teoretizovat, jak se národní role mohou lišit podle relativního významu alternívního aspektu *self* („*me*“) na jedné straně a *ego* aspektu („*I*“) na straně druhé (viz též Beneš – Harnisch 2015: 149). Zadruhé budu teoretizovat, kdo je tím druhým, který se prostřednictvím alternívního aspektu *self* podílí na formování národní role, a do jaké míry aktér přebírá roli významného druhého nebo zobecnělého druhého. Zatřetí budu teoretizovat, jakou roli hraje minulost při vynoření kolektivního *self* (národní role). Začtvrté poslední dimenzi, podle níž budu *self* (národní roli) analyticky rozkládat, je charakter vztahu mezi já (*self*) a tím druhým (*other*). Konstitutivní vztah mezi já (*self*) a tím druhým (*other*) může mít podobu ztotožnění s druhým nebo vymezení vůči druhému. V rámci této čtvrté dimenze se pokusím skloubit symbolicko-interakcionistický pohled na vztah *self*–*other* s argumenty a poznatky, které přináší poststrukturalismus.

EPISTEMOLOGICKÉ DŮSLEDKY MEADOVY TEORIE ČASU

Meadova teorie času³ (Mead 1929, 1932) je pevnou součástí jeho filozofie vědy (pragmatismus), ale i jeho teorie (symbolický interakcionismus). Většina sociologů upírá svoji pozornost na nejdůležitější Meadovo dílo (vydané po jeho smrti) *Mind, Self and Society* (Mead 1934), ale stojí za to připomenout vazbu mezi jeho teorií času a jeho teorií společenského řádu (jeho model *self*–společnost; viz Maines – Sugrue – Katovich 1983). Mead byl také jedním z prvních amerických vědců, který zkoumal společenský kontext paměti, přestože jeho snahy nikdy „*nenabýly podoby koherentní perspektivy*“ (Schwartz 1996: 275). A to je asi největší problém Meadovy teorie času. Meadova konceptualizace dynamiky mezi *self* a společností nabyla podoby koherentní perspektivy v *Mind, Self and Society* a zároveň byla úspěšně zpolarizována dalšími generacemi badatelů (klíčovou roli hrál Blumer 1986). Naopak Meadova teorie času je „roztroušena“ v několika dílech a zároveň představuje „*nejméně srozumitelnou a nejméně objasněnou*“ část Meadova díla (Joas 1997: 167).⁴ Přestože je Meadova teorie času důležitou součástí jeho myšlení, sociologové jí začali věnovat pozornost teprve nedávno (Strauss 1991; Schwartz 1996; Joas 1997; Emirbayer – Mische 1998; Baert 2000; Flaherty – Fine 2001; Šubrt 2002; Joas – Huebner 2016; Huebner 2017).

Ústředním bodem Meadova uvažování o času je argument, že minulost (ale ani budoucnost) neexistují samy o sobě, ale jsou nedílnou součástí přítomnosti (Maines – Sugrue – Katovich 1983: 162). Za *locus* reality považuje Mead přítomnost v tom smyslu, že události se vynořují v přítomnosti a jedinec (či stát) jakožto aktér řešící problémy se s nimi v přítomnosti vypořádává. „*Právě přítomnost je tou časovou arénou, v níž se odehrává lidské jednání a formuje lidská zkušenost*“ (Flaherty – Fine 2001: 150). Jak poznamenává Šubrt, „*minulost je v přítomnosti – jako její podmínka – teprve rekonstruována a stejně hypotetická a relativní je i budoucnost*“ (Šubrt 2002: 95; Mead 1932: 31). Minulost je průběžně reinterpretoována z pohledu přítomnosti (srovnej Kratochvíl 2006: 21). Podle pragmatismu se významy, které lidé (a potažmo i státy) přisuzují minulým událostem, proměňují v souvislosti s tím, jak se v současnosti vynořují nově, neočekávané události. Jinými slovy, minulost je (ontologicky) podřazena přítomnosti a je to právě přítomnost, která „*činí minulost možnou*“ (Maines – Sugrue – Katovich 1983: 163).

Tato konceptualizace minulosti má poměrně závažné důsledky pro pragmatické pojetí kauzality. Mead svými úvahami o čase v prvé řadě útočí na „naivní historický determinismus“ (Flaherty – Fine 2001: 158), podle kterého příčina v čase předchází následek. Naopak z pohledu pragmatismu se „přítomnost musí vyrovnat s celou řadou historických skutečností, ale důsledky, které tyto skutečnosti mají [na přítomnost], jsou zprostředkovány pozorností a interpretací aktéra, a proto je skutečný dopad historických skutečností nejasný“ (Flaherty – Fine 2001: 151). Mead byl silně ovlivněn Darwinovou teorií evoluce, Meadovu perspektivu proto můžeme označit jako evolucionistickou (Strauss 1991). Kreativní lidskou inteligenci (sebe si uvědomující a interpretující myšlení) ovšem nevnímal jako protiklad přírody, ale jako důsledek a součást přirozeného (přírodního) vývoje (Joas 1997: 176).

Jako evolucionista přistupoval Mead k „novosti“ se vší vážností: důsledky nemohou být redukovány na jejich příčiny. Minulost sama o sobě není přístupná vědeckému poznání v tom smyslu, že nemůže být kompletně rekonstruována a s definitivní platností reinterpretována. Minulost sama o sobě nemá žádný význam, svůj význam nabývá teprve ve vztahu k přítomnosti (a budoucnosti). Jak poznamenává Strauss, v Meadově perspektivě „neexistuje jedna jediná minulost, která může být zachycena ve své vlastní podstatě, ale minulost rekonstruovaná ze současného úhlu pohledu“ (Strauss 1956: x).

Jak ale podotýká Joas (1997: 176–181), Mead zároveň odmítá skeptické argumenty relativistů, kteří tvrdí, že vzhledem k interpretativnímu charakteru historie není možné žádné poznání a že pravda je inherentně relativní. Poznání (ve smyslu hrubé rekonstrukce minulosti ukotvené v současném kontextu) je podle Meada (podle pragmatismu) možné, jakkoliv takové poznání nemá univerzální platnost a jeho validita se proměňuje v souvislosti s tím, jak v přítomnosti čelíme novým a neočekávaným událostem. V důsledku novosti událostí vynořujících se v přítomnosti a v důsledku kreativní interpretace těchto událostí člověkem musí vědec na cestě k poznání aplikovat strategii „rekonstrukční interpretace kauzálního řetězce“ (Tamtéž: 177). Takové poznání ale není univerzálně platné, protože (pouze) zachycuje „pravdu, která náleží k přítomnosti. Pozdější přítomnost bude pravdu rekonstruovat ze svého vlastního nově se vynořivšího stanoviska“ (Mead 1932: 31).⁵ Jak můžeme vidět z tohoto krátkého expoé, Meadova teorie času nám umožňuje ukotvit teorii rolí v pragmatické (interpretativní) tradici ve výzkumu mezinárodních vztahů a analýzy zahraniční politiky (Kratochwil 2006, 2007a, 2007b; Friedrichs – Kratochwil 2009; Bauer – Brighi 2009; v českém prostředí viz Kořan 2008). Můžeme říci, že konceptualizace časovosti v rámci symbolického interakcionismu a teorie rolí může být odpovědí na Kratochwilovu výzvu, aby studium politiky věnovalo náležitou pozornost studiu interpretací historie (Kratochwil 2006: 7). Teorie rolí může sloužit jako pragmatická alternativa k pozitivistickým teoriím a modelům zahraniční politiky.

ONTOLOGICKÉ DŮSLEDKY

Symbolický interakcionismus zaujímá středovou pozici v ontologické dichotomii mezi individualismem (aktér) a holismem (struktura). Tuto v zásadě strukturacionistickou⁶ pozici následně přejala nejenom teorie rolí v rámci analýzy zahraniční politiky (Harnisch 2012: 52), ale také mainstreamový sociální konstruktivismus v teorii mezinárodních vztahů (Wendt 1987, 1992, 1999). Podle tohoto strukturacionistického argumentu dochází (interakcí) k vzájemné konstituci aktérů (*agents*) a sociální struktury (*structure*). Můžeme tvrdit, že podobně i při konceptualizaci vztahu mezi jednáním aktéra a *historickým* kontextem zaujímá Meadova teorie času středovou pozici mezi individualismem a strukturálním (historickým determinismem).

Pro Meada jsou „minulosti, k nimž se vztahujeme, zároveň nezměnitelné i změnitelné“ (Mead 1932: 2; viz též Šubrt 2002: 97).⁷ Minulosti jsou nezměnitelné (strukturální) v tom smyslu, že určité události (v našem případě třeba mezinárodní krize), a ne jiné se musely odehrát před tím, než byly aktérem rekonstruovány, než jim byl dán význam a než byly

takto „osmyslené“ historické události využity pro porozumění přítomnosti (Maines – Sugrue – Katovich 1983: 164). Podle Joase (1997: 177) Mead nikdy nezpochybnou objektivitu času. Maines, Sugrue a Katovich pak mluví o „*implicitně objektivní minulosti*“ (Maines – Sugrue – Katovich 1983: 164). Minulost je tedy objektivní (a v tomto smyslu nezměnitelnou) podmínkou přítomnosti.

Minulost je však zároveň změnitelná (*revocable*), a to díky lidské kreativě, která jednotlivcům (a potažmo státům) umožňuje „*dát jejich minulosti do souladu s jejich přítomnostmi*“ (Strauss 1997: 69; viz také DeGloma 2009: 205–267). „Struktura (historických) událostí“ sice podmiňuje přítomnost, nikoliv ovšem v deterministickém slova smyslu.⁸ Vazba mezi minulostí a přítomností je zřejmá teprve z retrospektivy a nemůže být nikdy úplně zrekonstruována a poznána. Paměť (a kolektivní paměť) je produktem selekce a interpretace, které jsou nevyhnutelnou součástí kognitivního procesu člověka. Interpretace tedy není pouhou možností, kterou nám poskytuje lidská kreativita, ale i nutností, chceme-li porozumět přítomnosti. Mead tvrdí, že jednotlivé události, které se průběžně vynořují v přítomnosti, mohou být spojeny ve smysluplný celek jenom lidskou schopností interpretace (Flaherty – Fine 2001: 151). Jinými slovy, minulost je průběžně rekonstruována a reinterpretována proto, aby mohla být jako „(historická) zkušenost“ použita k pochopení (osmyslení) nových událostí vynořujících se v přítomnosti. Hlavní funkcí minulosti (přesněji řečeno, interpretace minulosti – historické zkušenosti) je obnovení kontinuity mezi minulostí, přítomností a budoucností.

DIMENZE KONSTITUOVÁNÍ NÁRODNÍ ROLE

V této a v následujících částech článku představíme modifikovaný konceptuální rámec teorie rolí v analýze zahraniční politiky. Pokusíme se národní roli analyticky rozložit ve čtyřech dimenzích. V první dimenzi budeme teoretizovat, jak se národní role mohou lišit podle relativního významu alterního aspektu *self* („*me*“) na jedné straně a *ego* aspektu („*I*“) na straně druhé. V druhé dimenzi se zaměříme na otázku, kdo je tím druhým, který se prostřednictvím alterního aspektu *self* podílí na formování národní role, a do jaké míry aktér přebírá roli významného druhého nebo zobecnělého druhého. V rámci třetí dimenze budeme teoretizovat, jakou roli hraje minulost při vynoření kolektivního *self* (národní role). Konečně ve čtvrté dimenzi budeme rozlišovat dvě modalities vztahu mezi já (*self*) a tím druhým (*other*): ztotožnění nebo vymezení.

Relativní význam alterního aspektu *self* („*me*“): Jak důležití jsou ti druzí pro konstituci národní role?

Ego aspekt národní role

Symbolický interakcionismus a teorie rolí předpokládají, že národní role (kolektivní *self*) může být analyticky rozložena na dva aspekty: *ego* („*I*“) a *alter* („*me*“). *Ego* aspekt („*I*“) reprezentuje instinktivní, impulzivní a neredukovatelnou odpověď organismu na danou situaci (Mead 1934: 175). *Ego* představuje „*vnitřní, samoorganizující aspekt aktérové individuality*“ (Wendt 1994: 385; viz též Harnisch 2011b). Z hlediska ontologie má „*I*“ předsociální a předdiskurzivní povahu, což znamená, že „*I*“ existuje před společenskou interakcí a není ani redukovatelné na produkt diskurzivní struktury (Dunn 1997: 695–696). Z hlediska epistemologie však *ego* („*I*“) předspolečenské není. „*I*“ je impulzivní a nepředvídatelný aspekt národní role, který může být aktérem samým poznán teprve v retrospektivě, „*I*“ se ozřejmuje teprve v dialogu s „*me*“. To, že *ego* aspekt *self* („*I*“) má předspolečenskou a předdiskurzivní povahu, však neznamená útok k materialistickému (biologickému) determinismu a rezignaci na sociální konstruktivismus/interpretivismus, podle kterého se *self* konstituuje symbolickou interakcí. Pouze tvrdíme, že „*drívě než vůbec taková konstituce [self] na symbolické rovině začne, musí dojít k biomateriální samoorganizaci*“ (Schwalbe 1991: 288).

Pokud bychom přeložili Schwalbeho argument z úrovně individuálního *self* na úroveň kolektivního *self* (národní role), dostaneme následující: Dříve než se konstituuje význam národní role (kolektivního *self*) interakcí v mezinárodním systému, musí do jisté míry proběhnout samoorganizační proces na vnitrostátní rovině. Tento *ego* aspekt národní role odpovídá tomu, co Wendt nazývá korporátní identitou státu (*corporate identity*). *Ego* aspekt národní role („*I*“ neboli *corporate identity*) je předspolečenská v tom smyslu, že není formována v průběhu interakcí státu s ostatními aktéry mezinárodního systému, což ovšem nevylučuje její konstituci interakcí mezi aktéry vnitrostátního systému. *Ego* aspekt národní role je konstituován vnitrostátním samoorganizačním, homeostatickým procesem (Wendt 1999: 224–234).

Alterní aspekt národní role

Alterní aspekt národní role („*me*“) můžeme definovat jako (předpokládanou) sadu postojů a potřeb těch druhých. Přesněji řečeno, jedná se o postoje těch druhých, o kterých daný aktér předpokládá, že ovlivňují jeho vlastní jednání. (Mead 1934: 175–176). Aktér (v našem případě stát) získává povědomí o tom, kým je (*self*), tím, že pozoruje a interpretuje reakce těch druhých na jeho vlastní jednání a pohlíží na sebe z perspektivy druhého člověka (Keller 2006: 77). Sebe samy si uvědomíme (naše *self* se stává objektem našeho myšlení) teprve poté, co se naše myšlení pokusí zaujmout postoje a očekávání nějakého druhého člověka (Blumer 1986: 12–13), teprve poté, co se na sebe pokusíme podívat očima toho druhého. Obraz postojů a očekávání toho druhého v našem myšlení pak tvoří alterní část národní role („*me*“). Alterní část národní role („*me*“) odpovídá tomu, co Wendt nazývá sociální identitou státu (*social identity*). Wendt definuje sociální identitu jako sadu „významů, které aktér přisuzuje sám sobě v okamžiku, kdy zaujímá perspektivu druhých“ (Wendt 1994: 385; viz též Harnisch 2011b).

Považujeme za důležité zdůraznit, že alterní část národní role („*me*“) tvoří naše *interpretace* (obrazy) těch druhých (jejich postojů, potřeb a očekávání) získaná v průběhu vzájemné interakce a zprostředkovaná jazykem, nikoliv ti druzí (jejich očekávání) sami o sobě. Ve skutečnosti totiž nikdy nemůžeme „*vidět sebe samy očima toho druhého*“. Ti druzí (sociální kontext jednání aktéra) mají stejný epistemologický a ontologický status jako minulost (historický kontext jednání aktéra). Ti druzí (jejich postoje, očekávání a potřeby) nejsou (stejně jako minulost) sami o sobě přístupní našemu poznání a nemají význam ve své vlastní podstatě. Těm druhým je význam teprve přisouzen kreativním a interpretujícím aktérem. V souladu s pragmatickými východisky můžeme tvrdit, že interpretace těch druhých se proměňuje v souvislosti s tím, jak v přítomnosti čelíme novým, „vynořujícím se“ událostem. Ti druzí jsou průběžně reinterpretováni z pozice současného *self*. Aktér (stát) konstruuje a interpretuje své „druhé“ tak, aby pochopil a „osmyslil“ novou (neočekávanou) událost, které v přítomnosti čelí.

Ti druzí a jejich očekávání nemohou být aktérem nikdy kompletně rekonstruováni a s definitivní platností reinterpretováni, protože očekávání těch druhých jsou aktérovi zprostředkována a signalizována jazykem a praktikami (Harnisch 2011b: 8). „*Me*“ je tedy aktérovou interpretací toho druhého – poststrukturalisté mluví o „*obrazu druhého*“ (*image of the other*). Teprve v průběhu vzájemných interakcí mezi aktérem (*self*) a těmi druhými (*other*) může docházet ke sblížení těchto obrazů (vzájemných očekávání). Tento proces nazýváme socializace.

Dialog mezi aspekty ego a alter

Aspekty *ego* („*I*“) a *alter* („*me*“) jsou v dialektickém vztahu a *jáství* (*self*) se vynořuje touto vnitřní konverzací. Analogicky můžeme tvrdit, že kolektivní *self* (národní role státu) se vynořuje vnitřní konverzací, která může být pozorována ve vnitrostátním politickém diskurzu. Oproti analýze chování jednotlivce máme při analýze zahraničního chování státu tu výhodu, že tento vnitřní dialog mezi „*I*“ a „*me*“ (obrazy těch druhých ve vnitrostátním politickém diskurzu) můžeme přímo pozorovat.

Self (národní role) je tedy vynořujícím se sociálním objektem (Harnisch 2011a). Národní role států se vynořuje z vnitřního dialogu mezi „I“ a „me“, přičemž „me“ je produktem sociální interakce zprostředkované symboly (diskurz, jazyk, neverbální projevy). Národní role jsou relativně stabilní (Chafetz 1997: 664) – do interpretace se promítají zvyky, stereotypy a relativně stabilní pravidla diskurzu. Národní role jsou ale i relativně proměnlivé – do procesu vynoření *self* se promítá i lidská kreativita a nahodilost (nepředvídatelnost „I“). Jak jsem se již zmínil výše, symbolický interakcionismus či teorie rolí zaujímá středovou pozici mezi individualismem, zdůrazňujícím proměnlivost, a strukturalismem, zdůrazňujícím stabilitu. Souhlasím tedy s McCourtem, podle nějž národní role nemůže být konceptualizována jako soubor „fixních povinností“. Role se vynořují v interakci a zároveň poskytují aktérovi představu o struktuře této interakce a možnostech, jak se v rámci této interakce chovat (McCourt 2012: 370).

Významný druhý a zobecnělý druhý: Kdo reprezentuje toho druhého?

Teorie rolí (symbolický interakcionismus) přichází s dvěma argumenty o konstituci národní role (kolektivního *self*). Zaprvé každá národní role je tvořena unikátní kombinací *ego* aspektu („I“) a *alterního* aspektu („me“). Relativní význam *alterního* aspektu („me“), který tvoří aktérova interpretace těch druhých a jejich očekávání, se může vyvíjet a měnit v průběhu času (Beneš – Harnisch 2015: 151). Zadruhé ne všichni „druzí“ jsou stejně významní pro konstituci národní role (kolektivního *self*; viz Wendt 1999: 327). Jak jsme se již zmínil, *alterní* aspekt národní role („me“) je tvořen obrazy těch druhých (jejich postoje a očekávání), jejichž pozici aktér (v našem případě stát) zaujímá ve snaze „vidět sebe sama očima toho druhého“. Ale ne všichni „druzí“, s nimiž aktér (stát) interaguje, plní tuto úlohu, ne všichni „druzí“ se podílejí na konstituci aktérova *self* (národní role). Aby se vypořádal s touto skutečností, zavádí symbolický interakcionismus (teorie rolí) koncepty *významný druhý* (*significant other*) a *zobecnělý druhý* (*generalized other*). Významný druhý je konkrétní osoba, „*primární socializační aktér, jako například rodiče či sourozenci, případně jiný aktér, který nás výrazně ovlivňuje díky svým materiálním či nemateriálním [ideovým] kapacitám*“ (Beneš – Harnisch 2015: 150; viz též Harnisch 2011b: 11; Blumer 1986: 13). Osoba (významný druhý), která jedince tímto způsobem výrazně formuje, se může měnit (Harnisch 2012: 55). Zobecnělý druhý je abstraktní osoba – ideální typ reprezentující kolektivní postoje a očekávání v mysli jedince. Tím, že si jedinec (v našem případě stát) osvojuje roli zobecnělého druhého, vlastně zaujímá zobecnělé postoje a očekávání společnosti jako celku (Mead 1934: 161–167). Generalizovaný druhý reprezentuje a zahrnuje zobecnělé postoje a očekávání všech členů příslušné sociální skupiny (Harnisch 2011a: 40).

Symbolický interakcionismus, tak jak byl formulován v sociální psychologii, předpokládá, že „ten druhý“ se mění v průběhu života jedince. Ve formování „jáství“ (*self*) jednotlivce hrají zpočátku klíčovou roli významní druzí (rodiče). Počet významných druhých se postupně zvyšuje, a jak individuum dospívá, stává se rozhodující reflektovaný kolektivní postoj skupiny či organizované společnosti, zobecnělý druhý (Havlík 2011). Symbolický interakcionismus předpokládá, že v průběhu vývoje jednotlivce nabývá *alterní* část („me“) na významu. Jinými slovy, pohled Meada a sociální psychologie na vývoj jednotlivce je evolucionistický, progresivistický. Na úrovni států (kolektivního *self*) však tento předpoklad není udržitelný. V konceptualizaci národní role (kolektivního *self*) tento evolucionistický předpoklad opouštím. Tvrdím, že *alterní* část („me“) národní role může v čase posilovat, ale i oslabovat.

Historické self a historický významný druhý: Jakou roli hraje minulost při formování národní role?

Meadova konceptualizace vztahu mezi jednotlivcem a společností, o které pojednávala předcházející část, se stala pevnou součástí teorie rolí v analýze zahraniční politiky

a sociálního konstruktivismu v teorii mezinárodních vztahů. V následující části se zaměřím na Meadovu konceptualizaci vztahu mezi přítomností a minulostí, která doposud unikala pozornosti obou disciplín. Konceptuální rámec teorie rolí se doposud omezoval na dynamiku mezi *ego* aspektem („I“) a alterním aspektem („me“), v následující části konceptuální rámec doplním o dimenzi časovou.

Vycházím z teoretického argumentu, že národní role (*self*) se vynořuje nejenom symbolickou interakcí mezi aktérem a společností (Harnisch 2011a: 38), ale i interakcí mezi minulostí, přítomností a budoucností (Flaherty – Fine 2001: 157). Časový rozměr formování kolektivního *self* (národní role) je ve své podstatě také intersubjektivní proces (DeGloma 2009: 214).

Skutečnost, že konstituce *self* (národní role) má nejenom relační rozměr (konstituce interakcí s ostatními členy společnosti), ale i časový rozměr (konstituce interakcí s minulostí) zdůrazňují ti sociologové, kteří berou Meadovu teorii času vážně. *Self* (národní role) se vynořuje v souvislosti s tím, jak se jednotlivec (stát) snaží najít své místo ve společnosti, ale i v čase. Podle Emirbayera a Mischové má kontext, ve kterém aktér jedná, relační i časový charakter (1998: 963). Aktérství (*agency*) definují jako „*pojetí lidského vědomí, které je charakteristické svojí společenskostí [sociality] – schopností být časově a relačně součástí vícero systémů*“ (Tamtéž: 968).

Argument, že *self* (národní role) se vynořuje v dialogu, který vede *ego* s minulostí, byl konceptualizován pojmem „*časové vymezování se*“ (*temporal othering*). Přesněji řečeno, *self* (národní role) se vynořuje časovým vymezováním, v němž je „ten druhý“, vůči kterému se vymezují, umístěn v minulosti spíše než v přítomnosti. Můžeme rozlišit několik typů „těch druhých“ umístěných v minulosti: historické *self*, historický významný druhý či historický zobecnělý druhý. Prvním typem historického druhého, ve vztahu k němuž se utváří aktérovo sebepojetí, může být minulost aktéra samého. V tomto případě je alterní část národní role tvořena obrazem aktérovy minulosti (jeho dřívějších postojů, potřeb a očekávání). Další typy historického druhého – historický významný druhý a historický zobecnělý druhý – jsou vlastně analogiemi významného druhého a zobecnělého druhého, ovšem tentokrát umístěnými v minulosti.

Proces časového vymezování (*temporal othering*) byl analyzován nejenom v sociologii (DeGloma 2009), ale i mnohými konstruktivisty či poststrukturalisty v teorii mezinárodních vztahů a analýze zahraniční politiky. V evropských studiích a analýze zahraniční politiky byl pojem časového vymezování se (*temporal othering*) využit Olem Wæverem (1998) a Thomasem Diezem (2004). Podle Wævera a Dieze je kolektivní *self* Evropské unie utvářeno ve vztahu (v protikladu) k minulosti samotné Evropy. Podle nich je tím druhým, vůči němuž si EU formuje svoje sebepojetí, minulost Evropy plná válek a nestability (Wæver 1998, 2005; Diez 2004). V podobném duchu se nese i stávající výzkum kolektivního *self* (národní role) Německa v rámci teorie rolí. Koncept civilní mocnosti, který bývá při výzkumu německé role často používán (Kirste – Maull 1996; Maull 1990), reflektuje skutečnost, že německá národní role (kolektivní *self*) byla utvářena v protikladu k minulosti samotného Německa (Beneš – Harnisch 2015: 152–154).

V takovýchto situacích jedinec (stát) přistupuje k vlastní minulosti jako k něčemu cizímu a vytváří sebepojetí tím, že zavrhuje svoji vlastní minulost. Jednotlivec či stát se vztahuje ke své vlastní minulosti jako k třetí osobě (on, ona, oni) a jeho vlastní minulost představuje největší hrozbu, vůči níž je jeho *self* (národní role) formováno. Vzhledem k tomu, že „ten druhý“ je vlastně „historické já“, můžeme mluvit o „*časově rozštěpeném self*“ (DeGloma 2009: 205–267). Jednotlivec (stát) opírá svoje sebepojetí (identitu) o zavržení svého starého „já“ (respektive toho, co symbolizuje) – národní role se tedy vynořuje symbolickou interakcí mezi minulou a současnou verzí *self*. Konstruktivisté, kteří analyzovali proces vymezování vůči historickému *self* (*temporal othering*), tvrdí, že časové vymezování se je inkluzivnější, reflexivnější a méně antagonistické než standardní relační (prostorové) vymezování se (*othering*; Diez 2004: 320–321). Důvodem je to, že

jednotlivec (stát) se nevymezuje negativně vůči nějakému konkrétnímu druhému, ale vůči své vlastní minulosti.

Zatímco Diez chápe časové vymezování se (*temporal othering*) jako alternativu vůči standardnímu vymezování (*othering*), Prozorov jde dál v tom smyslu, že oba procesy chápe jako komplementární (Prozorov 2011). Podle Prozorova nelze oddělit relační (prostorovou) a časovou rovinu utváření *self* (národní role). Oba procesy vymezování se vůči jinakosti působí současně – obraz toho druhého vymezeného prostorově a relačně se překrývá s obrazem toho druhého vymezeného časově. Prozorov například tvrdí, že v konkrétním případě Evropské unie se časově vymezená jinakost (neklidná historie Evropy) překrývá s relačně (prostorově) vymezenou jinakostí (neklidný Balkán). Podle Prozorova je každý obraz časové jinakosti (tj. historický významný druhý) manifestován prostřednictvím obrazu nějaké aktuální relační nebo prostorové jinakosti (tj. významný druhý) a naopak (Tamtéž).

Konstruktivisté (Wæver, Diez) i poststrukturalisté (Prozorov) teoretizují pouze jednu modalitu konstitutivního vztahu mezi *self* a tím druhým (*other*): diferenciaci (negativní vymezení se vůči tomu druhému). Jak si však ukážeme níže, modalita konstitutivního vztahu mezi *self* a *other* může být nejenom negativní (vymezení vůči tomu druhému), ale i pozitivní (ztotožnění s tím druhým). V případě pozitivní modality se jednotlivec (stát) ztotožní se svým historickým *self* (či s historickým významným druhým). Interpretace jeho vlastní minulosti (jeho minulých postojů, potřeb a očekávání) se tak stává integrální součástí jeho přítomného já. Jednotlivec či stát se ke své vlastní minulosti vztahuje pomocí první osoby (já, my). Minulost je rekonstruována a reinterpretována jako časová extenze současného *self*, což znamená, že se stírá hranice mezi *self* a historickým *self*.

Neměli bychom zároveň zapomínat, že *self* se nevynořuje interakcí mezi *self* a historickým *self* (tj. vymezením vůči němu, nebo naopak ztotožněním s ním), ale mezi *self* a aktérovou interpretací (obrazem) historického *self*, tedy aktérovou interpretací jeho vlastní minulosti. Jak jsme se zmínili výše, minulost je (ontologicky) podřazena přítomnosti a právě přítomnost „činí minulost možnou“ (Maines – Sugrue – Katovich 1983: 163). Významy, které jednotlivci a potažmo státy přisuzují vlastní minulosti, se průběžně proměňují v souvislosti s tím, jak se v současnosti vynořují nové, neočekávané události, kterým se snažíme porozumět (přisoudit význam). Naše vlastní minulost je hypotetická a přežívá pouze v našem vědomí.

Modalita konstitutivního vztahu mezi *self* a tím druhým: Ztotožnění s tím druhým, nebo vymezení vůči tomu druhému?

Symbolický interakcionismus a poststrukturalismus: metateoretická východiska

Je možné usmířit a zkombinovat perspektivy symbolického interakcionismu a poststrukturalismu? Domnívám se, že ano. Tím nejdůležitějším styčným bodem mezi symbolickým interakcionismem a poststrukturalismem je epistemologická prioritizace jazyka a komunikace a s tím související zájem o interpretaci a formování významu ve společnosti. Myšlení, význam a jednání se utvářejí teprve skrze jazyk. „*Obě teoretické pozice zdůrazňují mnohotvárnost a proměnlivost významů a procesní [interakční], nejistý a podmíněný charakter lidské komunikace a jednání*“ (Dunn 1997: 115; viz též Callero 2003: 116). Poststrukturalisté ve společenských vědách i v teorii mezinárodních vztahů a zahraniční politiky (Campbell 1998; Hansen 2006; Doty 1993; Neumann 1996) více či méně sdílejí všechny tři kanonické principy symbolického interakcionismu zformulované Blumerem (1986: 2): 1. Lidé ve vztahu k předmětům jednají podle toho, jaký význam jim přisuzují. 2. Význam těchto předmětů (lidí i věcí) se vytváří a vynořuje v sociální interakci („praxi“ v poststrukturalistické terminologii – viz Campbell 1998: 8; Doty 1993) mezi jednotlivcem

a těmi druhými. 3. Tyto významy se mění v procesech interpretace, jimiž se člověk vypořádává s předměty kolem sebe.

Obě teorie se nicméně liší v ontologické otázce (ne)existence předdiskurzivní části *self* („I“). Jak si ale ukážeme níže, rozdíly v přístupech obou teorií jsou nakonec menší, než se může na první pohled zdát.

Podle symbolického interakcionismu se na formování *self* podílí i předdiskurzivní element „I“, který je nepředvídatelný a impulzivní (tedy může sloužit jako zdroj změny), ale zároveň je sám o sobě (a sám pro sebe) nepoznatelný. „I“ je poznatelné (dostává význam) teprve v retrospektivě, poté, co vstoupilo do vnitřní konverzace s „me“. Tato vnitřní konverzace mezi „I“ a „me“, která dává vzniknout *self*, může být modelována lingvistiky. Jinými slovy, podle symbolického interakcionismu „*je self strukturováno v diskurzu a skrze diskurz, aniž by nakonec bylo redukováno na diskurz*“ (Dunn 1997: 696). Podle Dunna a některých dalších symbolických interakcionistů (Canales 2000; Denzin 2001) je konvergence mezi symbolickým interakcionismem a poststrukturalismem možná: Meadova pragmatická sociální psychologie umožňuje teoretizovat formování identity jednotlivce ve společnosti a zároveň respektuje diskurzivní charakter tohoto procesu (Dunn 1997: 704).

Na politicko-normativní rovině se poststrukturalisté snaží o kritické narušení stávajícího politicko-společenského řádu postaveného na diskurzivně konstruovaných a hierarchizovaných polaritách (například *civilizovaný/barbarský, mužský/ženský*), které vedou ke společenské a kulturní nerovnosti a vyloučení. Na teoreticko-analytické rovině však poststrukturalismu hrozí, že sklouzne k determinismu a nihilismu, protože má potíže teoretizovat a konceptualizovat změnu ve společnosti a lidské aktérství (*agency*) jako takové (Bleiker 2003: 28–29). Způsob, jakým se poststrukturalismus s touto kritikou a těmito problémy vypořádává, naznačuje sblížení s (meta)teoretickou pozicí symbolického interakcionismu.

Poststrukturalisté odmítají představu, že „vše je diskurz“, jako příliš zjednodušující. Dokonce i typičtí představitelé (radikálního) poststrukturalismu Laclau a Mouffeová zdůrazňují, že „*skutečnost, že každý objekt je konstituován jako objekt diskurzu, nijak nesouvisí s otázkou, zda existuje svět mimo myšlení nebo s opozicí mezi [ontologickým] realismem a idealismem*“. Události „*nepochybně existují v tom smyslu, že se udály tady a teď, nezávisle na mé vůli*“ (Laclau – Mouffe 2001: 108). Teprve jejich specifická, jejich význam a podoba jejich konstrukce jako objektů závisí na struktuře diskurzivního pole. Poststrukturalismus tedy nepopírá existenci předdiskurzivního světa (události), pouze tvrdí, že tyto události se mohou vynořit jako objekty teprve v diskurzu (Campbell 1998: 6). Odmítnutí teze „vše je diskurz“ najdeme i v poststrukturalistických textech, které teoretizují a konceptualizují lidské aktérství (*agency*). Například podle Bleikera neplatí, že „vše je diskurz“, ale že „vše je v diskurzu“. To znamená, že věci existují mimo diskurz, ale přistupovat k nim můžeme pouze optikou diskurzu (Bleiker 2003: 28).

Laclau a Mouffeová zdůrazňují, že smyslem jejich poststrukturalistické teorie je překonání dichotomie *mysl/tělo, ideje / materiální svět (nadstavba/základna* v klasickém marxismu). „*Zdůrazňujeme materiální charakter každé diskurzivní struktury*“ (Laclau – Mouffe 2001: 108; viz též Hansen 2006: 19). Podotýkám, že snaha o překonání dualismu *mysl/tělo* stojí i v pozadí Meadova pragmatismu (Madzia 2009). Právě proto Mead nevnímal lidskou kreativitu a interpretaci (ideje, diskurz) jako protiklad přírody (materiálního světa), ale jako důsledek a součást přirozeného (přírodního) vývoje (srovnej Joas 1997: 176).

Ztotožnění s tím druhým

Podle symbolických interakcionistů vede posilování alterní části *self* („me“) k postupnému ztotožnění jednotlivce (státu) s těmi druhými (s mezinárodním společenstvím). Jak poznamenává Rumeliliová, symbolický interakcionismus nechápe toho druhého (*other*) jako nositele a reprezentanta odlišnosti (Rumelili 2004: 30). Symbolický interakcionismus definuje toho druhého jako aktéra (významný druhý) či skupinu (zobecnělý druhý),

jejichž role postupně přebíráme a s nimiž se ztotožňujeme díky vzájemné interakci. Jak jsem se již zmínil, aktér v průběhu interakce pozoruje a interpretuje reakce těch druhých na své vlastní jednání a pohlíží na sebe z perspektivy druhého (Keller 2006: 77). Zaujímá (předpokládané) postoje a očekávání nějakého druhého, které jsou tímto internalizovány. Aktér (v našem případě stát) se pozitivně ztotožňuje s tím druhým, který je (podle symbolického interakcionismu) aktérem vnímán jako podobný, jako „*neohrožující prodloužení sebe sama*“ (Rumelili 2004: 34). Posilování alterní části („*me*“) zároveň pozitivně ovlivňuje stabilitu společenských institucí, protože společenská integrace a stabilita formálních společenských institucí je podmíněna vytvořením *self*, které je s to internalizovat roli zobecněného druhého. Stabilní společenské instituce se vytvoří, jakmile jednotlivci přijmou „*postoje společenství, tedy zobecnělý postoj*“ (Mead 1934: 167).

Toto symbolicko-interakcionistické pojetí vztahu mezi aktérem (*self*) a tím druhým (*other*) přejal mimo jiné i Habermas ve své teorii komunikativního jednání (Harnisch 2011a: 36–37; Fine 1993: 66). Jak poznamenává Harnisch, habermasovské čtení symbolického interakcionismu chápe alterní část *self* („*me*“) jako nositele morálního svědomí (Harnisch 2011a: 52). Alterní část („*me*“) umírňuje a „civilizuje“ *self*, umožňuje spolupráci mezi jednotlivci (respektive mezi státy) a posiluje kohezi společnosti. Stát, v jehož národní roli dominuje alterní část, vnímá mezinárodní instituce jako legitimní. Naopak *self* (národní role), kterému dominuje *ego* aspekt („*I*“) se na behaviorální rovině projevuje odmítáním očekávání společnosti (těch druhých).

Vymezení vůči tomu druhému

Symbolicko-interakcionistické (respektive habermasovské či liberálně-konstruktivistické) pojetí vztahu mezi aktérem (*self*) a tím druhým (*other*) tvrdě kritizují poststrukturalisté a kritičtí konstruktivisté (Rumelili 2004; viz též Neumann 1996). Na rozdíl od symbolického interakcionismu vycházejí poststrukturalisté z předpokladu, že odlišnost a binární protiklady jsou nezbytné pro vynoření a udržení významu věcí. Binární protiklady (například *civilizovaný/barbarský*, *vyspělý/rozvojový*) jsou odděleny fluidní a nestabilní hranicí, zároveň tento vzájemně vylučující vztah v sobě nese hierarchické pořadí upřednostňující jednu z polarit (Derrida 1976). Analogicky poststrukturalisté přistupují k formování identity aktéra. Sami sobě dáváme význam vymezováním vůči jinakosti reprezentované tím druhým a prostřednictvím artikulace hranic vymezujících *self* od toho druhého (*other*; viz Campbell 1998: 8). Poststrukturalisté považují *self* za produkt moci. „*Individuum není jakýmsi elementárním základem, [...] materiálem, na který moc působí a naráží a který si tato moc podmaňuje a drtí. [...] Individuum není ve vztahu s mocí, ale je, jak věřím, jejím hlavním produktem*“ (Foucault 1980: 98). Jak poznamenává Callero, z Foucaultovy perspektivy je *self* „*donuceno existovat*“ širší diskurzivní strukturou. Nestává se z něj aktér obdařený unitárním *self*, esenciální podstatou a nezávislým vědomím (Callero 2003: 117–118).

Radikální poststrukturalisté jako Campbell (1998) tvrdí, že kolektivní *self* (národní role) se vynořuje a je udržováno neustálým zobrazováním (reprodukcí) radikálně odlišného druhého, neustále se reprodukujícím diskurzem strachu a existenciálního ohrožení. Campbell ve své práci zkoumal vztah mezi identitou USA a jejich zahraniční politikou. V tomto konkrétním případě je identita USA udržována zobrazováním radikálně odlišného druhého a existenciální hrozby v podobě „rudé hrozby“ SSSR a později „radikálního islamismu“ v podobě Al-Káidy. Pro strukturalisty stále platí, že věci mohou být poznány (tedy získávají svůj význam) pouze skrze to, čím nejsou. Analogicky existence *self* vždy předpokládá existenci nějakého odlišného druhého (Rumelili 2004: 29–34).

Kontinuum mezi ztotožněním a vymezováním

V této části argumentuji, že symbolicko-interakcionistický proces „ztotožnění“ a poststrukturalistické „vymezení“ můžeme také vnímat jako dva extrémy na kontinuu modalit

konstitutivního vztahu mezi *self* a tím druhým. Pokusím se najít styčné body a překryvy v představách obou teorií o konstitutivním vztahu mezi *self* a tím druhým.

Symboličtí interakcionisté často předpokládají, že *self* (tedy národní role) se vynořuje během ztotožnění s druhým (s významným druhým, se zobecněným druhým, s historickým *self* či s historickým významným druhým). Jednotlivec (stát) si v procesu uvědomování sebe sama vytváří pozitivní obraz toho druhého, s nímž se ztotožňuje.

Symboličtí interakcionisté tvrdí, že *self* se vynořuje při zaujímání postojů a očekávání toho druhého (snaha vidět sebe sama očima toho druhého), a zároveň opomíjejí možnost, že by se *self* mohlo utvářet i vymežováním vůči jinakosti toho druhého. V podobném duchu se nese většina Meadových textů. Na druhou stranu se zdá, že sám Mead si uvědomoval, že sebezpojetí jednotlivce se může vytvářet „*možná i jednodušeji a snáze*“ skrze „*nepřátelské impulzy*“ sebezprotece (Mead 1934: 304). Sebastian Harnisch popisuje tento proces utváření *self* jako „*zamítavou sebeidentifikaci*“ (*adverse self-identification*; Harnisch 2011a: 46–47), která připomíná poststrukturalistický proces vymežování vůči tomu druhému jako jinakosti. Jak poznamenává Harnisch, sám Mead se k možnosti negativní zamítavé sebeidentifikace dostává v okamžiku, kdy svoji pozornost přesouvá z oblasti sociální psychologie (formování *self* jednotlivce) do oblasti zahraniční politiky (formování kolektivního *self* států).⁹

Naopak poststrukturalisté předpokládají, že *self* (tedy národní role) se vždy vynořuje ve vztahu k jinakosti (*difference*). Radikální poststrukturalisté jako Campbell tvrdí, že vztah *self* k jinakosti má vždy podobu negativního vymežování (*othering*) vůči této jinakosti, která je zobrazována jako hrozba (Campbell 1998: 69–78). Aktér si při uvědomování sebe sama vytváří více či méně negativní obraz toho druhého, vůči němuž se vymezuje. Ovšem umírněnější poststrukturalisté (Lene Hansenová či Bahar Rumeliliová) připouštějí, že konstitutivní vztah mezi aktérem (*self*) a tím druhým (*other*) nemusí mít za každých okolností podobu negativního vymežování. Podle Rumeliliové se identita vždy diskurzivně utváří ve vztahu k nějaké jinakosti. Tento vztah může mít různou podobu (Rumelili 2004: 36). Podobně i podle Hansenové může obraz toho druhého, jak si ho aktér vymežováním vůči druhému vytváří, oscilovat od radikální odlišnosti k familiárnosti (Hansen 2006: 34–37).

Příkladem středových pozic mezi ztotožněním a vymežováním (*othering*) je vzájemné uznání (*recognition*) nebo spojování (*association*; Rumelili 2004: 36–39). Vzájemné uznání je konstitutivní vztah mezi *self* a tím druhým, který sice zdůrazňuje a potvrzuje vzájemnou jinakost, ale ten druhý není zobrazován jako identitární hrozba jako v případě vymežování (*othering*). Na druhou stranu se vztah uznání liší od vztahu ztotožnění s tím druhým v tom smyslu, že reprodukuje a posiluje vzájemnou jinakost. Vzájemné uznání může být spojeno s představou nadřazenosti *self* nad těmi druhými. Příkladem může být podle Rumeliliové konstitutivní vztah mezi demokratickými státy a těmi druhými (nedemokratickými). Identita demokratických států je konstituována a udržována diskurzivním vztahem (a s tím spojenými praktikami) s těmi druhými – nedemokratickými státy. Bez této jinakosti ztrácí „demokratický stát“ svůj smysl a význam.

RELATIVNÍ VÝZNAM ALTERNÍHO ASPEKTU SELF („ME“) VS. MODALITA VZTAHU MEZI SELF A OTHER

Jak jsme se zmínili výše, alterní aspekt *self* („*me*“) je vždy tvořen obrazem toho druhého, tak jak je interpretován v mysli aktéra („*me*“ je aktérovou interpretací postojů, potřeb a očekávání toho druhého). Tím, že si mysl aktéra představuje postoje a očekávání toho druhého, si aktér uvědomuje sebe sama (*self* se stává nejenom subjektem, ale i objektem jeho myšlení).

Jak souvisí teze o alterní části *self* („*me*“) s tezí o existenci dvou modalit konstitutivního vztahu mezi jednotlivcem (*self*) a tím druhým (*other*): ztotožnění vs. vymezení? Domnívám se, že obraz toho druhého, který si jednotlivec vytváří ve své mysli („*me*“)

a který je podle symbolického interakcionismu nezbytným předpokladem k tomu, aby si jednotlivec uvědomil sebe sama (*self* jako objekt myšlení), tedy může být buď „pozitivní“, nebo „negativní“. V souladu se základní premisou symbolického interakcionismu tvrdím, že *self* se vynořuje ve vnitřní konverzaci mezi „I“ (impulzivní a nepředvídatelnou reakcí organismu) a „me“ (obrazem toho druhého v aktérově mysli). K tomu je však třeba dodat, že tato vnitřní konverzace může mít buď podobu ztotožnění (pozitivní obraz toho druhého), nebo vymezení (negativní obraz toho druhého).

Je tedy třeba rozlišovat mezi robustním alterním aspektem (relativním významem, který má obraz toho druhého pro konstituci *self*) a modalitou vztahu vůči tomu druhému (pozitivní obraz toho druhého vs. negativní obraz toho druhého). Robustnost alterního aspektu („me“) nesouvisí s mírou spolupráce mezi jednotlivými členy společnosti, ale se stabilitou (předvídatelností) vzájemných vztahů, ať již mají tyto vztahy podobu spolupráce, nebo soupeření. Posilování alterního aspektu znamená, že sebezpetí aktéra odráží jeho představu o potřebách a očekáváních těch druhých, postupně tak dochází ke sdílení očekávání (ať již pozitivních, nebo negativních) o povaze a úmyslech těch druhých.

V teorii mezinárodních vztahů rozpracoval tento argument Alexander Wendt ve své sociálněkonstruktivistické teorii mezinárodních vztahů. Wendt zdůrazňuje, že „*neexistuje souvislost mezi silou sdílených idejí či kultury v systému a rozsahem spolupráce*“ (Wendt 1999: 251). Robustnost alterního aspektu („me“) v zásadě odpovídá Wendtovu pojmu „*stupeň internalizace kultury*“ (*degree of culture internalisation*; Tamtéž: 266–268).

To, zda bude mít tato kultura kooperační, nebo konfliktní charakter, závisí na modalitě konstitutivního vztahu mezi jednotlivcem (*self*) a tím druhým (*other*). Modalita vztahu mezi *self* a *other* v zásadě odpovídá Wendtovu pojmu „*kultura anarchie*“ (*culture of anarchy*). Ta může nabývat podoby hobbesovské, lockovské či kantovské kultury anarchie (Tamtéž: 246–312). Ztotožňuje se jednotlivec s obrazem toho druhého, který si vytvořil v mysli, nebo se vůči němu vymezuje? Formování národní role (kolektivního *self*) v procesu ztotožňování sebe s tím druhým (se zobecněným druhým) vede ke „*kultuře spolupráce*“ (kantovská kultura anarchie) a ke vzniku formálních mezinárodních institucí či mezinárodních organizací. Členství státu v mezinárodní organizaci se stává nedílnou součástí jeho sebezpetí, jeho národní role.

Naopak formování národní role vymezováním se vůči tomu druhému jako jinakosti a existenciální hrozbě vede ke „*kultuře nepřátelství*“ (hobbesovská kultura anarchie; Tamtéž: 259–263). Hobbesovská kultura anarchie odpovídá situaci, kdy se jednotlivé státy vůči těm druhým (ostatním) situují do rolí nepřátel – takováto struktura rolí znemožňuje vytvoření formálních (mezinárodních) organizací. Antagonismus mezi jednotlivci se stává (společenskou) normou, což podle Meada vede k „*destrukci veškerých lidských společenských organizací*“ (Mead 1934: 304). Je však potřeba připomenout, že proces utváření *self* vymezováním vůči tomu druhému jako jinakosti není o nic méně sociální než proces utváření *self* ztotožněním s tím druhým. Dokonce i Mead v určitý okamžik připouští, že „*základní sociálněpsychologické impulzy, [...] které vedou k sociálnímu antagonismu mezi jednotlivci, [...] tedy ty, které vedou k nepřátelským postojům a vztahům [...], nejsou v tom nejširším a striktně nenormativním slova smyslu [...] o nic méně sociální než [...] impulzy vedoucí k přátelství a spolupráci mezi jednotlivci*“ (Tamtéž: 303–305).¹⁰ Jinými slovy, alterní (sociální) aspekt *self* („me“) může být tvořen i negativním obrazem toho druhého jako jinakosti, vůči níž se jednotlivec vymezuje. Meadovy „*sociálněpsychologické impulzy vedoucí k antagonismu*“ jsou vlastně tím, co poststrukturalisté nazývají procesem vytváření *self* vymezováním vůči jinakosti reprezentované tím druhým.

ZÁVĚREM

Cílem tohoto článku bylo obohatit konceptuální rámec teorie rolí v analýze zahraniční politiky o koncepty a teoretické argumenty, které vycházejí jednak z Meadovy teorie času, jednak z poststrukturalistických tezí o konstituci *self*. Výsledkem je konceptuální rámec,

kteřý nám umožňuje analyzovat národní roli a proces jejího utváření podle čtyř dimenzí. První dimenze vyjadřuje relativní význam alterního aspektu národní role, tedy význam, který hrají ti druzí při utváření národní role daného státu. Druhá dimenze zjišťuje, kdo je tím druhým, který se prostřednictvím alterního aspektu („me“) podílí na formování národní role, a do jaké míry aktér přebírá roli významného druhého nebo zobecnělého druhého. Tyto dvě dimenze odpovídají dosavadnímu konceptuálnímu rámci teorie rolí. Článek nově konceptualizuje i třetí a čtvrtou dimenzi národní role. Třetí, časová dimenze se týká rozlišení národní role podle toho, jakou roli hraje minulost (přesněji řečeno její interpretace) při formování národní role. Ten druhý (*the other*) – tedy perspektiva druhého, kterou stát zaujímá ve snaze objektivizovat sebe sama – může být umístěn v minulosti. Národní role se pak vynořuje ve vztahu k historickému významnému druhému, nebo dokonce ve vztahu k historickému já (historické *self*).

Při konceptualizaci časové dimenze národní role vycházíme z Meadovy teorie času, která byla doposud v analýze zahraniční politiky opomíjena. Teorie času tvrdí, že významy, které státy přisuzují vlastní minulosti i minulosti těch druhých, se průběžně proměňují v souvislosti s tím, jak se v současnosti vynořují nové, neočekávané události, jimž se snažíme porozumět (přisoudit význam). Meadova teorie času se ovšem nepromítá jenom do konceptuálního rámce teorie rolí, ale má i poměrně závažné epistemologické a metodologické důsledky. Minulost sama o sobě nemá žádný význam, nabývá jej teprve ve vztahu k přítomnosti (a budoucnosti), přičemž tento její význam se proměňuje v souvislosti s tím, jak stát čelí v přítomnosti novým a neočekávaným událostem. Mead je důležitým představitelem pragmatické filozofie vědy a z jeho teorie času jasně vyplývá preference interpretativních výzkumných metodologií. Při analýze vlivu minulosti (časovost) a těch druhých (jinakost) na utváření národní role si nevystačíme s tradičním pojetím kauzality.

V tomto textu jsem také ukázal, že konceptuální rámec teorie rolí by měl zohledňovat celou širší modalit konstitutivního vztahu mezi státem a „tím druhým“. Konstitutivní vztah mezi *self* a *other* může mít různou podobu, od ztotožnění aktéra s tím druhým až po vymezení vůči tomu druhému jakožto jinakosti. Tvrdím, že obě tyto modalities konstitutivního vztahu mezi aktérem (*self*) a tím druhým (*other*) – symbolicko-interakcionistická a poststrukturalistická – reprezentují dva extrémy jednoho kontinua.

Herněteoretická analýza zahraniční politiky (například Harnisch – Frank – Maull 2011) a poststrukturalistická analýza zahraniční politiky (například Campbell 1998) se dlouhou dobu vzájemně ignorovaly. Teorie rolí a potažmo i symbolický interakcionismus opomíjely poststrukturalistické argumenty o negativním vymezení *self* vůči „tomu druhému“. Tvrdím, že propojování obou teorií dává smysl s ohledem na společný důraz na význam jazyka a komunikace a s tím související procesy interpretace a formování významu ve společnosti. Obě teorie odmítají esencialistické pojetí identity (respektive národní role států) a teoretizují formování *self* (národní role) ve vztahu k těm druhým (*other*). Dílčí spory mezi symbolickým interakcionismem a poststrukturalismem (význam rozdílů a jinakostí v procesu vytváření *self* a (ne)existence předdiskurzivní části *self*) se při bližším pohledu jeví jako méně závažné. I v těchto otázkách jsou si obě teorie blíže, než se může na první pohled zdát.

¹ Samotný pojem symbolický interakcionismus se poprvé objevuje v díle Herberta Blumera (1986), v českém prostředí se Meadově filozofii věnují například Madzia (2009) a k symbolickému interakcionismu pak Znebejáněk (2006).

² V celém textu budu pojmy „kolektivní *self*“ a „národní role“ považovat za synonyma. Pojem „národní role“, tak jak mu rozumí teorie rolí v analýze zahraniční politiky, je vlastně transpozicí pojmu *self* z roviny individuální (sociální psychologie – symbolický interakcionismus) na úroveň státu (analýza zahraniční politiky – teorie rolí).

³ Meadova teorie času bývá někdy označována jako teorie minulosti (*theory of the past*), teorie časovosti (*theory of temporality*; viz Maines – Sugrue – Katovich 1983) nebo filozofie času (*philosophy of time*; viz Joas 1997).

- ⁴ Je zajímavé, že hlavní popularizátor Meadova díla a symbolického interakcionismu Blumer (1986) opomíjí Meadovu teorii času.
- ⁵ “[...] a truth which belongs to this present, and a later present would reconstruct it from the standpoint of its own emergent nature.”
- ⁶ Pojem „strukturacionistický“ chápu ve smyslu Giddensovy teorie strukturace, která dichotomii mezi aktérem a strukturou překonává argumentem o vzájemném utváření aktéra a struktury (blíže k využití teorie strukturace v teorii rolí viz Aggestam 2006: 14–18).
- ⁷ “[...] the pasts that we are involved in are both irrevocable and revocable [...].”
- ⁸ Flaherty a Fine mluví o „mlhavém“ (fuzzy) determinismu (Flaherty – Fine 2001: 151).
- ⁹ Mead se z pozice zainteresovaného intelektuála věnoval mezinárodním vztahům a zahraniční politice pouze okrajově a těžko bychom v jeho díle hledali nějakou konzistentní a jasně formulovanou teorii mezinárodních vztahů či zahraniční politiky (pro přehled Meadova uvažování o mezinárodní politice viz Harnisch 2011a).
- ¹⁰ Meadovy texty se soustřeďují na procesy, které vedou ke spolupráci ve společnosti a k formování společenské organizace. Bohužel sociálněpsychologické impulzy vedoucí k nepřátelským postojům a vztahům Mead pouze letmo naznačil a nijak je dál neteoretizoval.

Literatura

- Aggestam, Lisbeth (2006): Role Theory and European Foreign Policy: A Framework of Analysis. In: Elgström, Ole – Smith, Michael (eds.): *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*. London: Routledge, s. 11–29.
- Baert, Patrick J. N. (2000): Social Theory, Complexity and Time. In: Baert, Patrick J. N. (ed.): *Time in Contemporary Intellectual Thought*. Amsterdam: Elsevier, s. 205–231.
- Bauer, Harry – Brighi, Elisabetta (eds., 2009): *Pragmatism in International Relations*. New York: Routledge.
- Beneš, Vít (2010): Teorie rolí: Konceptuální rámec pro konstruktivistickou analýzu zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 4, s. 72–87.
- Beneš, Vít – Harnisch, Sebastian (2015): Role theory in symbolic interactionism: Czech Republic, Germany and the EU. *Cooperation and Conflict*, Vol. 50, No. 1, s. 146–165, <<http://cac.sagepub.com/content/50/1/146.abstract>>.
- Bleiker, Roland (2003): Discourse and Human Agency. *Contemporary Political Theory*, Vol. 2, No. 1, s. 25–47, <<http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.cpt.9300073>>.
- Blumer, Herbert (1986): *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Callero, Peter L. (2003): The Sociology of the Self. *Annual Review of Sociology*, Vol. 29, s. 115–133, <<http://www.jstor.org/stable/30036963>>.
- Campbell, David (1998): *Writing Security*. Manchester: Manchester University Press.
- Canales, Mary K. (2000): Othering: Toward an Understanding of Difference. *Advances in Nursing Science*, Vol. 22, No. 4, s. 16–31, <http://journals.lww.com/advancesinnursingscience/Fulltext/2000/0600/Othering_Toward_an_Understanding_of_Difference.3.aspx>.
- Cantir, Cristian – Kaarbo, Juliet (eds., 2016): *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*. New York: Routledge.
- DeGloma, Thomas E. (2009): *Awakenings: Autobiography, Memory, and the Social Logic of Personal Discovery*. Rutgers The State University of New Jersey.
- Denzin, Norman K. (2001): Symbolic Interactionism, Poststructuralism, and the Racial Subject. *Symbolic Interaction*, Vol. 24, No. 2, s. 243–249, <<http://dx.doi.org/10.1525/si.2001.24.2.243>>.
- Derrida, Jacques (1976): *Of Grammatology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Diez, Thomas (2004): Europe's Others and the Return of Geopolitics. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 17, No. 2, s. 319–335.
- Doty, Roxanne Lynn (1993): Foreign Policy as Social Construction: A Post-Positivist Analysis of U.S. Counterinsurgency Policy in the Philippines. *International Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 3, s. 297–320.
- Dunn, Robert G. (1997): Self, Identity, and Difference: Mead and the Poststructuralists. *Sociological Quarterly*, Vol. 38, No. 4, s. 687–705, <<http://dx.doi.org/10.1111/j.1533-8525.1997.tb00760.x>>.
- Emirbayer, Mustafa – Mische, Ann (1998): What Is Agency? *American Journal of Sociology*, Vol. 103, No. 4, s. 962–1023, <<http://www.jstor.org/stable/10.1086/231294>>.
- Fine, Gary Alan (1993): The Sad Demise, Mysterious Disappearance, and Glorious Triumph of Symbolic Interactionism. *Annual Review of Sociology*, Vol. 19, s. 61–87, <<http://www.jstor.org/stable/2083381>>.
- Flaherty, Michael – Fine, Gary A. (2001): Present, Past, and Future: Conjugating George Herbert Mead's perspective on time. *Time & Society*, Vol. 10, No. 2–3, s. 147–161, <<http://tas.sagepub.com/content/10/2-3/147.abstract>>.
- Foucault, Michel (1980): Two Lectures. In: Gordon, Colin (ed.): *Power / Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. New York: Pantheon Books, s. 78–108.
- Friedrichs, Jörg – Kratochwil, Friedrich (2009): On Acting and Knowing: How Pragmatism Can Advance International Relations Research and Methodology. *International Organization*, Vol. 63, No. 4, s. 701–731, <<http://dx.doi.org/10.1017/S0020818309990142>>.
- Hansen, Lene (2006): *Security as Practice: Discourse analysis and the Bosnian war*. London: Routledge.

- Harnisch, Sebastian (2011a): "Dialogue and Emergence": George Herbert Mead's contribution to Role Theory and his Reconstruction of International Politics. In: Harnisch, Sebastian – Frank, Cornelia – Maull, Hanns W. (eds.): *Role Theory in International Relations: Approaches and Analyses*. London: Routledge, s. 36–54.
- Harnisch, Sebastian (2011b): Role Theory: Operationalization of Key Concepts. In: Harnisch, Sebastian – Frank, Cornelia – Maull, Hanns W. (eds.): *Role Theory in International Relations: Approaches and analyses*. London: Routledge, s. 7–15.
- Harnisch, Sebastian (2012): Conceptualizing in the Minefield: Role Theory and Foreign Policy Learning. *Foreign Policy Analysis*, Vol. 8, No. 1, s. 47–69, <<http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-8594.2011.00155.x>>.
- Harnisch, Sebastian – Frank, Cornelia – Maull, Hanns W. (eds., 2011): *Role Theory in International Relations*. London: Routledge.
- Havlík, Radomír (2011): Životní etapy a socializace. In: Havlík, Radomír – Kořan, Jaroslav (eds.): *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, <<http://obchod.portal.cz/ukazka/sociologie-vychovy-a-skoly/1826/>>.
- Holsti, Kalevi J. (1970): National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, Vol. 14, No. 3, s. 233–309.
- Huebner, Daniel R. (2017): History and Social Progress. Reflections on Mead's Approach to History. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, Vol. 8, No. VIII-2.
- Chafetz, Glenn (1997): The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia. *Political Science Quarterly*, Vol. 111, No. 4, s. 661–688.
- Checkel, Jeffrey T. (1998): The Constructivist Turn in International Relations Theory. *World Politics*, Vol. 50, No. 2, s. 324–348.
- Joas, Hans (1997): *G. H. Mead: A Contemporary Re-examination of His Thought*. Cambridge: MIT Press.
- Joas, Hans – Huebner, Daniel R. (eds. 2016): *The Timeliness of George Herbert Mead*. University of Chicago Press.
- Keller, Jan (2006): *Úvod do sociologie*. Praha: Slon.
- Kirste, Knut – Maull, Hanns W. (1996): Zivilmacht und Rollentheorie. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Vol. 3, No. 2, s. 283–312.
- Kořan, Michal (2008): *Člověk, poznání a mezinárodní politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kratochwil, Friedrich (2006): History, Action and Identity: Revisiting the 'Second' Great Debate and Assessing its Importance for Social Theory. *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 1, s. 5–29, <<http://ejt.sagepub.com/content/12/1/5.abstract>>.
- Kratochwil, Friedrich (2007a): Of False Promises and Good Bets: A Plea for a Pragmatic Approach to Theory Building (The Tartu Lecture). *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10, No. 1, s. 1–15.
- Kratochwil, Friedrich (2007b): Of communities, gangs, historicity and the problem of Santa Claus: replies to my critics. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10, No. 1, s. 57–78.
- Kubálková, Vendulka (ed., 2001): *Foreign Policy in a Constructed World*. New York: M. E. Sharpe.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (2001): *Hegemony and Socialist Strategy*. Londýn: Verso.
- Madzia, Roman (2009): *Pragmatistické kořeny filosofie George Herberta Meada*. Magisterská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova Univerzita.
- Maines, David R. – Sugrue, Noreen M. – Katovich, Michael A. (1983): The Sociological Import of G. H. Mead's Theory of the Past. *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 2, s. 161–173, <<http://www.jstor.org/stable/2095102>>.
- Maull, Hanns W. (1990): Germany and Japan: The New Civilian Powers. *Foreign Affairs*, Vol. 69, No. 5, s. 91–106.
- McCourt, David M. (2012): The Roles States Play: A Meadian Interactionist Approach. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 15, No. 3, s. 370–392, <<http://dx.doi.org/10.1057/jird.2011.26>>.
- Mead, George Herbert (1929): The Nature of the Past. In: Coss, John (ed.): *Essays in Honor of John Dewey*. New York: Henry Holt & Co., s. 235–242.
- Mead, George Herbert (1932): *The Philosophy of the Present*. LaSalle: Open Court, <http://www.brocku.ca/MeadProject/Mead/pubs2/philpres/Mead_1932_toc.html>.
- Mead, George Herbert (1934): *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press, <http://www.brocku.ca/MeadProject/Mead/pubs2/mindself/Mead_1934_toc.html>.
- Neumann, Iver B. (1996): Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No. 2, s. 139–174, <<http://ejt.sagepub.com/content/2/2/139.abstract>>.
- Prozorov, Sergei (2011): The other as past and present: beyond the logic of 'temporal othering' in IR theory. *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 3, s. 1273–1293, <<http://dx.doi.org/10.1017/S0260210510000586>>.
- Rumelili, Bahar (2004): Constructing identity and relating to difference: understanding the EU's mode of differentiation. *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 1, s. 27–47, <<http://dx.doi.org/10.1017/S0260210504005819>>.
- Schwalbe, Michael L. (1991): The Autogenesis of the Self. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol. 21, No. 3, s. 269–295, <<http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-5914.1991.tb00198.x>>.
- Schwartz, Barry (1996): Introduction: The Expanding Past. *Qualitative Sociology*, Vol. 19, No. 3, s. 275–282.
- Strauss, Anselm (1991): Mead's Multiple Conceptions of Time and Evolution: Their Contexts and Their Consequences for Theory. *International Sociology*, Vol. 6, No. 4, s. 411–426, <<http://iss.sagepub.com/content/6/4/411.abstract>>.

- Strauss, Anselm (1997): *Mirrors & Masks: The Search for Identity*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Strauss, Anselm (ed., 1956): *The Social Psychology of George Herbert Mead*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Šubrť, Jiří (2001): The Problem of Time from the Perspective of the Social Sciences. *Czech Sociological Review*, Vol. 9, No. 2, s. 211–224, <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/910a3eaa2d8bfb89846f8e65dd26bb0f534f2730_170_211SUBRT.pdf>.
- Šubrť, Jiří (2002): *Čas a společnost: K otázce temporalizované sociologie*. Praha: ISV nakladatelství.
- Wæver, Ole (1998): Security, Insecurity and Asecurity in the West-European Non-War Community. In: Adler, Emanuel – Barnett, Michael N. (eds.): *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 69–118.
- Wæver, Ole (2005): *The Temporal Structure of European Security Identity*. Příspěvek na The Annual Convention of the International Studies Association, Honolulu, HI, March 2005.
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Wendt, Alexander (1987): The agent-structure problem in international relations theory. *International Organization*, Vol. 41, No. 3, s. 335–370.
- Wendt, Alexander (1992): Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, Vol. 46, No. 2, s. 392–425.
- Wendt, Alexander (1994): Collective identity formation and the international state. *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, s. 384–396.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Znebejánek, František (2006): Teorie a metoda Herberta Blumera. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Sociologica-Andragogica*, Vol. 2006, s. 41–55.

Poznámka

Autor by rád poděkoval dvěma anonymním oponentům za cenné připomínky. Článek byl vydán v rámci projektu Vědecko-výzkumného záměru MUP č. 68-04 „Centrum bezpečnostních studií (C4SS)“, financovaného z podpory MŠMT na institucionální rozvoj výzkumné organizace.

Poměrné sestupné zastoupení v Evropském parlamentu: unijní právo vs. realita

JAKUB CHARVÁT

Degressive Representation in the European Parliament: the Union Law vs. Reality

Abstract: The paper presents a diachronic analysis of the apportionment of seats in the European Parliament from its foundation to the present and the upcoming European elections. Its goal is to quantify the degressive proportionality principle to answer whether there has been a degressive representation in the European Parliament. The analysis employs statistical tools commonly used for measuring electoral disproportionality; at the individual level, both the value of a vote (the average number of votes per mandate) and the advantage ratio (the rate of over-/under-representation of each Member State) are measured, while at the aggregate level, the level of malapportionment is measured (with the help of the adaptation of the Distortion Index). The paper concludes that there has been no degression in representation in the European Parliament since 2004, while a degression in representation had been achieved before the 2004 elections. However, the re-apportionment of seats for the upcoming elections due to Brexit brought the apportionment of seats closer to the degressive proportionality principle although there is an exception to the rule which is mainly caused by the fact that there has been an informal agreement that no Member State will have fewer representatives in the European Parliament than it had in the 2014 European elections.

Key words: European Parliament, representation, Lisbon Treaty, degressive proportionality, Brexit.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1588>>.

Problematika volebních institucí a volebních systémů patří mezi nejvýznamnější témata současného politologického výzkumu. Přesto otázka rozdělení mandátů v Evropském parlamentu¹ mezi členské země Evropské unie představuje okrajové a asi nejméně zastoupené téma v rámci studií evropských institucí. Ačkoli se řada historiků, politologů a politických analytiků věnuje historii a institucím evropského integračního procesu, problematice evropských voleb (volebním systémům, kampaním, volebním výsledkům, jejich druhořadému charakteru) apod., nacházíme pouze minimum odborných politologických či sociologických textů zabývajících se problematikou alokování křesel v Evropském parlamentu (viz například Rose – Bernhagen – Borz 2012; Rose 2013; Haman 2017; Charvát 2015). Tématu se tak dosud odborně věnovali převážně matematici či někteří angažovaní poslanci Evropského parlamentu (viz například Ramírez – Palomares – Márquez 2006; Dniestrzański 2011; či speciální číslo *Mathematical Social Sciences* z roku 2012, Vol. 63, No. 2).

Protože je však tato problematika klíčová pro správné porozumění významu evropských voleb a odpovídající interpretaci jejich výsledků, je ambicí předkládaného textu přispět

k vyplnění této „mezery“ v dosavadním výzkumu a otevřít odbornou diskusi k této problematice. Předkládaná studie proto sleduje proces rozdělování křesel v Evropském parlamentu mezi členské země. S ohledem na zřejmý vliv původní procedury alokace křesel z roku 1952 na pozdější podobu národních reprezentací v Evropském parlamentu je tato problematika podrobena diachronní analýze od okamžiku vzniku Společného shromáždění Evropského společenství uhlí a oceli do současnosti a dále k nadcházejícím volbám plánovaným na květen 2019, přičemž se zaměřuje na hledání kořenů nerovnoměrného (ve smyslu disproporčního) rozdělení křesel (*malapportionment*) mezi jednotlivé členské země Evropské unie s ohledem na velikost jejich populace. Zabývá se přitom otázkami, jaká je podoba a logika politické reprezentace v Evropském parlamentu, a to se zvláštním zřetelem na velikost zastoupení jednotlivých členských zemí.

Článek je koncipován do podoby idiografické případové studie, jejíž další struktura je následující. První část studie se zabývá problematikou geneze a vývoje způsobu ustavování Evropského parlamentu od roku 1952. Poté jsou představeny základní principy unijního práva (primárního i sekundárního), na jejichž základě je Evropský parlament ustavován dnes. Rozbor vývoje velikosti zastoupení členských zemí v Evropském parlamentu přitom ukazuje závislost této problematiky na způsobu, jakým byly ustaveny Společné shromáždění Evropského společenství uhlí a oceli v roce 1952 a následně i Evropské parlamentní shromáždění v roce 1958. Velikost reprezentace členských zemí v Evropském parlamentu je dále podrobena analýze (kvantifikována) jak na agregované úrovni z hlediska míry rovnoměrnosti (proporcionality) rozdělení křesel (s přihlédnutím k velikosti populace), tak na individuální úrovni s ohledem na míru nadreprezentace či podreprezentace jednotlivých členských zemí, a sice v kontextu zásady poměrného zastoupení vyžadované pro evropské volby. V neposlední řadě je takovéto analýze podroben i návrh na rozdělení křesel v Evropském parlamentu pro volby plánované na květen 2019. I dnes je totiž otázka rozdělení míst v Evropském parlamentu živým a vysoce aktuálním tématem. Avšak zatímco v minulosti se tato problematika dostávala do popředí zájmu nejčastěji v souvislosti s rozšiřováním Společenství o nové členské země, nedávno se stala opětovným předmětem zájmu v souvislosti s vyjednáváním o odchodu Spojeného království z Evropské unie; odchodem Spojeného království se uvolní 73 ze stávajících 751 parlamentních křesel. Rozjelo se tak nové kolo diskusí o tom, jak má být Evropský parlament složen z hlediska zastoupení jednotlivých členských zemí.

METODY A DATA

Pro analýzu agregované míry nerovnoměrnosti (ve smyslu disproporcionality) distribuce křesel (*malapportionment*) mezi členské země v Evropském parlamentu byl zvolen postup doporučený Davidem Samuelsem a Richardem Snyderem (2001: 654–655; srovnej Charvát 2015) v podobě adaptace Loosemoreova a Hanbyho indexu distorze (1971). Odchylka od proporčního rozdělení křesel (*MAL*) se tak v jednotlivých volbách vypočte následujícím způsobem: nejprve se u každé členské země zvlášť odečte podíl jejích mandátů v Evropském parlamentu (v_i) od podílu počtu jejích obyvatel na celkové populaci Evropské unie (p_i), posléze se sečtou absolutní hodnoty těchto rozdílů za všechny členské země a výsledek tohoto sčítání se vydělí dvěma, tak aby se žádné zkresení proporčního principu nezapočítávalo dvakrát.

$$MAL = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |p_i - v_i| .$$

Výsledná hodnota udává, zjednodušeně řečeno, údaj o tom, jak velký podíl křesel v Evropském parlamentu byl obsazován jinou členskou zemí, než by odpovídalo poměrnému způsobu alokace mandátů mezi členské země Evropské unie; například hodnota

$MAL = 0,25$ by implikovala, že celkem 25 % z celkového počtu mandátů bylo rozděleno nerovnoměrně, a tedy obsazeno jinými členskými zeměmi, než by odpovídalo principu poměrného zastoupení.

Analýza míry nerovnoměrného rozdělení křesel mezi členské země na agregované úrovni nicméně neumožňuje určit, zda byla v jednotlivých evropských volbách dodržena zásada sestupné poměrnosti, jak ji předepisuje Lisabonská smlouva (více níže). Za tímto účelem je proto nutné se zaměřit na individuální úroveň analýzy a zabývat se otázkami nadreprezentace či podreprezentace, respektive hodnoty hlasu (tzn. průměrného počtu obyvatel připadajícího na obsazení jednoho mandátu poslance v Evropském parlamentu) jednotlivých členských zemí.

Míra nadreprezentace či podreprezentace byla vypočtena pomocí takzvaného indexu zvýhodnění (*advantage ratio* – A), tedy jako výsledek dělení podílu počtu poslanců obsazených daným členským státem z celkového počtu poslanců Evropského parlamentu a podílu počtu obyvatel dané země na celkové populaci Evropské unie, a to vždy k 1. lednu roku, v němž se konaly evropské volby. Hodnota $A = 1$ by znamenala, že daná země obsazuje stejný podíl křesel v Evropském parlamentu, jako je její podíl na celkové populaci Evropské unie. Hodnoty nižší než $A = 1$ implikují podreprezentaci dané členské země. Přitom čím nižší hodnota vychází, tím vyšší je podreprezentace; například hodnota $A = 0,75$ by znamenala, že daná země obsazuje jen 75 % mandátů oproti stavu, který by jí náležel v případě poměrného zastoupení. Hodnoty vyšší než $A = 1$ naopak naznačují, že daná země obsazuje vyšší podíl křesel, než odpovídá jejímu podílu obyvatel na celkové populaci. Platí přitom, že čím vyšší hodnota, tím vyšší nadreprezentace; hodnota $A = 2,5$ by tak například znamenala, že příslušná země obsazuje dvaapůlkrát více míst v Evropském parlamentu, než kolik by jí příslušelo v případě poměrného rozdělení křesel mezi jednotlivé členské státy (Charvát 2015: 72–73).

Výchozím zdrojem dat a informací se staly především zakládající smlouvy Evropské unie a jejich jednotlivé novelizace, příslušné právní akty zabývající se problematikou volebního zákonodárství ve vztahu k volbám do Evropského parlamentu a vybrané zprávy jednotlivých *ad hoc* ustavených pracovních skupin v Evropském parlamentu zabývajících se problematikou reformy volebních pravidel pro evropské volby. Pro potřeby kvantitativní analýzy byly nezbytné statistické údaje o počtu obyvatel jednotlivých členských zemí i celkové populace Evropské unie (vždy k 1. lednu daného roku) čerpaný z datového archivu Eurostat.

ZASTOUPENÍ ČLENSKÝCH ZEMÍ V EVROPSKÉM PARLAMENTU

Moderní demokratické politické systémy nemohou existovat bez politické reprezentace. Reprezentace proto představuje jeden z nejdůležitějších konceptů současné politické teorie, současně však jde také o jedno z jejích nejkompaktnějších témat; lze k němu přistupovat řadou různých způsobů, zkoumat je z různých úhlů a hodnotit podle rozličných kritérií. Proto je-li cílem předkládaného textu analýza problematiky zastoupení členských zemí Evropské unie v Evropském parlamentu, zaměříme se dále na analýzu (deskriptivní) politické reprezentace v kontextu teritoriální reprezentace.

Zdůrazněme přitom, že ve smyslu politické reprezentace představuje Evropská unie specifickou mezinárodní organizaci; od roku 1952 disponuje společným shromážděním, v němž zasedají zástupci členských zemí Společenství, kteří jsou navíc od roku 1979 přímo voleni. Jde tak o vůbec první mezinárodní (nadmárodní) parlamentní shromáždění usilující o realizaci demokratické politické reprezentace. Navzdory některým diskusím (viz například Dehousse 1953) je navíc Evropský parlament od samého počátku své existence koncipován jako jednokomorový, a to i přesto, že jednotlivé členské země se navzájem významně liší z hlediska velikosti své populace (například Německo má dnes zhruba 175krát více obyvatel než Malta a skoro 140krát více než Lucembursko), což zkoumanou oblast dále problematizuje.

Dlouhou dobu bychom však marně v unijním právu hledali (byť jen) obecné principy rozdělování křesel v Evropském parlamentu mezi jednotlivé členské země. Rozdělení křesel bylo tradičně výsledkem politických jednání na mezivládních konferencích. Platilo to i pro ustavení Společného shromáždění v roce 1952. Francie jako hlavní iniciátor integračního procesu považovala za víceméně samozřejmé, že zde bude mít stejně početné zastoupení jako Německo, jakkoli Německo mělo o čtvrtinu více obyvatel. Během jednání si pak i Itálie, toho času druhá nejlidnatější země Společenství po Německu, vymohla, že bude mít stejný počet delegátů ve Společném shromáždění jako Německo a Francie. Nespornou inspirací se přitom stalo složení Poradního (dnes Parlamentního) shromáždění Rady Evropy.² Ve Společném shromáždění tak byly zakladatelské země rozděleny do tří skupin podle velikosti své populace; na Lucembursko připadla čtyři křesla, Belgie a Nizozemsko měly po deseti zástupcích a Itálie, Francie a Německo získaly osmnáct reprezentantů.³

Transformace Společného shromáždění v Evropské parlamentní shromáždění v roce 1958 ani první rozšíření Společenství v roce 1973 na této logice nic nezměnily, pouze se navyšoval dílčí i celkový počet poslanců. Římské smlouvy navýšily celkový počet křesel na 142, přičemž šest mandátů připadlo Lucembursku, po čtrnácti křeslech obsazovaly Belgie a Nizozemsko, zatímco Francie, Itálie a Německo navýšily své dosavadní zastoupení na dvojnásobek. Přistoupením Dánska, Irsku a Spojeného království se zvýšil celkový počet poslanců na 198, když se Spojené království zařadilo do skupiny velkých zemí s 36 mandáty, zatímco Dánsko a Irsko vytvořily samostatnou kategorii malých zemí s deseti mandáty v Evropském parlamentu.

Zavedenou praxi se tak pokusila změnit až takzvaná Patijnova zpráva z února 1975, když navrhla zavést mechanismus, který by umožňoval rozdělovat místa v Evropském parlamentu mezi členské země podle velikosti jejich populace, aniž by bylo nutné konat mezivládní konference. Tento politicky nestranný mechanismus přitom vycházel z dosavadní logiky poměrného sestupného zastoupení v Evropském parlamentu zvýhodňujícího menší členské země (více níže). Mezi hlavní kritéria Patijnovy zprávy patřilo, aby bylo dosaženo co nejvyšší možné míry proporcionality mezi počtem obyvatel členských zemí a počtem jejich poslanců v Evropském parlamentu, aby byly v Evropském parlamentu zastoupeny všechny relevantní politické síly z jednotlivých členských zemí a aby nové rozdělení křesel nevedlo k zmenšení velikosti stávajícího zastoupení u žádné členské země (Patijn 1975). Toho mělo být dosaženo tak, že by každá členská země do milionu obyvatel měla nárok na šest poslanců, členské země s méně než 2,5 miliony obyvatel na dvanáct poslanců Evropského parlamentu a populačně větší země by měly nárok na nejméně dvanáct křesel, přičemž s jejich rostoucí celkovou populací by narůstala i velikost jejich zastoupení, a sice následovně: do 5 milionů obyvatel by se za každých započatých 500 tisíc obyvatel přičítal jeden mandát, následně by se v rozmezí od 5 do 10 milionů obyvatel přičítaly další mandáty za každých započatých 750 tisíc obyvatel, v rozmezí od 10 do 50 milionů by se další křesla přidávala za každý započatý milion obyvatel a konečně nad 50 milionů obyvatel by se další mandáty přičítaly za každého započatého 1,5 milionu obyvatel. Ve výsledku by tak v roce 1979 obsazovalo Německo 71, Spojené království 67, Itálie 66, Francie 65, Nizozemsko 27, Belgie 23, Dánsko 17, Irsko 13 a Lucembursko 6 míst v Evropském parlamentu při celkovém počtu 355 poslanců (Evropský parlament 1975).⁴

Navržený mechanismus však nakonec nebyl přijat a rozdělení křesel mezi členské země pro evropské volby 1979 vycházelo z dosavadní logiky alokace míst v Evropském parlamentu. A to i přesto, že v souvislosti se zavedením přímých voleb do Evropského parlamentu (viz Evropská rada 1976) došlo k dalšímu navýšení celkového počtu poslanců na 410; Lucembursko mělo obsazovat 6 mandátů, populačně malé země (Dánsko a Irsko) po 15 křeslech, středně velké země (Belgie a Nizozemsko) po 25 mandátech a velké země (Francie, Itálie, Německo a Spojené království) 81 poslanců. Tato logika však byla dodatečně narušena tím, že s navrženým rozdělením míst nesouhlasilo Dánsko, které požadovalo

Tabulka č. 1
Vývoj zastoupení členských zemí v Evropském parlamentu od roku 1952

	1952	1958	1973	1979	1984	1987	1995	2004	2007	2009	2014	2019
Belgie	10	14	14	24	24	24	25	24	24	22	21	21
Francie	18	36	36	81	81	81	87	78	78	72	74	79
Itálie	18	36	36	81	81	81	87	78	78	72	73	76
Lucembursko	4	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Německo	18	36	36	81	81	81	99	99	99	99	96	96
Nizozemsko	10	14	14	25	25	25	31	27	27	25	26	29
Dánsko	–	–	10	16	16	16	16	14	14	13	13	14
Irsko	–	–	10	15	15	15	15	13	13	12	11	13
Spojené království	–	–	36	81	81	81	87	78	78	72	73	–
Řecko	–	–	–	–	24	24	25	24	24	22	21	21
Portugalsko	–	–	–	–	–	24	25	24	24	22	21	21
Španělsko	–	–	–	–	–	60	64	54	54	50	54	59
Finsko	–	–	–	–	–	–	16	14	14	13	13	14
Rakousko	–	–	–	–	–	–	21	18	18	17	18	19
Švédsko	–	–	–	–	–	–	22	19	19	18	20	21
Česká republika	–	–	–	–	–	–	–	24	24	22	21	21
Estonsko	–	–	–	–	–	–	–	6	6	6	6	7
Kypr	–	–	–	–	–	–	–	6	6	6	6	6
Litva	–	–	–	–	–	–	–	13	13	12	11	11
Lotyšsko	–	–	–	–	–	–	–	9	9	8	8	8
Maďarsko	–	–	–	–	–	–	–	24	24	22	21	21
Malta	–	–	–	–	–	–	–	5	5	5	6	6
Polsko	–	–	–	–	–	–	–	54	54	50	51	52
Slovensko	–	–	–	–	–	–	–	14	14	13	13	14
Slovinsko	–	–	–	–	–	–	–	7	7	7	8	8
Bulharsko	–	–	–	–	–	–	–	–	18	17	17	17
Rumunsko	–	–	–	–	–	–	–	–	35	33	32	33
Chorvatsko	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	11	12
EU	78	142	198	410	434	518	626	732	785	736	751	705

Zpracování: Autor.

Poznámka: Sloupec 2019 pracuje s rozdělením křesel mezi členské země Evropské unie, tak jak jej přijal Evropský parlament ve své rezoluci z února 2018 (viz Evropský parlament 2018).

mandát navíc pro Grónsko, aby uspokojilo požadavky tamního obyvatelstva na vlastního zástupce v Evropském parlamentu (Huber 1981: 93). Belgická politická reprezentace se nakonec, ve snaze o kompromisní řešení vzniklé situace, vzdala jednoho svého mandátu v Evropském parlamentu ve prospěch Grónska, čímž byly požadavky dánských vyjednavců uspokojeny. Současně tím byla narušena dosavadní rovnost zastoupení mezi Belgií a Nizozemskem a rovněž mezi Dánskem a Irskem, která již nebyla v následujících letech obnovena.⁵

Tím došlo k rozvolnění dosavadní praxe. I nadále sice bylo možné v některých případech vysledovat tendence přidělovat některým novým členským zemím stejný počet mandátů jako u podobně populačně velkých zemí (vývoj počtu portugalských, řeckých, českých a maďarských poslanců je svázán s vývojem velikosti belgické reprezentace, Finsko a Slovensko měly od svého vstupu do Evropské unie vždy stejný počet poslanců jako Dánsko, Litva jako Irsko a Estonsko a Kypr jako Lucembursko), v řadě případů tomu tak již ovšem nebylo (Španělsko, Rakousko, Švédsko, Lotyšsko, Slovinsko, Bulharsko a Rumunsko; viz tabulku č. 1). Pro úplnost dodejme, že nedávná jednání o přerozdělení křesel po Spojeném království v důsledku jeho odchodu z Evropské unie však zachovala již jen tři větší, tj. nejméně tříčlenné skupiny zemí se stejným počtem poslanců Evropského parlamentu (Belgie s Českou republikou, Maďarskem, Portugalskem a Řeckem, k nimž ještě nově přibylo Švédsko, dále Dánsko s Finskem a Slovenskem a také Kypr s Lucemburskem a Maltou).

Dodejme ještě, že v souvislosti s dosud největším rozšířením Evropské unie o deset zemí střední a východní Evropy, Kypr a Maltu z roku 2004 bylo možné zaznamenat další specifikum s ohledem na dosavadní praxi rozdělování míst v Evropském parlamentu. V evropských volbách 2004 se totiž poprvé stalo, že s výjimkou Německa a Lucemburska obsazovaly členské země méně parlamentních křesel než ve volbách předchozích. Do té doby přitom platilo, že pokud se měnilo složení Evropského parlamentu, byla zvláštní pozornost věnována tomu, aby žádná členská země neobsazovala méně mandátů, než tomu bylo doposud. Mimo jiné i proto, samozřejmě spolu s rozšiřováním Společenství, narostla mezi lety 1952 a 1999 velikost Evropského parlamentu z původních 78 delegátů na 626 poslanců, což je osmkrát více poslanců (viz tabulku č. 1). Podobně se pak počet poslanců snižoval v případě některých členských zemí i ve volbách v roce 2009 a 2014 (například Belgie, Česká republika, Maďarsko, Portugalsko a Řecko zaznamenaly pokles z 24 křesel v roce 2004 na 22 mandátů v roce 2009 a 21 míst v roce 2014, podobně Irsku a Litvě kleslo zastoupení ze 13 míst v roce 2004 na 12 křesel v roce 2009 a 11 křesel v roce 2014).

POMĚRNÉ SESTUPNÉ ZASTOUPENÍ: ZÁKLADNÍ PRINCIPY

Ačkoli velikost reprezentace (počet křesel) v Evropském parlamentu přímo neovlivňuje sílu jednotlivých členských zemí Evropské unie v rozhodovacím procesu, představuje právě otázka velikosti jejich parlamentního zastoupení jedno z nejsložitějších a nejcitlivějších témat mezivládních jednání (viz například Duff 2012a: 74–75). Přesto, nebo možná právě proto bychom v unijním právu dlouho marně hledali jakékoli obecné principy, které by specifikovaly proces rozdělování křesel mezi členské země Společenství. Změnu v tomto smyslu přinesla až Lisabonská smlouva, která stanovuje pět základních obecných podmínek pro ustavování Evropského parlamentu: (1) občané jsou přímo zastoupeni v Evropském parlamentu (Smlouva o Evropské unii 2010: čl. 10, odst. 2), a to (2) poměrným sestupným způsobem (*degressively proportional*), přičemž (3) žádná členská země neobsazuje méně než šest a (4) více než 96 křesel (5) při celkovém počtu nepřesahujícím 751 poslanců (Smlouva o Evropské unii 2010: čl. 14, odst. 2).⁶

Na první pohled tak může vznikat jisté pnutí. První podmínka definuje Evropský parlament jako těleso zastupující občany unie, což by mohlo implikovat uplatnění principu rovnosti občanů. Předchozí článek smlouvy navíc hovoří o tom, že „[v]e všech svých

činnostech dodržuje Unie zásadu rovnosti svých občanů [...]“ (Tamtéž: čl. 9). Ostatní výše jmenované podmínky již ovšem přesouvají pozornost spíše k zastoupení jednotlivých členských zemí. V případě Evropského parlamentu, na rozdíl od většiny federálních států, je navíc nutné tento problém řešit v rámci jediné komory.⁷ Druhá podmínka proto nehovoří o rovném zastoupení členských zemí, nýbrž předpokládá poměrný sestupný způsob jejich reprezentace, což je dále podtrženo stanovením nejnižšího a nejvyššího možného počtu poslanců Evropského parlamentu za členský stát. Zásada degresivní reprezentace tak umožňuje překonat výše nastíněné pnutí, protože kombinuje oba výše představené základní principy pro ustavování parlamentní reprezentace.

Zásada sestupné poměrnosti (degressive proportionality) jako taková nicméně zůstává spíše abstraktním konceptem, který by bylo třeba dále upřesnit. Toho si byli vědomi i sami představitelé Evropského parlamentu, a proto v říjnu 2007 vznikla v rámci Výboru pro ústavní záležitosti zpráva o složení Evropského parlamentu, jejímiž zpravodaji byli Alain Lamassoure a Adrian Severin. Podle této zprávy se má zásada sestupné poměrnosti v případě ustavování Evropského parlamentu uplatňovat tak, že „minimální a maximální počet, který Smlouva stanoví, musí být plně využit, aby se spektrum křesel v Evropském parlamentu co nejméně odlišovalo od spektra obyvatel Evropské unie; čím lidnatější je určitý stát, tím vyšší počet křesel má právo obsadit; čím lidnatější je určitý stát, tím vyšší počet obyvatel zastupuje každý z jeho poslanců“ (Lamassoure – Severin 2007). Rozhodnutí Evropské rady o složení Evropského parlamentu z června 2013 dále upřesňuje, že „poměr mezi počtem obyvatel a počtem míst jednotlivých členských států před zaokrouhlením na celá čísla se liší v závislosti na lidnatosti státu tak, aby každý poslanec Evropského parlamentu z lidnatějšího členského státu zastupoval více občanů než poslanec z méně lidnatého státu, a naopak aby platilo, že čím je členský stát lidnatější, tím má nárok na více míst“ (Evropská rada 2013, čl. 1).

Z toho tedy vyplývají další dva požadavky pro ustavování Evropského parlamentu, které upřesňují způsob, jakým se mají rozdělovat parlamentní křesla mezi jednotlivé členské země unie: (6) populačně větší země nesmí obsazovat menší počet mandátů než populačně menší země, přičemž (7) s rostoucím počtem obyvatel narůstá průměrný počet obyvatel na mandát v Evropském parlamentu, a naopak. Právě poslední jmenovaná podmínka je v tomto smyslu klíčová, protože upřesňuje koncept poměrného sestupného zastoupení v kontextu ustavování Evropského parlamentu, současně však zůstává požadavkem spíše obecného charakteru, protože nepřináší tolik potřebný trvalý a politicky nestranný algoritmus, který by umožňoval před každými evropskými volbami přerozdělit mandáty mezi členské země s ohledem na případné sociodemografické změny (velikost populace), a to bez nutnosti projednávat tuto otázku na mezivládních konferencích.

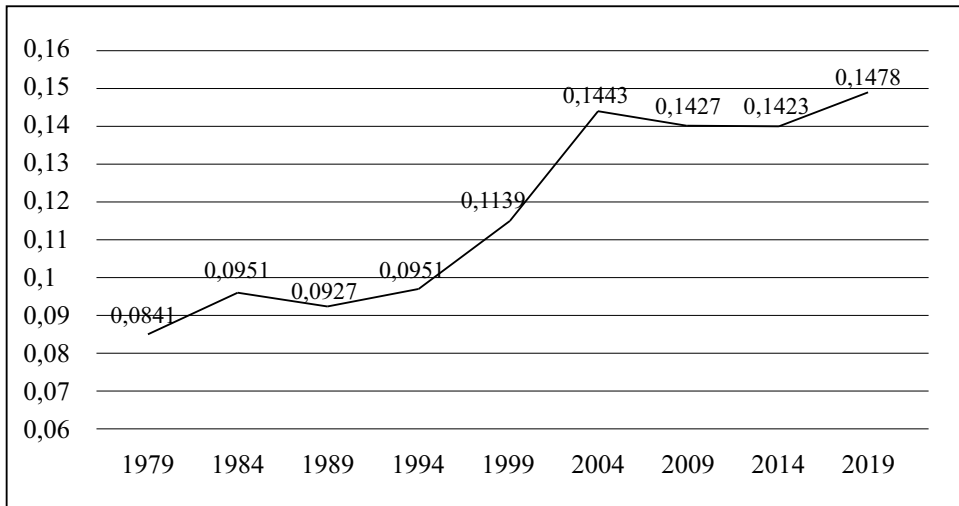
MALAPPORTIONMENT V EVROPSKÝCH VOLBÁCH

Již z podstaty své definice předpokládá princip sestupné poměrnosti určitou míru odchýlení od poměrného zastoupení. Unijní právo sice stanovuje zásadu sestupné poměrnosti jako hlavní konceptuální rámec současného složení Evropského parlamentu, ovšem už nespecifikuje, jak velká má tato odchylka být. Pouze nacházíme požadavek, „*aby rozdělení míst v Evropském parlamentu co nejlépe odráželo počty obyvatel členských států*“ (Evropská rada 2013, čl. 1). Vzniklá disproporce by tedy měla být co nejmenší, ovšem při dodržení ostatních definovaných podmínek rozdělování křesel v Evropském parlamentu mezi jednotlivé členské země.

Výsledky provedené analýzy odhalují, že od největšího rozšíření Evropské unie o deset zemí střední a východní Evropy v roce 2004 se odchylka rozdělení křesel v Evropském parlamentu mezi členské země od poměrného zastoupení ustálila na hodnotách mezi 14 a 15 %. Tato hodnota odpovídá zhruba 105 (v roce 2009) až 107 křeslům (v evropských volbách 2014) v Evropském parlamentu, která byla obsazena zástupci z jiné členské země, než by odpovídalo zásadám poměrného zastoupení. Před rokem 2004 se pak tato

odchylka v přímých evropských volbách pohybovala v rozmezí od 8,4 % (ve volbách 1979) do 9,5 % (v letech 1984 a 1994), pouze v evropských volbách 1999, v důsledku přistoupení Finska, Rakouska a Švédska, narostla na hodnotu 11,4 %. Hlavní příčinou tohoto postupného nárůstu míry *malapportionment* v evropských volbách je vedle rostoucího celkového počtu členských zemí Evropské unie zejména skutečnost, že po přistoupení Španělska se v naprosté většině stávaly novými členy populačně spíše malé země (jedinou výjimkou zde bylo Polsko).

Obrázek č. 1
Malapportionment v evropských volbách od roku 1979

Zdroj dat: Eurostat a Evropský parlament 2018.

Analýza míry nerovnoměrného rozdělení křesel mezi členské země na agregované úrovni nicméně neumožňuje ověřit dodržení zásady sestupné poměrnosti v jednotlivých evropských volbách. K tomu je třeba přenést pozornost na individuální úroveň, respektive na průměrné počty obyvatel členských zemí na jeden mandát, a to s ohledem na požadavek, aby „každý poslanec Evropského parlamentu z lidnatějšího členského státu zastupoval více občanů než poslanec z méně lidnatého státu, a naopak“ (Evropská rada 2013, čl. 1).

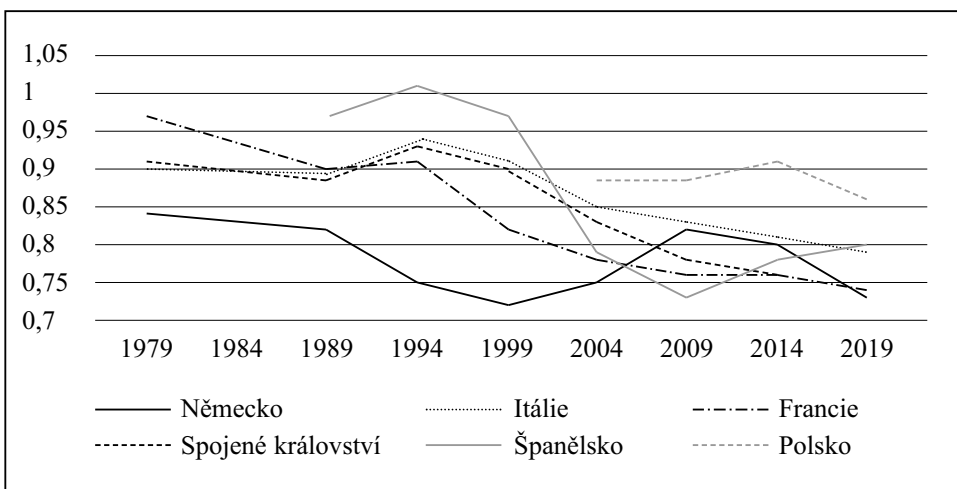
Výsledky této části analýzy dávají za pravdu Andrewu Duffovi v tom, že přijetí principu sestupné poměrnosti bylo zjevně jednodušší než následné zavedení této zásady do politické praxe (Duff 2012a: 75). Je přitom hříčkou osudu, že v dobách, kdy ještě nebyl princip degresivní reprezentace kodifikován v unijním právu, se skutečně dařilo rozdělovat mandáty mezi členské země poměrným sestupným způsobem, zatímco v období, kdy byla tato zásada přijímána (koncept degresivní proporcionality byl zahrnut již v projektu Evropské ústavy), a po jejím zavedení Lisabonskou smlouvou lze nalézt řadu odchylek od tohoto pravidla. V letech 2004, 2009 a 2014 tak nebyl požadavek na sestupnou poměrnost rozdělení křesel v Evropském parlamentu mezi členské země naplněn (viz přílohy č. 1 až 3).

Protože Evropskou unii tvoří z hlediska počtu obyvatel převážně menší země, podprezentace se týká pouze několika populačně největších členských zemí. Od zavedení přímých voleb do Evropského parlamentu v roce 1979 tak mezi podprezentované země v Evropském parlamentu patří Německo, Spojené království, Itálie a Francie, k nimž se po svém přistoupení do Společenství přidaly Španělsko (s výjimkou evropských voleb 1994) a Polsko. V současnosti je tedy v Evropském parlamentu podprezentováno „pouze“ šest populačně největších členských zemí, zatímco zbývajících 22 členských zemí je

více či méně nadreprezentováno. Přitom pouze v případě dvou zemí, Rumunska a zejména pak Nizozemska (od roku 2004), se podíl počtu poslanců z celkového počtu míst v Evropském parlamentu blíží podílům tamního obyvatelstva z celkové populace všech členských zemí.⁸ A nejinak by tomu mělo být i v evropských volbách nadcházejících, pouze by se měl po odchodu Spojeného království snížit počet podreprezentovaných zemí na pět.

Podle očekávání bylo dlouhou dobu nejvíce podreprezentovanou členskou zemí v Evropském parlamentu Německo, přičemž jeho podreprezentace byla dále umocněna přijetím Maastrichtské smlouvy, která sice Německu přiznala nárok na dalších 18 míst v Evropském parlamentu (z 81 na 99 mandátů),⁹ čímž si německé zastoupení polepšilo zhruba o pětinu křesel (současně si ale Francie, Itálie a Spojené království polepšily o šest mandátů na 87 míst), přičemž však populace Německa narostla v důsledku jeho (znovu)sjednocení přibližně o třetinu. V posledních letech se ovšem situace změnila. V souvislosti s přerozdělením míst v Evropském parlamentu v důsledku přijetí Lisabonské smlouvy a pro evropské volby 2014 se nejvíce podreprezentovanými zeměmi staly nejprve Španělsko (v roce 2009) a posléze Francie (v roce 2014), které vždy následovalo Spojené království. Naproti tomu Německo, které nadále zůstává populačně největší zemí unie, se stalo v posledních dvou volbách do Evropského parlamentu až čtvrtou nejvíce podreprezentovanou zemí (viz obrázek č. 2).

Obrázek č. 2
Podreprezentované země v Evropském parlamentu od roku 1979

Zdroj dat: Eurostat a Evropský parlament 2018.

POMĚRNÉ SESTUPNÉ ZASTOUPENÍ A EVROPSKÉ VOLBY 2019

Chystaný odchod Spojeného království z Evropské unie někteří analytici považovali za jedinečnou příležitost pro reformu stávajícího fungování unie (viz například Kalcik – Wolff 2017), jaká se již v budoucnu nemusí opakovat. V případě zastoupení členských zemí v Evropském parlamentu znamená brexit uvolnění 73 poslaneckých křesel (9,72 % křesel z celkového počtu), která v roce 2014 obsazovali poslanci zvolení ve Spojeném království. Právě těchto 73 mandátů tak mohlo být využito, aby bylo složení Evropského parlamentu uvedeno v soulad s unijním právem. V souladu s požadavkem Evropské rady z června 2013, aby Evropský parlament nejpozději do roku 2016 takový návrh připravil (viz Evropská rada 2013), by navíc proces přerozdělení původních britských křesel mohl v ideálním případě vést k zavedení trvalého a politicky nestranného algoritmu (neboli slovy

Evropské rady „objektivního, spravedlivého, dlouhodobě udržitelného a transparentního způsobu“), který by umožnil před každými evropskými volbami přerozdělit mandáty mezi členské země s přihlédnutím k aktuálním sociodemografickým změnám, aniž by takový proces vyžadoval nutnost konat mezivládní konference, jako tomu bylo doposud.

Nabízelo se hned několik možností, jak s uvolněnými mandáty naložit. Protože Lisabonská smlouva hovoří pouze o nejvyšším možném počtu poslanců Evropského parlamentu, jednou z možných cest bylo zachování stávajícího rozložení křesel mezi členské země s tím, že se pouze sníží celkový počet poslanců na 678, tedy o oněch 73 britských míst. Takové řešení by sice na jedné straně snižovalo náklady na chod Evropského parlamentu, současně by však neposkytovalo prostor pro odstranění stávajících odchylek od unijního práva. Opačnou variantou bylo rozdělit všech 73 uvolněných míst mezi ostatní členské země. To by ovšem vedlo k tomu, že by jakékoli budoucí přerozdělování křesel, ať již způsobené přistoupením nové členské země, nebo (výraznější) změnou ve velikosti populace či v důsledku nespokojenosti s velikostí zastoupení u některé ze stávajících členských zemí, znamenalo nutnost revidovat křehkou „rovnováhu“ ve složení Evropského parlamentu nebo zvýšit nejvyšší počet poslanců stanovený Lisabonskou smlouvou. V obou případech ovšem hrozilo, že se tím otevře příslovečná Pandořina skříňka. Jako nejschůdnější se proto nakonec jevila varianta rozdělit pouze část uvolněných míst v Evropském parlamentu, zatímco zbytek zůstane neobsazen tak, aby v budoucnu mohla být tato prázdná křesla podle potřeby využita. Toto řešení přitom poskytovalo dostatečně velký prostor k tomu, aby se naplnilo poměrné sestupné zastoupení členských zemí v Evropském parlamentu. A právě tato střední cesta byla nakonec skutečně zvolena.

Někteří poslanci Evropského parlamentu se pokusili využít této střední cesty k tomu, aby kromě přerozdělení mandátů za účelem dosažení sestupné poměrnosti byla část uvolněných křesel využita k zavedení nadnárodních kandidátních listin (*transnational lists*) předkládaných v jednom společném unijním volebním obvodu, v němž by se rozdělovalo celkem 25 mandátů.¹⁰ Ačkoli tento návrh opakovaně podpořil mj. i francouzský prezident Emmanuel Macron a jeho schválení doporučil Výbor pro ustávnění záležitosti Evropského parlamentu, nakonec přijat nebyl, a to především pro nesouhlas Evropské lidové strany a dále pak euroskeptických a nacionalistických stran. Namísto toho byla zvolena varianta přerozdělit „pouze“ 27 ze 73 uvolněných míst a zbývajících 46 křesel ponechat neobsazených, čímž by se pro volby konané v roce 2019 snížil celkový počet členů Evropského parlamentu na 705 poslanců.

Ačkoli počet přerozdělovaných křesel odpovídá počtu členů Evropské unie po brexitu, neznamená to, že by si měla každá členská země automaticky polepšit právě o jeden mandát. Například německé zastoupení je již nyní na nejvyšší možné hranici, kterou umožňuje Lisabonská smlouva, a nejmenší členské země jsou již nyní tak výrazně nadreprezentované,¹¹ že další zvýšení jejich reprezentace by nedávalo příliš smysl. Přerozdělením uvolněných mandátů po Spojeném království mělo být zajištěno poměrné sestupné zastoupení v Evropském parlamentu, přičemž výchozí (nepísanou) podmínkou tohoto procesu bylo, že žádná členská země nesmí mít nižší počet poslanců, než tomu bylo ve stávajícím funkčním období. Některé členské země tak budou i v následujících evropských volbách obsazovat stejný počet mandátů jako v roce 2014 (týká se to celkem třinácti zemí, a sice Belgie, Bulharska, České republiky, Kypru, Litvy, Lotyšska, Lucemburska, Maďarska, Malty, Německa, Portugalska, Slovinska a Řecka), zatímco jiné si proti stávajícímu stavu polepší, a sice o jedno (Dánsko, Estonsko, Finsko, Chorvatsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko a Švédsko), dvě (Irsko), tři (Itálie, Nizozemsko), nebo dokonce pět míst (Španělsko a Francie).

Nové rozdělení křesel zachovalo podobnou míru *malapportionmentu*, jako tomu bylo dosud, když odchylka narostla z 0,1423 z roku 2014 na 0,1478 v roce 2019 (s využitím dat za rok 2018; více viz obrázek č. 1). Výrazně se rovněž podařilo přiblížit principu sestupné poměrnosti požadovaného Lisabonskou smlouvou, jakkoli stále zůstává jedna

odchylka od tohoto principu (viz přílohu č. 4). K jeho naplnění by sice stačilo, aby Litva obsazovala v nadcházejících volbách „pouze“ deset křesel v Evropském parlamentu namísto jedenácti. Nicméně s ohledem na nepsanou podmínku o tom, že žádná členská země si nesmí v absolutních počtech pohoršit proti stavu z roku 2014, nebyla tato cesta politicky průchozí.

ZÁVĚR

Předmětem zájmu předkládaného textu se stala problematika teritoriální reprezentace (zastoupení členských zemí) v Evropském parlamentu. Ačkoli evropský integrační projekt disponuje od samého počátku své existence společným shromážděním členských zemí, teprve Lisabonská smlouva jako vůbec první unijní dokument definovala, jaký má být charakter reprezentace v Evropském parlamentu. Tato smlouva požaduje přímé zastoupení občanů poměrným sestupným způsobem. Poměrné sestupné zastoupení přitom představuje specifický model složení shromáždění, neboť v rámci jediné parlamentní komory kombinuje dva základní principy ustavování zastupitelských těles, a sice princip rovnosti občanů (charakteristický pro unitární politické systémy a první komory dvoukomorových federálních parlamentů) a princip rovnosti teritoriálních jednotek (typický zejména pro druhé komory federálních parlamentů). Je přitom zřejmé, že není možné realizovat oba principy – rovnost občanů a rovnost teritoriálních jednotek – v čisté podobě současně v rámci jediné instituce.

Přestože Evropský parlament nepředstavuje zdaleka jediný případ zastupitelského tělesa, v němž se setkáváme s poměrným sestupným zastoupením teritoriálních jednotek,¹² je Lisabonská smlouva ojedinělá v tom, že definuje sestupnou poměrnost jako základní princip alokace poslaneckých křesel mezi jednotlivé teritoriální jednotky (členské země unie) – s tím se v jiných případech nesetkáváme.¹³ Přesto i Lisabonská smlouva popisuje podstatu složení Evropského parlamentu pouze obecně. Konkrétní algoritmus, který by určoval rozložení křesel v Evropském parlamentu mezi členské země, proto dosud stále v unijním právu chybí, jakkoli Evropská rada vyzvala již v červnu 2013 Evropský parlament, aby předložil návrh na trvalý a politicky nestranný způsob přerozdělování křesel. Složení Evropského parlamentu z hlediska velikosti zastoupení (počtu poslanců) jednotlivých členských zemí tak nevyhází z mechanismu nepředpojaté matematické procedury, ale je výsledkem mezivládních jednání. Přestože se v posledních letech objevila řada odborných textů (zejména z řad matematiků), které nabízejí řešení, jak nestranně rozdělovat poslanecké mandáty v Evropského parlamentu mezi jednotlivé členské země (viz například Ramírez – Palomares – Márquez 2006; Dniestrzański 2011; Grimm et al. 2011; Grimm 2012; Grimm – Oelbermann – Pukelsheim 2012; Ramírez-González – Martínez-Aroza – Márquez García 2012; Rose – Bernhagen – Borz 2012; Delgado-Márquez – Kaeding – Palomares 2013; Pukelsheim 2018; aj.), zůstává nadále problematika nalezení optimálního či lepšího klíče k rozdělení mandátů v Evropském parlamentu relevantním tématem pro navazující výzkum.

Podmínka poměrného sestupného zastoupení v Evropském parlamentu nutně předpokládá přítomnost *malapportionmentu* v evropských volbách, přičemž míra odchylky se od voleb 2004 ustálila na hranici mezi 14 a 15 %, což odpovídá 105 až 107 poslaneckým mandátům. Protože Evropskou unii tvoří spíše populačně menší země, podreprezentace se týká pouze několika populačně největších členských zemí; v současnosti jde o šest zemí (Německo, Francii, Spojené království, Itálii, Španělsko a Polsko). Pokud jde o požadavek Lisabonské smlouvy na sestupnou poměrnost, analýza odhalila, že ve složení Evropského parlamentu není naplněn, a to od evropských voleb 2004. Poněkud paradoxně bylo zastoupení v Evropském parlamentu zajištěno poměrným sestupným způsobem před tím, než byl tento princip zaváděn, respektive později kodifikován unijním právem. Počínaje rokem 2004 se však složení Evropského parlamentu od tohoto principu více či méně odchylovalo. K poměrnému sestupnému zastoupení členských zemí unie v Evropském parlamentu

před rokem 2004 přitom významně přispěla jednak procedura shlukování podobně populačně velkých zemí do skupin se stejným počtem mandátů a jednak to, že se jednotlivé shluky zemí v případě Evropského parlamentu výrazněji lišily počtem mandátů, které obsazovaly. S postupným rozvolňováním tohoto mechanismu v evropských volbách však bylo stále těžší naplňovat princip poměrné sestupné reprezentace v Evropském parlamentu, což se naplno projevilo po největším rozšíření unie v roce 2004, kdy naráz přistoupilo deset nových členských zemí. Nově tak existovalo hned třináct kategorií členských zemí z hlediska velikosti jejich zastoupení v Evropském parlamentu, přičemž hned sedm těchto kategorií čítalo po jedné členské zemi a pouze jeden shluk zemí byl více než tříčlenný (viz tabulku č. 1).

Nedávná jednání o odchodu Spojeného království z Evropské unie poskytla jedinečný prostor pro to, aby byly výše popsané existující odchylky od unijního práva odstraněny. Ačkoli je možné v této problematice zaznamenat určitý pokrok, potenciál, který jednání o brexitu poskytovala, byl využit spíše okrajově. Rozdělení křesel mezi členské země pro evropské volby 2019 se sice přiblížilo k požadavku sestupné poměrnosti, avšak v důsledku dohody o tom, že žádná členská země nesmí mít v roce 2019 nižší absolutní počet poslanců v Evropském parlamentu, než tomu bylo v evropských volbách 2014, stále zůstává jedna odchylka od tohoto pravidla stanoveného primárním unijním právem.

Současně tato jednání opětovně ukázala, nakolik citlivá otázka rozdělení poslaneckých křesel mezi členské země Evropské unie je.¹⁴ A to i přesto, že velikost parlamentního zastoupení jednotlivých členských zemí přímo neovlivňuje jejich silu v rámci unijního rozhodovacího procesu. Předkládaná analýza se však zaměřila právě na problematiku teritoriální reprezentace v Evropském parlamentu, což zároveň představuje její významné omezení. Jakkoli jde o relevantní výzkumné téma, zvolená perspektiva například nezohledňuje otázku existující rovnováhy mezi jednotlivými institucemi Evropské unie, v tomto smyslu pak zejména pravidla hlasování kvalifikovanou většinou v Evropské radě, která reprezentuje členské země. Zvolený přístup a rozsah textu dále neumožnily zaměřit pozornost na analýzu toho, jakým způsobem je zkoumané téma důležité i mimo debatu v institucích Evropské unie, zejména pak v rámci politického diskurzu na národní úrovni, respektive zda tato otázka rezonuje ve veřejném prostoru některých členských zemí Evropské unie (případně jakým způsobem a kterých zemí se to týká).¹⁵ A v neposlední řadě zmíníme, že mezi významné politické důsledky existence odlišné váhy hlasu voličů v různých členských zemích unie patří i nestejná míra rozdělení těchto hlasů napříč politickými skupinami v Evropském parlamentu. I tato problematika však zůstala, z totožných důvodů, mimo záběr předkládaného textu. Je přitom zřejmé, že i tyto otázky představují relevantní témata pro příští výzkum.

¹ Pro zjednodušení výkladu bude text dále pracovat s označením „Evropský parlament“ i pro obě zastupitelská tělesa, která ustavení Evropského parlamentu přímo předcházela, tzn. pro Společné shromáždění Evropského společenství uhlí a oceli (1952–1958) a Evropské parlamentní shromáždění (1958–1962); pro volby do Evropského parlamentu pak bude jako synonymum užíváno označení „evropské volby“.

² Francie a Itálie zde měly po osmnácti a Belgie a Nizozemsko po šesti zástupcích, Lucembursko disponovalo třemi zástupci; Německo nepatřilo mezi signatářské země Rady Evropy a její součástí se stalo až v červenci 1950.

³ Původně se nicméně předpokládalo, že by země Beneluxu měly mít dohromady pouze osmáct křesel, tak aby se zastoupení tohoto uskupení tří malých zemí rovnalo zastoupení každé z velkých zemí Společenství. Nakonec si země Beneluxu vyjednaly celkem 24 míst ve Společném shromáždění; čtyři křesla byla přiznána Lucembursku zejména proto, aby všechny tehdejší tamní relevantní politické síly měly možnost získat zastoupení ve Společném shromáždění (Spierenburg – Poidevin 1994: 25).

⁴ V podobném duchu uvažoval Evropský parlament i v polovině roku 1992, kdy se zde objevil návrh, aby každá členská země obsazovala nejméně šest mandátů. Další mandáty nad tento základ se přitom měly podle návrhu přidělovat v závislosti na velikosti populace tak, že členská země do 25 milionů obyvatel měly získat další mandát vždy za každých 500 tisíc obyvatel, při velikosti od 25 do 60 milionů obyvatel připadalo další jedno křeslo v Evropském parlamentu na každý milion obyvatel a pro populačně větší země se měly další mandáty

- přidělovat vždy za každé dva miliony obyvatel. Nakonec Evropský parlament od této myšlenky ustoupil a tento princip alokace mandátů nebyl nikdy aplikován v praxi (Moberg 2012: 80; srovnej Haman 2017: 75).
- ⁵ Pro úplnost doplňme, že ani po odchodu Grónska z unie v roce 1985 nezískala Belgie toto křeslo zpět.
- ⁶ Na tomto místě dodejme, že původní návrh předpokládal 750 poslanců Evropského parlamentu. S tím ovšem nesouhlasili představitelé Itálie, kteří měli obsazovat 72 křesel, zatímco Spojené království 73 a Francie 74. Na poslední chvíli si tak ještě italští zástupci během lisabonské konference vymohli změnu, která zvýšila celkový počet poslanců na 751, přičemž onen mandát navíc připadl Itálii (Duff 2012a: 75).
- ⁷ Tím ovšem nemá být řečeno, že Evropská unie odpovídá federálnímu uspořádání, a to mimo jiné proto, že institucionální aranžmá i styl vyjednávání, na nichž je založena, je ve skutečnosti o poznání složitější než klasický federální model.
- ⁸ U Nizozemska máme následující hodnoty míry zvýhodnění: 1,0415 ve volbách v roce 2004; 1,0258 v roce 2009 a 1,0430 v roce 2014; u Rumunska 1,0921 v roce 2009 a 1,0830 v roce 2014.
- ⁹ Zejména v důsledku skutečnosti, že po (znovu)sjednocení Německa výrazně narostl jeho podíl obyvatelstva na celkové populaci Společenství.
- ¹⁰ Připomeňme, že nejde o novou myšlenku; poprvé se objevila již v Anastassopoulově zprávě z roku 1998 (Anastassopoulos 1998) a posléze znovu v Duffových zprávách z let 2009 až 2012 (viz například Duff 2011, 2012b). Pro korektnost dodejme, že Evropský parlament se otázkou možnosti zavedení nadnárodních listin začal (znovu) vážně zabývat již v průběhu roku 2015, tedy ještě před hlasováním britských občanů v referendu o brexitu, a v listopadu téhož roku přijal usnesení o reformě unijních volebních pravidel, která měla posílit demokratickou a nadnárodní dimenzi evropských voleb a demokratickou legitimitu rozhodovacího procesu Evropské unie (Evropský parlament 2015). Je nicméně pravda, že výsledky referenda o brexitu přidaly celé diskusi na dynamice.
- ¹¹ V evropských volbách 2014 měla Francie, nejvíce podprezentovaná členská země v těchto volbách, 12,5krát větší průměr počtu obyvatel na mandát než Malta (nejvíce nadprezentovaná země) a skoro desetkrát větší než Lucembursko.
- ¹² Jinými příklady by mohly být Parlament Katalánska (viz například Pukelsheim 2018: 5–6) či německá Spolková rada (*Bundesrat*), kde jsou spolkové země rozděleny do čtyř skupin podle velikosti své populace; spolkové země s počtem obyvatel do dvou milionů rozdělují tři mandáty, na spolkové země s populací od dvou milionů do pěti milionů obyvatel připadají čtyři poslanci, obyvatelstvo od pěti milionů do sedmi milionů má pět zastupitelů a populačně větší země disponují šesti poslanci ve Spolkové radě (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* 1949: čl. 51, odst. 2). Nicméně v případě Německa právě princip shlukování podobně populačně velkých spolkových zemí do skupin se stejným počtem křesel ve Spolkové radě nakonec způsobuje, že degenerivní princip není ve skutečnosti naplněn (viz velikost zastoupení Hamburku, Durynska a Saska-Anhaltska).
- ¹³ Ani německá ústava, ani katalánská volební legislativa neuvádí poměrné sestupné zastoupení jako obecný princip rozdělování zastupitelských mandátů; poměrné sestupné zastoupení teritoriálních jednotek je zde tedy důsledkem zvoleného způsobu alokace zastupitelských křesel napříč teritoriálními jednotkami.
- ¹⁴ Z minulosti jsou dobře známy například námitky představitelů Itálie, které nakonec vedly k přerozdělení původně zamýšleného rozdělení poslaneckých křesel mezi členské země Evropské unie. Nejprve se tak stalo na samém počátku integračního procesu, kdy Francie jako jeho hlavní iniciátor předpokládala, že bude mít ve Společném shromáždění stejné zastoupení jako Německo (jakkoli Německo mělo o čtvrtinu více obyvatel než Francie). Během jednání si pak i Itálie, toho času druhá nejlidnatější země Společenství (po Německu), vymohla stejný počet delegátů ve Společném shromáždění jako Německo a Francie. Později k tomu došlo v souvislosti s přijímáním Lisabonské smlouvy, jejíž původní návrh předpokládal 750 poslanců Evropského parlamentu. S tím ovšem nesouhlasili představitelé Itálie, která měla obsazovat 72 křesel, zatímco Spojené království 73 a Francie 74. Na poslední chvíli tak italští zástupci ještě během lisabonské konference vyjednali zvýšení celkového počtu poslanců na 751, přičemž onen jeden mandát navíc připadl Itálii (Duff 2012a: 75). Mimořádně právě proto je možné nalézt v Lisabonské smlouvě formulaci, že počet poslanců Evropského parlamentu „*nesmí překročit sedm set padesát, nepočítaje předsedu*“ (Smlouva o Evropské unii 2010: čl. 14, odst. 2).
- ¹⁵ Pozornost by si jistě zasloužilo přinejmenším rozhodnutí německého ústavního soudu z června 2009 (*Bundesverfassungsgericht* 2009: zejména § 279–297), který vyhodnotil navrhované složení Evropského parlamentu jako neuspokojivé a přijatelné pouze s přihlédnutím k tomu, že Evropská unie není federálním státem.

Literatura

- Delgado-Márquez, Blanca L. – Kaeding, Michael – Palomares, Antonio (2013): A more balanced composition of the European Parliament with degressive proportionality. *European Union Politics*, Vol. 14, No. 3, s. 458–471, <<https://doi.org/10.1177/1465116513485470>>.
- Dniestrzański, Piotr (2011): Degressive proportionality – source, findings and discussion of the Cambridge Compromise. *Mathematical Economics*, Vol. 7, No. 14, s. 39–50.
- Duff, Andrew (2012a): Finding the balance of power in a post-national democracy. *Mathematical Social Sciences*, Vol. 63, No. 2, s. 74–77, <<https://doi.org/10.1016/j.mathsocsci.2011.11.007>>.
- Grimmett, Geoffrey (2012): European apportionment via the Cambridge Compromise. *Mathematical Social Sciences*, Vol. 63, No. 2, s. 68–73, <<https://doi.org/10.1016/j.mathsocsci.2011.10.003>>.

- Grimmitt, Geoffrey R. – Oelbermann, Kai-Friederike – Pukelsheim, Friedrich (2012): A power-weighted variant of the EU27 Cambridge Copromise. *Mathematical Social Sciences*, Vol. 63, No. 2, s. 136–140, <<https://doi.org/10.1016/j.mathsocsci.2011.10.001>>.
- Haman, Jacek (2017): The Concept of Degressive and Progressive Proportionality and its Normative and Descriptive Applications. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, Vol. 50, No. 63, 67–91, <<https://doi.org/10.1515/slgr-2017-0019>>.
- Huber, Christian H. (1981): Approaches to European Elections. In: Sasse, Christoph et al.: *The European Parliament: Towards a Uniform Procedure for Direct Elections*. Firenze: European University Institute, s. 83–180.
- Charvát, Jakub (2015): Zastoupení členských zemí a hodnota hlasu v evropských volbách 2014. *Central European Journal of Politics*, Vol. 1, No. 2, s. 71–78.
- Kalcik, Robert – Wolff, Guntram B. (2017): Is Brexit an opportunity to reform the European Parliament? *Policy Contribution*, No. 2, <http://bruegel.org/wp-content/uploads/2017/01/PC-2017_02-Euro-Parl-310117.pdf>.
- Loosmore, John – Hanby, Victor J. (1971): The Theoretical Limits of maximum Distortion: Some Analytical Expressions for Electoral Systems. *British Journal of Political Science*, Vol. 1, No. 4, s. 467–477, <<https://doi.org/10.1017/S000712340000925X>>.
- Moberg, Axel (2012): EP seats: The politics behind math. *Mathematical Social Sciences*, Vol. 63, No. 2, s. 78–84, <<https://doi.org/10.1016/j.mathsocsci.2011.10.011>>.
- Pukelsheim, Friedrich (2018): Compositional Proportionality among European Political Parties at European Parliament Elections. *Středoevropské politické studie / Central European Political Science Review*, Vol. 20, No. 1, s. 1–15, <<https://doi.org/10.5817/CEPSR.2018.1.1>>.
- Ramírez-González, Victoriano – Martínez-Aroza, José – Márquez García, A. (2012): Spline methods for degressive proportionality in the composition of European Parliament. *Mathematical Social Sciences*, Vol. 63, No. 2, s. 114–120, <<https://doi.org/10.1016/j.mathsocsci.2011.10.009>>.
- Ramírez, Victoriano – Palomares, Antonio – Márquez, María L. (2006): Degressively proportional methods for the allotment of the European Parliament seats amongst the EU member states. In: Simeone, Bruno – Pukelsheim, Friedrich (eds.): *Mathematics and Democracy: Recent Advances in Voting Systems and Collective Choice*. Berlin – Heidelberg: Springer, s. 205–220, <<https://doi.org/10.1007/3-540-35605-3>>.
- Rose, Richard (2013): *Representing Europeans: A Pragmatic Approach*. Oxford: Oxford University Press, <<https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199654765.001.0001>>.
- Rose, Richard – Bernhagen, Patrick – Borz, Gabriela (2012): Evaluating competing criteria for allocating parliamentary seats. *Mathematical Social Sciences*, Vol. 63, No. 2, s. 85–89, <<https://doi.org/10.1016/j.mathsocsci.2011.10.005>>.
- Samuels, David – Snyder, Richard (2001): The Value of a Vote: Malapportionment in Comparative Perspective. *British Journal of Political Science*, Vol. 31, No. 4, s. 651–677, <<https://doi.org/10.1017/S0007123401000254>>.
- Serafini, Paolo (2012): Allocation of the EU Parliament seats via integer linear programming and revised quotas. *Mathematical Social Sciences*, Vol. 63, No. 2, s. 107–113, <<https://doi.org/10.1016/j.mathsocsci.2011.08.00>>.
- Spierenburg, Dirk – Poidevin, Raymond (1994): *The History of the High Authority of the European Coal and Steel Community: Supranationality in Operation*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Viola, Donatella M. (2016): The genesis of the European Parliament: From appointed Consultative Assembly to directly elected legislative body. In: Viola, Donatella M. (ed.): *Routledge Handbook of European Elections*. London – New York: Routledge, s. 3–16, <<https://doi.org/10.4324/9781315715315>>.

Dokumenty

- Anastassopoulos, Georgios (1998): Report on a proposal for an electoral procedure incorporating common principles for the election of Members of the European Parliament, doc. A4-0212/98, 2. 7. 1998, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A4-1998-0212+0+DOC+XML+V0//EN>>.
- Bundesverfassungsgericht (2009): Judgment of the Second Senate of 30 June 2009 – 2 BvE 2/08, <https://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/es20090630_2bve000208en.html>.
- Dehousse, Fernand (1953): Rapport de Fernand Dehousse sur les Institutions de la Communauté européenne (La Haye, 8-10 octobre 1953). 8.–10. 10. 1953, <https://www.cvce.eu/en/obj/report_on_the_institutions_of_the_european_community_by_fernand_dehousse_the_hague_8_10_october_1953-en-d416e1c6-b1f8-43df-bd81-906f8bd87a91.html>.
- Duff, Andrew (2011): Report on a proposal for a modification of the Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage of 20 September 1976 (2009/2134/INI). A7-0176/2011, Report IV/I, 28. 4. 2011, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&mode=XML&reference=A7-2011-176&language=EN>>.
- Duff, Andrew (2012b): Second Report on a proposal for a modification of the Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage of 20 September 1976 (2009/2134/INI). A7-0027/2012, Report VI/II, 2. 2. 2012, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&mode=XML&reference=A7-2012-27&language=EN>>.
- Evropská rada (1976): Act concerning the election of the representatives of the Assembly by direct universal suffrage. *Official Journal of the European Communities*, Vol. 19, L 278, 8. 10. 1976, s. 5–11.

POMĚRNÉ SESTUPNÉ ZASTOUPENÍ V EVROPSKÉM PARLAMENTU

- Evropská rada (2013): Rozhodnutí Evropské rady ze dne 28. června 2013, kterým se stanoví složení Evropského parlamentu (2013/312/EU). *Úřední věstník Evropské unie*, L 181, 29. 6. 2013, s. 57–58.
- Evropský parlament (1975): Resolution on the adoption of a draft convention introducing elections to the European Parliament by direct universal suffrage. *Official Journal of European Communities*, Vol. 18, C 32, 11. 2. 1975, s. 15–19.
- Evropský parlament (2015): Usnesení Evropského parlamentu ze dne 11. listopadu 2015 o reformě volebního práva Evropské unie (2015/2035/INL/). Brusel: Evropský parlament.
- Evropský parlament (2018): European Parliament resolution of 7 February 2018 on the composition of the European Parliament (2017/2054/INL/ – 2017/0900/NLE/). Brussels: Evropský parlament.
- Grimm, Geoffrey et al. (2011): *The Allocation Between the EU Member States of the Seats in the European Parliament – Cambridge Compromise*. Note. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department C: Citizen's Rights and Constitutional Affairs, PE 432.760, March 2011.
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (1949): Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 23. 5. 1949, <<https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>>.
- Lamassoure, Alain – Severin, Adrian (2007): Zpráva o složení Evropského parlamentu (2007/2169/INI). 3. 10. 2007, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2007-0351+0+DOC+XML+V0//CS>>.
- Patijn, Schelto (1975): Report on behalf of the Political Affairs Committee on the adoption of a Draft Convention introducing elections to the European Parliament by direct universal suffrage. *European Communities Document*, 368/74, 13 January 1975.
- Smlouva o Evropské unii (2010): Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii. *Úřední věstník Evropské unie*, C 83, 30. 3. 2010, <http://www.euroskop.cz/gallery/54/16335-smlouva_o_eu.pdf>.

Poznámka

Předložený text je dílčím výstupem z projektu „Zastoupení evropských občanů? Geografie evropských voleb, regresivní proporcionalita a zastoupení členských zemí v EP“, financovaného Grantovou agenturou České republiky (reg. č. 18-09161S).

Autor článku by na tomto místě rád poděkoval váženému kolegovi Janu Kovářovi a oběma anonymním recenzentům za cenné a inspirativní připomínky a komentáře k původní verzi rukopisu.

Přílohy

Příloha č. 1
Poměrné sestupné zastoupení a evropské volby 2004

Členská země	Celkem obyvatel	Členská země	Průměr obyv. na mandát	Index zvýhodnění
<i>Malta</i>	399 867	<i>Lucembursko</i>	75 826	8,2710
<i>Lucembursko</i>	454 960	<i>Malta</i>	79 973	7,8421
Kypr	722 893	Kypr	120 482	5,2054
Estonsko	1 366 250	Estonsko	227 708	2,7542
<i>Slovinsko</i>	1 996 433	<i>Lotyšsko</i>	252 946	2,4794
<i>Lotyšsko</i>	2 276 520	<i>Litva</i>	261 456	2,3987
<i>Litva</i>	3 398 929	<i>Slovinsko</i>	285 204	2,1990
Irsko	4 028 851	Irsko	309 911	2,0237
Finsko	5 219 732	Finsko	372 838	1,6821
Slovensko	5 371 875	Slovensko	383 705	1,6345
Dánsko	5 397 640	Dánsko	385 545	1,6267
<i>Rakousko</i>	8 142 573	<i>Maďarsko</i>	421 530	1,4878
<i>Švédsko</i>	8 975 670	<i>Česká republika</i>	424 806	1,4763
<i>Maďarsko</i>	10 116 742	<i>Belgie</i>	433 184	1,4478
<i>Česká republika</i>	10 195 347	<i>Portugalsko</i>	436 377	1,4372
<i>Belgie</i>	10 396 421	<i>Rakousko</i>	452 365	1,3894
<i>Portugalsko</i>	10 473 050	<i>Řecko</i>	459 906	1,3637
<i>Řecko</i>	11 037 745	<i>Švédsko</i>	472 403	1,3276
Nizozemsko	16 258 032	Nizozemsko	602 149	1,0415
Polsko	38 190 608	Polsko	707 233	0,8868
<i>Španělsko</i>	42 547 451	<i>Itálie</i>	737 126	0,8508
<i>Itálie</i>	57 495 900	<i>Spojené království</i>	766 586	0,8181
<i>Spojené království</i>	59 793 759	<i>Španělsko</i>	787 915	0,7960
Francie	62 292 241	Francie	798 618	0,7853
Německo	82 531 671	Německo	833 653	0,7523

Poznámka: Kurzivou jsou vyznačeny země, u nichž není naplněna logika poměrného sestupného způsobu rozdělení křesel.

Příloha č. 2
Poměrné sestupné zastoupení a evropské volby 2009

Členská země	Celkem obyvatel	Členská země	Průměr obyv. na mandát	Index zvýhodnění
Malta	410 926	Malta	82 185	8,2310
Lucembursko	493 500	Lucembursko	82 250	8,2245
Kypr	796 930	Kypr	132 821	5,0930
Estonsko	1 335 740	Estonsko	222 623	3,0386
<i>Slovinsko</i>	2 032 362	<i>Litva</i>	265 321	2,5496
<i>Lotyšsko</i>	2 162 834	<i>Lotyšsko</i>	270 354	2,5021
<i>Litva</i>	3 183 856	<i>Slovinsko</i>	290 337	2,3299
Irsko	4 521 322	Irsko	376 776	1,7954
Finsko	5 326 314	Finsko	409 716	1,6511
Slovensko	5 382 401	Slovensko	414 030	1,6338
Dánsko	5 511 451	Dánsko	423 957	1,5956
Bulharsko	7 467 119	Bulharsko	439 242	1,5401
<i>Rakousko</i>	8 335 003	<i>Maďarsko</i>	455 953	1,4836
<i>Švédsko</i>	9 256 347	<i>Česká republika</i>	473 899	1,4274
<i>Maďarsko</i>	10 030 975	<i>Portugalsko</i>	480 137	1,4089
<i>Česká republika</i>	10 425 783	<i>Belgie</i>	488 776	1,3840
<i>Portugalsko</i>	10 563 014	<i>Rakousko</i>	490 294	1,3797
<i>Belgie</i>	10 753 080	<i>Řecko</i>	508 666	1,3299
<i>Řecko</i>	11 190 654	<i>Švédsko</i>	514 421	1,3155
Nizozemsko	16 485 787	Rumunsko	619 402	1,0921
Rumunsko	20 440 290	Nizozemsko	659 431	1,0258
Polsko	38 135 876	Polsko	762 717	0,8869
<i>Španělsko</i>	46 239 273	<i>Itálie</i>	819 452	0,8256
<i>Itálie</i>	59 000 586	<i>Německo</i>	828 306	0,8167
<i>Spojené království</i>	62 042 343	<i>Spojené království</i>	861 699	0,7850
<i>Francie</i>	64 350 226	<i>Francie</i>	893 753	0,7569
<i>Německo</i>	82 002 356	<i>Španělsko</i>	924 785	0,7315

Poznámka: Kurzivou jsou vyznačeny země, u nichž není naplněna logika poměrného sestupného způsobu rozdělení křesel.

Příloha č. 3
Poměrné sestupné zastoupení a evropské volby 2014

Členská země	Celkem obyvatel	Členská země	Průměr obyv. na mandát	Index zvýhodnění
Malta	429 424	Malta	71 570	9,4328
Lucembursko	549 680	Lucembursko	91 613	7,3692
Kypr	858 000	Kypr	143 000	4,7211
Estonsko	1 315 819	Estonsko	219 303	3,0784
Lotyšsko	2 001 468	Lotyšsko	250 183	2,6985
Slovinsko	2 061 085	Slovinsko	257 635	2,6204
Litva	2 943 472	Litva	267 588	2,5230
Chorvatsko	4 246 809	Chorvatsko	386 073	1,7487
<i>Irsko</i>	4 637 852	<i>Slovensko</i>	416 611	1,6205
<i>Slovensko</i>	5 415 949	<i>Finsko</i>	419 328	1,6100
<i>Finsko</i>	5 451 270	<i>Irsko</i>	421 622	1,6012
<i>Dánsko</i>	5 627 235	<i>Bulharsko</i>	426 216	1,5840
<i>Bulharsko</i>	7 245 677	<i>Dánsko</i>	432 864	1,5596
<i>Rakousko</i>	8 507 786	<i>Maďarsko</i>	470 350	1,4353
<i>Švédsko</i>	9 644 864	<i>Rakousko</i>	472 654	1,4283
<i>Maďarsko</i>	9 877 365	<i>Švédsko</i>	482 243	1,3999
<i>Portugalsko</i>	10 427 301	<i>Portugalsko</i>	496 538	1,3596
<i>Česká republika</i>	10 512 419	<i>Česká republika</i>	500 591	1,3486
<i>Řecko</i>	10 925 807	<i>Řecko</i>	520 276	1,2976
<i>Belgie</i>	11 180 840	<i>Belgie</i>	534 420	1,2680
<i>Nizozemsko</i>	16 829 289	<i>Rumunsko</i>	623 353	1,0830
<i>Rumunsko</i>	19 947 311	<i>Nizozemsko</i>	647 280	1,0430
<i>Polsko</i>	38 017 856	<i>Polsko</i>	745 448	0,9056
<i>Španělsko</i>	46 512 199	<i>Itálie</i>	832 639	0,8108
<i>Itálie</i>	60 782 668	<i>Německo</i>	841 327	0,8024
<i>Spojené království</i>	64 351 155	<i>Španělsko</i>	861 337	0,7838
<i>Francie</i>	65 942 267	<i>Spojené království</i>	881 522	0,7658
<i>Německo</i>	80 767 463	<i>Francie</i>	891 111	0,7576

Poznámka: Kurzivou jsou vyznačeny země, u nichž není naplněna logika poměrného sestupného způsobu rozdělení křesel.

Příloha č. 4
Poměrné sestupné zastoupení a evropské volby 2019

Členská země	Celkem obyvatel	Členská země	Průměr obyv. na mandát	Index zvýhodnění
Malta	475 701	Malta	79 283	7,9866
Lucembursko	602 005	Lucembursko	100 334	6,3110
Kypr	864 236	Kypr	144 039	4,3961
Estonsko	1 319 133	Estonsko	188 447	3,3601
Lotyšsko	1 934 379	Lotyšsko	241 797	2,6187
<i>Slovinsko</i>	2 066 880	<i>Litva</i>	255 354	2,4797
<i>Litva</i>	2 808 901	<i>Slovinsko</i>	258 360	2,4509
Chorvatsko	4 105 493	Chorvatsko	342 124	1,8508
Irsko	4 838 259	Irsko	372 173	1,7014
Slovensko	5 443 120	Slovensko	388 794	1,6286
Finsko	5 513 130	Finsko	393 795	1,6080
Dánsko	5 781 190	Dánsko	412 942	1,5334
Bulharsko	7 050 034	Bulharsko	414 707	1,5269
Rakousko	8 822 267	Rakousko	464 329	1,3637
Maďarsko	9 778 371	Maďarsko	465 636	1,3599
Švédsko	10 120 242	Švédsko	481 916	1,3139
Portugalsko	10 291 027	Portugalsko	490 048	1,2921
Česká republika	10 610 055	Česká republika	505 240	1,2533
Řecko	10 738 868	Řecko	511 374	1,2382
Belgie	11 413 058	Belgie	543 478	1,1651
Nizozemsko	17 118 084	Nizozemsko	590 278	1,0727
Rumunsko	19 523 621	Rumunsko	591 624	1,0703
Polsko	37 976 687	Polsko	730 320	0,8670
Španělsko	46 659 302	Španělsko	790 835	0,8007
Itálie	60 483 973	Itálie	795 841	0,7956
Francie	67 221 943	Francie	850 910	0,7442
Německo	82 850 000	Německo	863 020	0,7337

Poznámka: Pracuje se s rozdělením křesel mezi členské země Evropské unie (viz Evropský parlament 2018); kurzívou jsou vyznačeny země, u nichž není naplněna logika poměrného sestupného způsobu rozdělení křesel.

Demokracie a sociální konflikt v Barmě

MICHAL KOUŘIL

Democracy and Social Conflict in Burma

Abstract: This article aims to evaluate the implications of the general elections in Burma in 2015 for the ongoing armed conflicts in this country. The article is conceptually based on Edward Azar's theory of protracted social conflict. This theory was chosen because ethnic armed organizations in Burma have always emphasized needs such as securing their own identity, security, and the possibility of political participation, which are the main tenets of Azar's theory. For the purposes of this article, a series of field studies in selected locations was carried out in the years 2016–2017. This research has complemented some of the previous findings of a number of authors who have dealt with the region and has shown that the main obstacle to settling the conflict is the current Burmese constitution, which was issued in 2008 by the former military government at the end of its reign.

Key words: Burma, Myanmar, Conflict, 2015 General Elections, Ethnic Armed Organizations.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1594>>.

Po skončení druhé světové války a rozpadu kolonií získala Barma¹ nezávislost. Menší-nové národnosti pevně doufaly v uznání vlastní svrchovanosti, národní identity a suverenity. K tomu však nedošlo a mnohé z těchto etnických skupin okamžitě zahájily ozbrojený boj proti nově vzniklé barmské centrální vládě. Tento konflikt trvá nepřetržitě do dnešních dnů a je tak nejdelší občanskou válkou současnosti. V posledních sedmdesáti letech se etnické menšiny v Barmě snažily ukončit ozbrojený konflikt v zemi pomocí politických nástrojů a shodují se, že ozbrojený odpor není řešením, ale pouze nutnou sebeobranou před útoky ze strany barmské armády. Jejich cílem je najít řešení prostřednictvím vzájemných dialogů namísto ozbrojených střetů. Z tohoto důvodu se v průběhu let většína etnických ozbrojených organizací přiklonila k podepsání rozličných dohod o příměří s bývalou barmskou vládou v naději na budoucí řešení situace politickou cestou (srovnej Sakhong 2014c: 51).

V poslední dekádě procházela Barma významným obdobím, které bychom mohli charakterizovat jako přechod z autoritářské vlády vojenské junty k demokracii. Od roku 1988 vládla zemi vojenská junta představovaná Státní radou míru a rozvoje (*State Peace and Development Council* – SPDC). Ta v roce 2003 vytvořila reformní plán, takzvanou cestovní mapu k demokracii. Záměrem tohoto plánu bylo opětovné svolání Národního shromáždění, aby vypracoval novou ústavu, která by měla být schválena národním referendem a vést k postupnému vybudování ryziho a disciplinovaného demokratického systému (srovnej Nilsen 2013: 119). Přijetí ústavy mělo vyústit do svobodných a spravedlivých voleb, po nichž by zvolení zástupci dále pomáhali budovat moderní, rozvinutý a demokratický národ (srovnej Nožina 2013b: 74). V souladu s tímto plánem se dne 8. listopadu 2015 v Barmě uskutečnily demokratické volby, jež vyhrála Národní liga pro demokracii v čele

s Aun Schan Su Ťij (v anglickém přepisu Aung San Suu Kyi). Tato událost přinesla jedinečnou příležitost zkoumat nejen proces přechodu k demokratickým volbám, ale také vliv demokratizační změny na konflikty mezi centrální vládou a danými etnickými skupinami.

Předkládaný článek se zaměřuje na období dvou let po konání voleb v listopadu 2015 a analyzuje působení nové, demokraticky zvolené vlády na stále trvající ozbrojené konflikty v Barmě. Tohoto cíle bude dosaženo s využitím vybraných konceptů teorie vleklého sociálního konfliktu (*Theory of Protracted Social Conflict*) dle Edwara Azara. Azarova teorie byla vybrána, protože jednotlivé etnické ozbrojené organizace vždy akcentovaly potřeby, jako je zabezpečení vlastní identity, bezpečnosti, možnosti politické a společenské participace, jakož i právo na kvalitní vzdělání příslušníků svého etnika (viz také Rajah 1990; Smith 1999; South 2009; Sakhong 2010; Keenan 2014). Dlouhodobé strádání (deprivace) kvůli nedostatku těchto potřeb vedlo k frustraci a ozbrojenému násilí mezi jednotlivými etnickými skupinami a centrální vládou. Právě deprivace pro nedostatek lidských potřeb, jakož i role vlády a mezinárodní vazby jsou podle Azara (1990: 93) faktory kritickými pro řešení vleklých sociálních konfliktů.

Politické uvolnění, předání moci demokraticky zvolené vládě a možnost politické participace by z hlediska Azarovy teorie měly umožnit naplnění cílů opozičních ozbrojených skupin a tím přispět k ukončení vleklých ozbrojených konfliktů v Barmě. Tento článek však upozorňuje na to, že na dlouhé cestě k udržitelnému míru prozatím došlo jen k prvním krokům. Aby byl tento cíl dosažen, bude třeba dále rozvíjet politickou participaci napříč celým územím, jež bude zahrnovat i dialog s jednotlivými etniky na téma sebeurčení, rovnoprávnosti a vytvoření federace – což jsou hlavní požadavky etnických menšin od doby, kdy Barma získala v roce 1948 svou nezávislost.

Článek je strukturován následujícím způsobem: První část představuje vybrané koncepty z Azarovy teorie vleklého sociálního konfliktu. Druhá část představuje terénní výzkum provedený v Barmě, který je základním primárním zdrojem představovaným v této studii. Třetí část se zaměřuje na období po demokratických volbách v roce 2015 a užívá Azarovy koncepty pro analýzu vlivu nové vlády na řešení ozbrojených konfliktů rozestých po celé Barmě. Závěrem jsou uvedena hlavní zjištění, která jsou doprovázena krátkou diskusí nad případnými motivy jednotlivých aktérů a doporučeními ve věci urovnání stále probíhajících ozbrojených konfliktů mezi armádou a místními ozbrojenými skupinami.

VYBRANÉ KONCEPTY TEORIE VLEKLÉHO SOCIÁLNÍHO KONFLIKTU A JEJICH RELEVANCE V BARMSKÉM KONTEXTU

Edward Azar zdůrazňuje, že termín *vleklý sociální konflikt* se vztahuje zejména na konflikty, jejichž příčiny mají převážně vnitrostátní charakter (Azar 1990: 93), a identifikuje některé zásadní faktory, které mohou vést k zintenzívnění konfliktu.

Na analytické úrovni bude tento článek stavět zejména na faktoru *deprivace pro nedostatek lidských potřeb* (*deprivation of human needs*), která dle Azara představuje stěžejní faktor vleklého sociálního konfliktu. Tento faktor Azar chápe zejména ve vztahu k otázkám politické participace, bezpečnosti a identity. Konkrétně uvádí, že křivdy vyplývající z deprivace pro nedostatek lidských potřeb jsou většinou vyjádřeny kolektivně. Neschopnost nápravy těchto křivd ze strany autorit pak vytváří podhoubí pro rozvoj vleklého sociálního konfliktu (Tamtéž: 9). Dalším důležitým faktorem v otázce vleklých sociálních konfliktů je nastavení *státu a vlády*. Azar dokládá, že většina zemí, které zažily vleklý sociální konflikt, měla limitované zdroje a autoritářský způsob vládnutí a řízení společnosti (Tamtéž: 10). Pro studium současné Barmy s její koloniální historií, tradiční slabou politickou participací, hierarchickou tradicí vlády ve smyslu centrum vs. periferie a rozsáhlou politickou represí je tento faktor velmi relevantní a tato studie jej bude analyticky využívat. Posledním faktorem v Azarově teorii vleklého sociálního konfliktu, kterým se

tato studie bude analyticky zabývat, jsou *mezinárodní vazby*. Zejména tedy politicko-ekonomické a politicko-vojenské vztahy hospodářské závislosti v rámci mezinárodního ekonomického systému, ale i regionální vztahy a přeshraniční zájmy (Tamtéž: 11). V případě Barmy jsou tyto vazby příznačné zejména kvůli přetrvávajícímu klientelismu a cílené podpoře jednotlivých regionů ze strany sousedních zemí. Příkladem mohou být čínské investice v pohraničních oblastech, takzvaných speciálních regionech, jež jsou pod správou etnických ozbrojených organizací, ale i rozsáhlé developerské projekty v centrální části země či neoficiální podpora Thajské královské armády, která poskytuje etnické ozbrojené organizaci, Armádě Šanského státu – Jih, značná privilegia na hranicích s Thajskem.

Studie opřená o výše představené koncepty Azarovy teorie vleklého sociálního konfliktu tedy bude sledovat, jak demokratické volby v roce 2015 a z nich vzešlá vláda měnily v Barmě situaci ve smyslu 1) deprivace pro nedostatek lidských potřeb, 2) nastavení státu a vlády a 3) mezinárodních vazeb.

TERÉNNÍ VÝZKUM V BARMĚ A SEVERNÍM THAJSKU

V letech 2016–2017 byla pro účely tohoto článku uskutečněna série terénních výzkumů v předem vytipovaných lokalitách. V lednu až únoru 2016 proběhlo první navázání kontaktů s etnickými ozbrojenými organizacemi. Hlavní terénní šetření se uskutečnilo na základě získaných kontaktů od ledna do dubna 2017 v předem vytipovaných lokalitách: severní Thajsko (provincie Čiang Mai / Chiang Mai, Mae Hong Son a Čiang Rai / Chiang Rai), Šanský stát – Barma a svazová oblast Mandalaj/Mandalay – Barma. Tyto oblasti byly záměrně vybrány tak, aby zajistily srovnání svazových oblastí a národních států, stejně jako rozdíly v otázkách správy, etnického složení populace, bohatství, geografie a historie konfliktu. Oblast severního Thajska byla vybrána kvůli navázání kontaktů se značnou populací uprchlíků z Barmy, kteří zde žijí a pracují, stejně tak jako množství zde sídlících etnických exilových politických i občanských iniciativ.

Základní metodou použitou pro získání dat při terénním výzkumu byly polostrukturované a nestrukturované rozhovory (viz také Denzin-Lincoln 2011). Polostrukturované rozhovory byly použity v případech, kdy interview bylo vedeno s politickými či vojenskými představiteli jednotlivých zájmových skupin (velitelé etnických ozbrojených organizací, představitelé politických stran a parlamentu či výzkumní pracovníci). Během výzkumu se také uskutečnilo množství nestrukturovaných rozhovorů zaměřených na příběhy a zkušenosti lidí z místní populace či občanských iniciativ, jako jsou běžní vojáci etnických ozbrojených organizací, občanské iniciativy (například *Shan Woman Action Network*) a uprchlíci žijící v severním Thajsku.

Terénní výzkum se převážně zaměřil na instituce, jež jsou na úrovni národních států (státní parlament, takzvaný *Hluttaw*) a na nižší administrativní úrovni. Proto citované rozhovory neposkytují dostatečný přehled o správě na úrovni svazového parlamentu (takzvaný *Pyithu Hluttaw* a *Amyotha Hluttaw*). Nicméně terénní výzkum jakožto základní technika pro získávání dat v etnografii vychází ze samotného zaměření této disciplíny, která zkoumá jevy na mikroúrovni. Proto byly vytipovány vzorové lokality, tak aby výsledná data tvořila rovnocenný soubor jednotlivých zdrojů. Mnohdy se také stalo, že rozhovory nevedly k získání nových poznatků, které by již nebyly zaznamenány v jiných pramenech, jako například v analytických zprávách, tiskových prohlášeních či mediálních zprávách. V tomto případě jsou informace použité v analytické části přednostně citovány z již publikovaných zdrojů.

Dalším omezením pro terénní výzkum v Barmě jsou stále nepřístupná teritoria, která jsou územím sporů rozličných autorit, v nichž hrají klíčovou roli místní vojenští vůdci, nestátní političtí aktéři a nestátní ozbrojené organizace. Přesto se podařilo dvě takovéto oblasti navštívit. Po získání povolení pro vstup do oblasti Speciálního regionu číslo 4, který je kontrolován nestátní ozbrojenou organizací – Armádou národnědemokratické aliance, byla v intervalu jednoho roku provedena dvě nezúčastněná pozorování (výzkumník

nevstoupil do zaznamenáníhodné interakce s místními, viz také LeCompte – Schensul – Schensul 1999). V druhé oblasti pod kontrolou etnické ozbrojené organizace Armády Šanského státu – Jih proběhlo zúčastněné pozorování, například při účasti na oslavě šedesátých narozenin vrchního předsedy dané etnické ozbrojené organizace či účasti na oslavách devětašedesátého a jubilejního sedmdesátého ročníku oslav šanského Národního dne na hlavní základně této organizace. Při té příležitosti se uskutečnily rozhovory s představiteli zmíněné organizace.

VLIV DEMOKRATICKÝCH VOLEB NA SOCIÁLNÍ KONFLIKT V BARMĚ

Poslední všeobecné volby konané v listopadu 2015, jež vyhrála Národní liga za demokracii (NLD) v čele s Aun Schan Su Ťij, přilákaly výraznou národní i mezinárodní pozornost. Volby představovaly důležitý milník v barském demokratizačním procesu a zároveň byly testem naplňování politických reforem a jejich vlivu na ozbrojené konflikty v zemi. Tehdejší prezident Thein Sein v předvolebním prohlášení ubezpečil, že se režim zavazuje k vykonání věrohodných voleb, a zdůraznil, že na celý průběh hlasování bude dohlížet více než 10 000 pozorovatelů (Yadana Zaw 2015). I přesto mnoho externích pozorovatelů pohlíželo na připravované volby skepticky a upozorňovali na určité nedostatky a možná rizika, jelikož nebylo zřejmé, jak se vládnoucí elita k výsledkům voleb postaví (srovnej Lei Win 2015; Nilsen 2013). Tyto volby byly již druhé celonárodní volby, které se konaly v souladu s kontroverzní ústavou z roku 2008, dle níž se legislativní moc dělí mezi svazový parlament (*Pyidaungsu Hluttaw*) a čtrnáct regionálních a státních parlamentů (*Hluttaw*). Svazový parlament se skládá ze dvou komor: dolní komory (*Pyithu Hluttaw*) – takzvané Státní rady či parlamentu, který má 440 členů; a horní komory (*Amyotha Hluttaw*) – takzvané Národní rady – sněmovny národů s 224 členy (Myanmar Constitution 2008: 39; 52; 58).

V následující části bude provedena analýza povolebního období na základě tří výše představených klíčových faktorů podle Azarovy teorie vleklého sociálního konfliktu. Základ analýzy tvoří sekundární literatura a primární dokumenty, ale také výpovědi dotazovaných osob, a to zejména informace o tom, co ve vztahu k jednotlivým zde zkoumaným faktorům považují za nejtěživější.

Deprivace pro nedostatek lidských potřeb

Politická participace

Ve všeobecných volbách v listopadu 2015 se soutěžilo o celkem 168 volebních míst v horní komoře parlamentu a o 323² v dolní komoře. Šlo o druhé demokratické volby po předání moci ze strany bývalého režimu v roce 2010, tentokrát však již za účasti všech hlavních politických stran v zemi. To lze z hlediska politické participace zajisté hodnotit jako pozitivní vývoj. Celkem se tedy soutěžilo o 491 volebních křesel v obou komorách parlamentu. Zbývajících 25 % míst je ústavou již předem automaticky vyhrazeno pro armádu, bez ohledu na výsledky voleb. Vítězná strana či případná koalice proto potřebovala získat minimálně 67 % čili 329 křesel napříč oběma komorami, aby získala absolutní většinu (Holmes 2015). Dalších 644 z celkových 860 volebních míst představovaly jednotlivé regionální a státní parlamenty (*Hluttaw*). Podle ústavy má armáda v regionálních a státních parlamentech rezervovánu celkem třetinu křesel oproti čtvrtině křesel v parlamentu (EU EOM 2015: 3). Vyšší podíl příslušníků armády reflektuje zejména tradiční nedůvěru centrální vlády vůči nestabilní situaci v okrajových etnických regionech (Nožina 2013a: 75). Co se volebního práva a zájmu o politiku ze strany občanů týče, hlásili pozorovatelé EU, že k volbám přišlo velké množství voličů a celkově měly volby klidný a hladký průběh se zachováním práva na tajné hlasování (EU EOM 2015: 1). Nicméně se odhaduje, že zhruba 4 miliony lidí neměly možnost se voleb zúčastnit. Většinu z nich tvořili voliči v zahraničí, kteří se nestihli včas zaregistrovat. Volební právo bylo také odepráno

velké části ze zhruba 1,1 milionu etnických Bangladéšanů žijících v jihozápadní části země ve státě Arakan (Yadana Zaw 2015) a dalším osobám indického, čínského a nepálského původu (EU EOM 2015: 3).³

Volby vyhrála Národní liga pro demokracii (NLD) pod vedením Aun Schan Su Ťij, která získala drtivou většinu lidové podpory, což jí zabezpečilo celkem 887 volebních křesel, tedy bezmála 80 % z celkových volebních míst. Na druhém místě skončila Strana rozvoje a solidarity Svazu (*Union Solidarity and Development Party – USDP*) s výsledkem celkem 117 volebních míst, tedy 10,2 % celkového podílu. V dolní komoře (*Pyithu hluttaw*) NLD získala 255 čili 77,9 % z celkových 327 volebních míst. V horní komoře (*Amyotha hluttaw*) získala 135 křesel, tedy 80,3 % z celkových 168 volebních míst (Dinmor – Guyitt 2015). Takový volební výsledek a vítězství NLD byly nad očekávání i některých externích pozorovatelů (srovnej Siswo 2015). Daleko horší výsledek ve svazovém parlamentu zaznamenaly opoziční etnické politické strany. Oproti volbám v roce 2010, kdy celkově získaly 15% podíl z celkových volebních míst, získaly ve volbách 2015 pouze 11% podíl, a zahrneme-li do konečného výsledku i ústavou garantovaná místa pro armádu, činí podíl etnických politických stran pouze 9 %. Pouze dvě etnické politické strany dosáhly výraznějšího úspěchu – Arakanská národní strana (*Arakan National Party – ANP*), která získala 22 křesel, a Liga pro demokracii šanských národností (*Shan Nationalities League for Democracy – SNLD*), která získala celkem 15 křesel. Žádná karenská ani kajaská strana nezískala jediné křeslo. Monské a kačjinské⁴ strany mají každá po jediném zástupci. Ve volbách do svazového parlamentu pak neuspěla žádná neetnická politická strana (ICG 2015: 4).

Mnohem závažnější problém pro etnické skupiny v souvislosti s politickou participací představují volební výsledky v regionálních a především pak státních parlamentech (*Hluttaw*). Ve všech sedmi regionálních a třech státních parlamentech (kajaském, karenském a monském) má NLD absolutní většinu. USDP zaznamenala úspěch pouze ve státním parlamentu Šanského státu, kde společně s armádou vytvořila většinovou koalici (Dinmor – Guyitt 2015). Žádná z etnických politických stran pak netvoří většinu ve zbývajících státních parlamentech. Celý koncept regionálních a státních parlamentů představuje decentralizovanou strukturu, která by měla etnickým skupinám poskytnout určitý stupeň autonomie. Po volbách má však většinu těchto parlamentů pod kontrolou národní strana, na niž etničtí lídři pohlížejí jako na zástupce majoritního barmského etnika (viz také ICG 2015: 4). V kontextu politické participace může taková marginalizace etnických politických stran na úrovni státních parlamentů do budoucna vytvářet krizové prostředí v rámci vývoje urovnávání konfliktů v tamních regionech. Dominance těchto oblastí centrální vládou pak může vyvolávat pocit křivdy kvůli neumožnění politické participace ve vlastním regionu. Možnost politické participace Azar identifikuje jako jeden ze zásadních charakteristických faktorů, jež jsou základním předpokladem intenzivnější transformace konfliktu.

Z hlediska politické participace volby potvrdily neklesající popularitu NLD a Su Ťij, kdežto etnickým politickým stranám se dostalo jen slabé podpory voličů. Slabá podpora etnických politických stran se promítla zejména ve výsledku voleb do národního parlamentu Šanského státu, kde favorizovaná SNLD zaznamenala drtivou porážku a kde kvůli koalici s barmskou armádou *Tatmadaw* tvoří většinu USDP. Představitelé SNLD v Kengtungu v rozhovoru vysvětlili špatný volební výsledek tím, že v Šanském státě je stále „velké množství příslušníků transformovaných ozbrojených organizací, stále přetrvávající míra nedůvěry a obavy z represe, jakož i nízká znalost institucionalizované stranické politiky a částečně i chybějící pluralita politických elit“ (SNLD Kengtung 2017).

Tyto argumenty lze ve vztahu k politické participaci místního obyvatelstva zajisté posuzovat jako relevantní. Transformovanými ozbrojenými organizacemi jsou míněny lidové milice (*People Militia Forces – PMF*), které vláda již od roku 1950 vytvářela v etnických regionech jako protiváhu vůči etnickým ozbrojeným organizacím. Tyto jednotky jsou

známé vybíráním daní od místní populace, organizací nelegálního hazardu, obchodováním s drogami a porušováním lidských práv (Keenan 2014: 48). Od dubna 2009 pak na základě nové ústavy z roku 2008 (Myanmar Constitution 2008: 148 čl. VII odst. 338) začaly vznikat i takzvané jednotky pohraniční stráže (*Boarder Guard Forces – BGF*). Jak BGF, tak PMF jsou nyní pod kontrolou Tatmadaw, a tudíž je z jejich strany i vysoká pravděpodobnost podpory politických stran, jež mají vazby na armádu, například vítězné USDP. Co se přetrvávajících obav z represe týče, je velice obtížné za tak krátkou dobu změnit myšlení lidí, u kterých přetrvává trauma z dlouhodobého útlaku. Nicméně volby potvrdily, že Tatmadaw respektuje vůli voličů, což má do budoucna značný potenciál ve vztahu k narovnání obav z perzekuce. Poslední argument se týká politické gramotnosti obyvatel, která celkově není v Barmě vzhledem k její minulosti, kdy zemi sužovala despotická vláda jedné strany, valná. O to více to platí v národních státech, které představují jednu z nejméně rozvinutých oblastí celého svazu.

Jak již bylo řečeno, současná marginalizace etnických politických stran na úrovni státních parlamentů může vést k politické deprivaci minorit, a tedy i k posilování konfliktu v budoucnu. Naopak umožnění politické participace bez obav z represe by mělo vytvářet příznivé podmínky pro nenásilné střetávání jednotlivých názorových skupin při debatách o budoucím vývoji, což by mělo mít pozitivní dopad ve smyslu politické participace obyvatelstva.

Bezpečnost

V Šanském státě eskalovalo předvolební a povolební napětí v ozbrojený konflikt mezi Tatmadaw a vícero místními ozbrojenými jednotkami (ICG 2016a: 4). Podle vyjádření představitele styčného úřadu Rady obnovy Šanského státu Zaw San Aunga (2017) z města Tachileik byly střety způsobeny porušením dohody ze strany Tatmadaw: „*Chce-li Tatmadaw vstoupit či pouze projít územím pod kontrolou Armády Šanského státu – Jih, je povinná tuto skutečnost předem oznámit jednomu ze sedmi styčných úřadů Rady obnovy Šanského státu* [tyto úřady začaly vznikat po volbách 2010, kdy započalo pozvolné narovnávání vztahů a navazování dialogu s etnickými armádami]. *Tatmadaw se však stále v etnických oblastech chová značně autoritativně a pohybuje se, aniž by předem kontaktovala etnické armády.*“ Mnoho ze střetů mezi etnickými ozbrojenými organizacemi navzájem bylo zapříčiněno buďto nulovou, či špatnou komunikací. K těmto střetům patří i roztržka mezi T'angskou národně osvobozenou armádou (TNLA) a Armádou Šanského státu – Jih (SSA-S). Voják SSA-S Jai (2017), sloužící na hlavní základně SSA-S v Loi tai Leng, se k této události vyjádřil následovně: „*Před vstupem na území TNLA jsme kontaktovali jejich velení, které nám přesun umožnilo. Nicméně když jsme procházeli tímto územím, zaútočili na nás.*“ Není zřejmé, zda k tomuto incidentu došlo záměrně, či jestli se informace o povoleném přesunu nedostala ke skupině, která na jednotku SSA-S zaútočila. Nicméně to indikuje stále přetrvávající nestabilitu v etnických státech, což z hlediska faktoru bezpečnosti vede k opakované reeskalaci konfliktu.

Podobnou situaci lze pozorovat i v jiných oblastech. Například v Kačjinském státě probíhaly ozbrojené střety mezi Organizací kačjinské nezávislosti (KIO) a jednotkami Tatmadaw víceméně po celou dobu od voleb 2010. Konflikty zesílily zejména od listopadu 2015 a opětovně od dubna do srpna 2016. V Arakanském a Čjinském státě (respektive jižním Čjinském státě) docházelo k občasným střetům mezi vládními jednotkami a Arakanskou armádou, a to zejména v dubnu 2015, lednu 2016 a od dubna do června 2016 (ICG 2016a: 4). V Karenském státě střety probíhaly v červnu 2015 a opětovně od srpna do září 2016 mezi jednou z frakcí odtržených od původní Demokratické karenské buddhistické armády (DKBA) a Tatmadaw, která zde postupovala společně s jednotkami pohraniční stráže (Karen News 2016).

Zcela zásadní zvrát nastal rok po volbách, kdy se koncem listopadu 2016 spojily čtyři etnické ozbrojené organizace – Armáda Kačjinské nezávislosti (*Kachin Independence Army –*

KIA), Arakanská armáda (*Arakan Army* – AA), TNLA (viz výše) a Armáda myanmarské národně-demokratické aliance (*Myanmar National Democratic Alliance Army* – MNDAA) – do takzvané severní aliance. Následně pak zahájily ofenzivu proti Tatmadaw v severním Šanském státě (Kyaw Kha 2016). V současné fázi konfliktu jde o první případ svého druhu, že se etnické ozbrojené organizace spojily a provedly několik koordinovaných útoků proti pozicím Tatmadaw v městských oblastech. Vedoucí představitelé etnických armád prohlásili, že útoky byly nezbytné vzhledem k narůstající přítomnosti Tatmadaw na etnických územích (Kachinland News 2016).

Ozbrojené nepokoje způsobily mnohé případy porušení lidských práv a zvedly vlnu vnitřně přesídlených osob v rámci konfliktních regionů. Zhruba 218 tisíc lidí, z nichž asi 80 % tvoří ženy a děti, zůstává v důsledku konfliktu vnitřně přesídleno v uprchlických táborech a hostitelských vesnicích v Kačjinském, Šanském a Arakanském státě (UN OCHA 2016). V uprchlických táborech na thajské straně hranice kvůli obavám o vlastní bezpečí stále zůstává přes sto tisíc uprchlíků z Barmy (Zarleen 2015: 16). Zároveň se předpokládá, že minimálně 80 % z více než tři milionů migrujících pracovníků v Thajsku pochází z Barmy (Burma Link 2015). Při návštěvě Barmského studijního centra v Čiang Mai v severním Thajsku, které poskytuje vzdělávací kurzy uprchlíkům z Barmy, mi jeho pracovník Aung (2017) řekl: „*Mnoho uprchlíků má stále pochybnosti o vlivu vlády na armádu, a přestože by se rádi vrátili do vlasti, mají stále obavy o své bezpečí.*“ K jeho výpovědi se připojila i studentka tohoto centra, mladá šanská žena Phon, která hovořila o své osobní zkušenosti z dětství, kdy jejich vesnici často navštěvovali barmští vojáci (Tatmadaw) a násilným způsobem si od obyvatel brali jídlo a další zásoby. Jednoho dne je však nařkli z podpory rebelů. „*Toho dne mučili několik mužů před zraky jejich rodin. Nás ostatní drželi několik dní v klášteře takřka bez jídla. Když nás po šesti dnech pustili, byla většina z mužů odvedena neznámo kam*“ (Phon 2017). Podobné incidenty nejsou ojedinělé a mnoho rodin, stejně jako Phon, se v důsledku toho rozhodlo z těchto konfliktních oblastí uprchnout do Thajska. I dnes po mnoha letech a navzdory vítězství demokratické politické strany ve volbách se lidé stále obávají návratu do své vlasti. Výpovědi jako tyto poukazují na fakt, že nová vláda nemá na konání Tatmadaw v etnických státech fakticky žádný vliv, jelikož tyto oblasti spadají dle platné ústavy z roku 2008 pod kontrolu vrchního velitele ozbrojených sil (Myanmar Constitution 2008).

Z hlediska bezpečnosti demokratické volby nepotvrdily obecné očekávání mezinárodního společenství o deeskalaci konfliktu. Zároveň se některé etnické ozbrojené organizace úzce spojily ke společné ofenzivě a provedly několik koordinovaných útoků na pozice Tatmadaw v severním Šanském státě a samosprávné oblasti Koukan, jež je taktéž jeho součástí. Situace se nezlepšila ani u signatářů předvolební dohody o příměří,⁵ která tak byla po volbách několikrát porušena. V tomto případě Tatmadaw dává jasně najevo svou neodotknutelnost a přetrvávající silný vliv, a to především v národních státech.

Identita

V barmském politickém kontextu mají termíny *národní rekonstrukce* a *národní rekongiliace* naprosto odlišný význam. Národní rekonstrukce či konsolidace znamená, že bude ustanoven homogenní stát *Myanmar Naing-ngan* s představou pouze jedné myanmarské identity, myanmarského jazyka a jediného státního náboženství, tedy buddhismu. Na druhou stranu národní rekongiliace znamená vytvoření ryziho federativního svazu, kde ve vzájemné harmonii mohou žít pospolu mnohé etnické národnosti s odlišnou náboženskou, kulturní, jazykovou a historickou tradicí (srovnej Sakhong 2014b: 34). Tyto protichůdné představy o skupinových identitách se v Barmě projevovaly i po demokratických volbách v roce 2015.

Když se v roce 1988 chopila moci vojenská junta, slíbila, že její vláda bude pouze dočasná a že v brzké době budou uspořádány demokratické volby, na jejichž základě bude vláda předána vítězné straně. Vojenská junta nakonec v zemi vládla téměř čtvrt století, za

kteří se jí podařilo upevnit si svou moc v zemi a její generálové v čele s Thanem Šweiem (Than Shwe) „*nastavili nový koncept barmské [v tomto případě spíše „myanmarské“] identity*“ (Lintner 2011: 108). Pro vojenskou juntou byl přijatelný pouze jediný koncept národní identity, a to takové, jež je založena na buddhismu, který se tak stává centrálním bodem myanmarské kultury sdílené všemi náboženskými a etnickými minoritami v zemi. K upevnění své moci používal režim vojenské junty buddhistických tradic, které prezentoval jako součást barmského kulturního dědictví (srovnej Bečka 2007: 287–288). Za tímto účelem byla vládou ustanovena komise, která měla za úkol zrevidovat dějiny země a přepracovat je tak, aby odpovídaly představám vojenského režimu. Budování nového národního konceptu započalo, když v roce 1989 byl název země změněn na Myanmar. Změna názvu z původní „Barmy“ na „Myanmar“ představovala vrchol etnicky zaměřené násilné asimilace na základě budování národa v rámci unitárního systému jednoho náboženství, jednoho jazyka a jedné etnicity (Sakhong 2014a: 19). Změna se netýkala pouze názvu země, ale změněn byl například název města Rangoon na Yangon. Daleko konfliktnější byly však změny názvů měst v národních státech. Jak mě upozornila Hseng (2017), členka organizace pro práva šanských žen, junta například změnila šanský název města Lashio, což znamená „*město u hory s mnoha orly*“, na barmský název Lasho, který v překladu znamená „*oslí představení*“. Podobně i další šanské názvy měst byly změněny do barmské podoby. Kupříkladu Pang Tara, Kengtung, Lai-Hka, Hsenwi a Hsipaw byly změněny na Pindaya, Kyaington, Laycha, Theinni a Thibaw. Tyto názvy v nové formě sice zní barmsky, nicméně nemají jakýkoliv význam v žádném jazyce (srovnej Lintner 2011: 108). Barmský koncept identity se dotýkal nejen formálních institucí, ale i života běžných obyvatel. Jak vypráví Pon Li (2017), šanská žena žijící v severním Thajsku: „*Ve škole jsem Šanka. Mnohokrát jsem kvůli tomu plakala a šla za svou učitelkou. Ta proti tomu ale nic neudělala a posla mě zpět do třídy.*“

Tuto politiku a propagaci nové „myanmarské“ identity nazval holandský sociolog Gustaav Houtman jako myanmafikaci Barmy (Houtman 1999, citováno dle Bečka 2007: 287), kterou taktéž popisuje jako vzdálení od původního plánu na vybudování demokratického svazu, jak jej schválili generál Aun San (Aung San) a představitelé jednotlivých etnických skupin v roce 1947 (srovnej Lintner 2011: 109). Propagace buddhismu se neobešla bez kontroverzí ani u jinak buddhistické části obyvatel. Důsledky upevňování moci bývalého režimu prostřednictvím buddhismu přetrvávají v etnických částech země dodnes. Například v Kengtungu nechal Than Šwei vystavit majestátní sochu Buddha, kterou dodnes kvůli jejímu gestu (zdvižené paži s ukazováčkem namířeným na město) a podezřelým okolnostem při výstavbě považují místní obyvatelé za autoritářský projekt znázorňující nadřazenost Barmánců nad Šany.⁶ Daleko horší však bylo, když v roce 1991 barmská armáda zničila Kengtungský královský palác ve středu města a na jeho základech byl následně postaven moderní hotel (Shan Herald 2016). Dalším příkladem despotickeho chování bývalé junty ohrožujícího rozvoj identit v zemi pod záminkou šíření buddhismu bylo založení Buddhova muzea v bývalém paláci prvního barmského prezidenta a významného šanského politika Sao Šwei Thaiika (Sao Shwe Thaik), který se nachází nedaleko hlavního města Šanského státu Taunggyi. Jak mi řekla Kham (2017), členka organizace pro práva šanských žen, „*na sklonku své vlády v roce 2006 se vojenská junta rozhodla přemístit veškeré artefakty z paláce do Neipyijta [současné hlavní město, anglický přepis Naypyidaw]. Budovu pak znovuotevřeli jako ‚Buddhovo muzeum‘ bez jakéhokoliv odkazu na naši historii.*“ Ačkoli vláda vojenské junty skončila již s předáním moci po volbách v roce 2011, následky takřka čtvrt století despotickeho režimu a nastavený diskurz myanmafikace jsou patrné dodnes.

Z hlediska identity se respondenti nejvíce vyjadřovali k přetrvávající myanmafikaci, tedy procesu budování národní (myanmarské) identity. Na otázku o situaci etnických Bangladěšanů žijících na území Barmy v Arakanském státě, též známých jako Rohingyové či Rohingové, se jeden z respondentů, profesor z Mandalajské univerzity zabývající se

etnickými konflikty v zemi, vyjádřil následovně: „*Pokud chtějí [Rohingyové] žít v naší zemi, musejí respektovat naše pravidla, zákony a kulturu. Musí se naučit naši řeč a navštěvovat naše školy. Oni ale ani jedno z toho nedělají*“ (Kyaw Soe Naing 2017).

Ačkoli nová vláda v čele s NLD a Su Ťij podporují myšlenku pluralitních identit, její vliv v etnických částech země, tedy v národních státech, je zanedbatelný, jelikož kontrolu nad těmito oblastmi garantuje ústava armádě. Tento stav vytváří nepřehlednou situaci, kterou nedokážou reflektovat ani mnohá média, která ne zcela právem viní Su Ťij z nečinnosti právě v případě medializované kauzy okolo Rohingyů.

Stát a vláda

Role Tatmadaw se za poslední dekádu značně změnila – relativně se oslabil její vliv na vládu. Armáda však má v zemi stále markantní vliv. Jak vysvětluje profesor z katedry mezinárodních vztahů na univerzitě v Mandalaj doktor Zaw Soe (2017), „*armáda sice oficiálně předala vládu, nicméně faktem zůstává, že stále kontroluje dění v zemi prostřednictvím svých zástupců, kteří řídí veškeré důležité segmenty země [například ekonomiku či státní byrokracii]. Ať už jde o úřad v malém městě, státem řízenou banku, či soud, nejvýše postaveným člověkem v těchto institucích je vždy osoba s vazbami na armádu.*“ To se odráží na nově zvolené vládě, která nemůže efektivně řídit politiku bez podpory či přinejmenším bez souhlasu Tatmadaw. Na druhou stranu je Tatmadaw závislá na nové vládě ve smyslu zlepšení domácí i mezinárodní reputace a zdokonalení armádních styků se Západem. Zdá se také, že se Tatmadaw a nová vláda snaží efektivně spolupracovat ve věci mírového procesu s etnickými ozbrojenými organizacemi prostřednictvím fóra, kde se seniorní vládní a vojenští představitelé setkávají na pravidelné bázi, aby prodiskutovali konkrétní případy, což vede k potenciálnímu budování důvěry (srovnej ICG 2016b: 7–8). Snahu o narovnání vztahů s novou vládou dokazují i slova z projevu, jež při příležitosti Šanského národního dne na vojenské základně Armády Šanského státu – Jih přednesl její předseda Yawd Serk (2016): „*Přestaňme strílet a pojďme zasednout ke stolu a vyjednávat.*“ Z opačného hlediska však lze tento proces vnímat jako prokazatelnou demonstraci moci ze strany Tatmadaw. Ta jasně dává najevo své nadřazené postavení vůči vládě, což navíc doprovází demonstrativním aktem vyločení etnických ozbrojených organizací z participace na těchto dialogích. Jak praví podplukovník Yawd Muang (2017), vedoucí výkonného mírového výboru a oddělení pro zahraniční styk z Rady obnovy Šanského státu (RCSS) a Armády Šanského státu – Jih: „*Tatmadaw tvrdí, že se snaží konflikt urovnat mírovou cestou. Odmítá však s námi i jinými skupinami jednat a neumožňuje nám účast na mírových jednáních se současnou vládou. Jak tedy chtějí vést mírové dialogy?*“ Přesto má současná vláda nejlepší předpoklady k tomu, aby se naplnil plán na urovnání vztahů v konfliktu, který trvá téměř sedmdesát let, zdevastoval minoritní obyvatelstvo a znemožnil rozvoj celé země jako takové. Tomu napovídá i fakt, že nová vláda v čele s Aun Schan Su Ťij zařadila mírový proces mezi hlavní priority své nové administrativy (srovnej ICG 2015: 1). Oproti předchozí vládě má Su Ťij několik předností, jako například svou domácí politickou pověst, markantní volební mandát a silnou zahraniční podporu, včetně kvalifikované podpory na otázky týkající se vztahů s Čínou. Veškeré tyto faktory přispěly k uskutečnění prozatím nejúspěšnější mírové konference, které se zúčastnily téměř všechny etnické ozbrojené organizace. Něčeho takového předešlá vláda nebyla schopna docílit.

Oficiální název konference zní Svazová mírová konference – Panglong 21. století⁷ (*Union Peace Conference – 21. Century Panglong*), zkráceně jen Panglongská konference pro 21. století. Název odkazuje na Panglongskou dohodu,⁸ jež vznikla 12. února 1947 ve městě Panglong v jižním Šanském státě mezi představiteli jednotlivých etnik a centrální vládou, jež vedl generál Aun Schan, otec Aun Schan Su Ťij. Panglongská konference pro 21. století má pro jednotlivé etnické minoritní skupiny silný význam. Právě nenaplněná podstata Panlongské dohody podněcuje neustálý konflikt v Barmě. Su Ťij se k této symbolice vyjádřila tak, že od samotného vzniku Národní ligy pro demokracii bylo jejím

cílem vést politické diskuse na základě hodnot, jež představovala právě Panglongská dohoda (State Counsellor Office 2016). Konference se konala od 31. srpna do 3. září v hlavním městě Neipyitjo⁹ a zúčastnily se jí téměř všechny ozbrojené organizace.¹⁰ Čtyřdenní setkání s 850 účastníky, jehož řečnická vystoupení živě vysílala národní televize, zhodnotil profesor Zaw Soe (2017) z katedry mezinárodních vztahů na univerzitě v Mandalaj následovně: „*Této transparentnosti si opravdu vážím, jelikož to pro opoziční představitele znamenalo možnost poprvé a bez obav z represe vyjádřit veřejně své tužby nejen před samotným plénem, ale zejména široké veřejnosti.*“ Su Ťij se ve svém úvodním proslovu kladně vyjádřila k ustanovení demokratického federativního svazu, doslova „*demokratického federativního svazu našich snů*“ (State Counsellor Office 2016). V návaznosti na to zdůraznila nutnost docílit celonárodního příměří v rámci dosažení stabilního míru, ale i dalšího postupu při budování demokratického federativního svazu. Zároveň se zavázala, že její nová administrativa vynaloží veškeré úsilí v otázce etnických ozbrojených organizací, jež celonárodní dohodu o příměří doposud nepodepsaly, aby bylo docíleno usmíření všech národností tohoto svazu (Tamtéž).

Armáda byla v otázce federace daleko opatrnější. Vrchní velitel ozbrojených sil (Tatmadaw) nepoužil ve svém proslovu výrazu „federální“ či „federativní“. Namísto toho používal výrazů jako „*mír a jednota*“ a uvedl, že ozbrojený konflikt je neslučitelný s budováním demokracie (srovnej ICG 2016a: 11). Nicméně nelze říci, že by armáda zcela zavrhovala ideu federalismu. Tatmadaw je totiž signatářem celonárodní dohody o příměří, jejíž první bod hovoří o „*ustanovení svazu založeného na principech demokracie a federalismu*“ (NCA 2015), a jeden z dalších armádních důstojníků tento termín na konferenci také použil (ICG 2016a: 11). Po úvodním proslovu Aun Schan Su Ťij a vrchního velitele ozbrojených sil následovaly další plenární proslovy představitelů horní i dolní komory parlamentu a představitelů jednotlivých etnických ozbrojených organizací. Na konferenci vystoupil i předseda Karenského národního svazu (KNU), a dokonce i místopředseda Organizace kačjinské nezávislosti (KIO). Pro nesignatáře celonárodní dohody o příměří nebyl na konferenci vyhrazen žádný prostor pro jakýkoliv projev. Až na poslední chvíli udělali organizátoři výjimku a místopředseda KIO jakožto představitel etnické ozbrojené organizace, jež příměří nepodepsala, mohl pronést krátký proslov (srovnej ICG 2016a: 8). Účast některých etnických ozbrojených organizací, jež nepřistoupily na celonárodní dohodu o příměří, je jistě důležitým znamením, že mírový proces opět pokračuje. Nicméně na základě těchto okolností by bylo velmi povážlivé vyvozovat přehnaně optimistické závěry ve věci důvěry etnických ozbrojených organizací k nově vzniklé vládě. Spíše je to jakási indikace zcela nové povahy politického prostředí, které se po volbách v listopadu 2015 v Barmě vytvořilo. Někteří představitelé, jako například Kchun Tun Oo, předseda etnické politické strany Liga pro demokracii šanských národností (SNLD), konferenci bojkotovali. Jak mě upozornila členka šanského národního parlamentu Nang San San Aye (2017): „*Předseda [Kchun Tun Oo] se konference na protest nezúčastnil, jelikož nebyly pozvány všechny ozbrojené organizace, ale jen ty, s nimiž Tatmadaw vychází v dobrém. Jak tedy chtějí jednat o míru, když nepozvou skupiny, se kterými vedou konflikt?*“

Nejočekávanější mírová konference nové vlády se neobešla bez negativních ohlasů. Mnoho respondentů z řad etnických politických stran či etnických ozbrojených organizací se vyjádřilo v tom smyslu, že celá konference byla svolána příliš narychlo bez dostatečné předchozí přípravy. Tomu by odpovídal i celkový průběh a organizace kolem konference, kterou v retrospektivě shrnuli představitelé SNLD z šanského města Kengtung (SNLD Kengtung 2017) následovně: „*Organizátoři [vláda] poskytli jednotlivým delegacím, zahrnujícím i vysoce postavené představitele, pouze ubytování formou společných vícelůžkových pokojů, připomínajících studentské koleje. Připravené jmenovky neobsahovaly armádní hodnosti představitelů ozbrojených organizací ani jiné tituly.*“¹¹ Z těchto důvodů se například delegace UWSA (*United Wa State Army*), největší ozbrojené organizace v zemi, sama demonstrativně ubytovala na vlastní náklady v hotelu. Panglongská konference

pro 21. století byla významná především pro svou vysokou účast jednotlivých etnických ozbrojených organizací. Ačkoli je takto značná účast vyzdvihována a kladně přisuzována nové vládě a především pak Aun Schan Su Ťij, mnoho respondentů upozorňovalo, že se řada etnických ozbrojených organizací konference zúčastnila jen proto, že neměly jinou alternativu, a nikoliv proto, že by chtěly podpořit takto nastavený mírový proces. Konferenci je také vyčítána její nekonstruktivnost, neefektivita a neochota organizátorů. Etnické ozbrojené organizace a etnické skupiny si stěžovaly, že nebyly přizvány, aby se účastnily debat, na nichž se projednávala konečná podoba výstupů konference. Profesor Mandalajské univerzity Kyaw Soe Naing (2017) ji okomentoval takto: „*Na konferenci vystoupilo velké množství řečníků, již zastupovali i opravdu malé etnické skupiny a jejichž požadavky byly přehnané. Nehledě na fakt, že konference negenerovala žádné závazné závěry.*“ Špatné zacházení ze strany organizátorů a nemožnost účasti na předcházejících debatách pravděpodobně vedly k tomu, že největší etnická ozbrojená organizace UWSA vyslala na konferenci jen delegaci tvořenou nižšími zástupci svého vedení. Ta navíc hned druhý den na protest kvůli špatnému zacházení ze strany organizátorů konferenci opustila.¹²

Z hlediska vztahů státu a vlády dostala vítězná strana NLD svému předvolebnímu slibu a uspořádala prozatím největší mírovou konferenci, kde mohli poprvé svobodně vystoupit před širokým plénem i prostřednictvím masových médií představitelé opozice z řad etnických ozbrojených organizací. Nicméně je opět nutné si uvědomit možnosti a pravomoci, které nové vládě umožňuje současná ústava. V tomto kontextu je z pohledu etnických ozbrojených organizací proces mírových konferencí, jež se budou konat na pravidelné bázi i do budoucna, značně neefektivní a neproduktivní.

Mezinárodní vazby

Nová vláda v rámci pokračujícího přechodu na demokratický režim stojí před důležitým úkolem zahraniční politiky, a to přetvořit své mezinárodněpolitické a ekonomické vztahy. Současné vztahy s nejbližšími sousedy stále nejsou uspokojivé. Se svým jižním sousedem Thajskem Barma sdílí dlouhou a turbulentní historii čtyř thajsko-barmských válek. Ani nedávná historie se neobešla bez konfliktů. Za thajského předsedy vlády Tchaksina Šinavetry došlo k několika ozbrojeným střetům kvůli sporným částem společné hranice (srovnej Pate 2010). Ačkoli Barmu dnes s Thajskem pojí několik bilaterálních dohod a mezinárodních projektů, jako například kooperace v potírání ilegálního obchodu s drogami, otázka sporných hranic a postavení uprchlíků zůstává stále nedořešena. Vztahy na oficiální mezivládní úrovni mezi Barmou a Thajskem se postupně narovnávají, a o vztazích Thajska s Armádou Šanského státu – Jih, respektive s Radou obnovy Šanského státu (RCSS), se dá dokonce hovořit jako o dlouhodobě kladné symbióze. RCSS a Královská thajská armáda vzájemně spolupracují při potírání obchodu s drogami v pohraničních oblastech, k čemuž RCSS vyčlenila i speciální protinarkotickou brigádu. Díky tomu RCSS dlouhodobě využívá značných privilegií, jaká jiné etnické ozbrojené organizace nemají. Například všech pět stálých základů RCSS se nachází přímo na hranici s Thajskem. Vřelé vztahy na mezinárodní hranici potvrzují i slova zástupce velitele Karlonga (2016) ze základny RCSS v Loi Kaw Wan: „*Členové RCSS se po dohodě s Královskou thajskou armádou smějí pohybovat mezi jednotlivými základnami po thajském území. V případě potřeby zdravotní péče pak máme možnost využívat nemocnice v severním Thajsku.*“ Do tohoto území spadá i druhé největší město Thajska Čiang Mai.

Podobný scénář lze vyzorovat i v případě Číny, na což mě v rozhovoru upozornil voják Armády Šanského státu – Jih Jai (2017), sloužící na hlavní základně SSA-S v Loi Tai Leng: „*Barmská vláda tvrdí, že Čína záměrně podporuje severní alianci [KIA, AA, MNDAA a TNLA] v oblasti Koukan. Stejného názoru jsme i my [RCSS a SSA-S], a to na základě zpráv našich pozorovatelů.*“ Forma podpory, na niž SSA-S upozorňuje, zahrnuje neoficiální vojenský výcvik, finanční podporu a možnost využívat čínského teritoria jako úkrytu před Tatmadaw. Ačkoli jde o tvrzení vycházející ze zpravodajských zdrojů nestátní

etnické ozbrojené organizace, podobný názor má i profesor Kyaw Soe Naing (2017). Ten tvrdí že „*Čína se podporou severní aliance [KIA, AA, MNDA a TNLA] snaží posílit svůj vliv v této oblasti [Koukan], což by znamenalo neoficiální anexi barmského území. Je to v podstatě něco podobného, jako se děje na východě Ukrajiny.*“ Čína tyto domněnky zcela jednoznačně popírá, zároveň však využívá svého vlivu na etnické ozbrojené organizace v čínsko-barmském pohraničí, čímž dává nejen Neipyijtu, ale i ostatním skupinám a mezinárodním aktérům najevo své výrazné postavení a silnou pozici v rámci mírového procesu v zemi (srovnej ICG 2016b: 16). Nicméně pro vládu v Pekingu je lokální konflikt spíše na obtíž. Daleko více se zaměřuje na domácí stabilitu a regionální ekonomickou spolupráci. V Barmě pak vidí především obchodního partnera a dodavatele energií. V dobách vlády vojenské junty, kdy byly na Barmu uvaleny obchodní sankce, byla Čína jejím klíčovým ekonomickým partnerem (The Economist 2015).

Právě navázání dobrých vztahů s Čínou bude pro novou vládu největší výzvou. Čína dlouhodobě představuje pro Barmu dominantního obchodního partnera s vysokým podílem na celkovém exportu i importu (v posledních letech okolo 41 %, respektive 44 %, viz OEC 2015b). Proti tomu zboží z Barmy se na celkovém čínském importu podílí méně než 1 % (OEC 2015a). Čína je zároveň klíčovým zdrojem přímých zahraničních investic v zemi. Důležitost Číny pro novou vládu dává tušit i fakt, že prvním činem Su Ťij jakožto nové ministryně zahraničí bylo pozvání čínského ministra zahraničí Wanga I (Wang Yi) na dvoudenní návštěvu ve dnech 5.–6. dubna 2016. Nová vláda se tak alespoň částečně snaží navázat na vztahy s Čínou, které po volbách v roce 2010 zaznamenaly značné ochlazení, když tehdejší prezident Thein Sein pozastavil výstavbu vodní přehrady Myitsone, největšího čínského projektu v zemi (ICG 2016b: 16).

Volby v roce 2010 a následné předání moci v roce 2011 nepoznamenaly pouze ochlazení vztahů s Čínou, ale země se také začala pozvolna otevírat světu a kurz zahraniční politiky se začal více orientovat na Západ. Zvláště pak po vítězství NLD ve volbách v roce 2015 začaly některé západní státy postupně snižovat předchozí restrikce vůči Barmě a zároveň se začaly více angažovat ekonomicky i v podpoře míru a vzdělávání. Zmínit můžeme například norskou iniciativu na podporu míru či Australskou pomoc Myanmaru, jak zní oficiální název projektu (The Diplomat 2017). Zvláště citlivým tématem je posílení vojenské spolupráce mezi Barmou a Západem. Tatmadaw přikládá této snaze velký význam a vynakládá značné úsilí o rozšíření své vojenské spolupráce se Západem (ICG 2016b: 17). Tomu odpovídá i nedávná cesta barmské vojenské delegace v čele s vrchním velitelem Min Aun Hlainem (Min Aung Hlaing) do Evropy. Cesta se konala na základě pozvání německého náčelníka generálního štábu generála Volkera Wiekera a zahrnovala i krátké zastavení v Rakousku a schůzi s tamním náčelníkem generálního štábu (Irrawady 2017). Německo má s Barmou dlouhodobě dobré bilaterální vztahy, jež zasahovaly i do zbrojního průmyslu. Od roku 1960 se v Barmě, na základě licence udělené tehdejší Spolkovou republikou Německo, vyráběly útočné pušky Heckler & Koch G3, které jsou dodnes součástí výzbroje barmské armády. Ochlazení těchto vztahů přišlo s rokem 1988, kdy se moci chopila vojenská junta a na Barmu bylo následně uvaleno embargo, především na dovoz zbraní do země (Tamtéž). Nyní se zdá, že nejen barmská strana, ale i Německo má snahy na tyto zpětrhané vazby navázat.

Z hlediska mezinárodních vazeb je nutné, aby mezinárodní společenství dokázalo reflektovat povolební situaci v zemi a adekvátně na ni reagovat. To znamená zejména nepodporovat Tatmadaw v oblastech, jako je zbrojní průmysl, a nepodporovat taková odvětví, jež mají vazby na Tatmadaw. Jen tak lze zabránit dalšímu prohlubování deprivace pro nedostatek lidských potřeb v zemi.

ZÁVĚR

Článek se zabývá analýzou možností urovnání přetrvávajících konfliktů v Barmě na příkladech vybraných konceptů z teorie vleklého sociálního konfliktu Edwara Azara (1990).

Analýza období po demokratických volbách v roce 2015 ukázala, že největší překážkou řešení deprivace pro nedostatek lidských potřeb a zajištění bezpečnosti obyvatelstva je ústava z roku 2008. Ta nadále zaručuje výhradní postavení armády (Tatmadaw) v regionech obývaných etnickými minoritami. K tomu, aby bylo možné ústavu jakkoliv pozměnit, by muselo pro změnu hlasovat více než 75 % poslanců. Vzhledem k tomu, že 25 % poslaneckých křesel je automaticky ústavou rezervováno pro představitele Tatmadaw, které navíc vrchní velitel ozbrojených sil může kdykoliv vyměnit, nepředpokládá se, že by parlament v brzké době mohl ústavu přepracovat.

Výsledky tohoto šetření, postaveného na terénním výzkumu, navazují na dříve publikované diskuse o možnostech řešení konfliktů v Barmě. Například Sakhong zdůrazňoval především deprivaci pro nedostatek lidských potřeb a faktor identity u monského etnika jako stěžejní příčinu konfliktu (Sakhong 2010). Podobně Smith (1999) v závěru své monografie vyzdvihuje nedůvěru Kačjinů k navazování příměří a stále přetrvávající obavy civilních obyvatel. Říká, že nová vláda nemá na dění v etnických částech země vliv, jelikož ty stále spadají do kompetencí Tatmadaw. O nenaplnění potřeby politické participace u Karenů pojednává South (2009) a upozorňuje na frustraci Karenů po přijetí nové ústavy v roce 2008. Ve vztahu k vazbám na Čínu článek navazuje na publikace Hana (2016) a Ts'ui-p'inga (2016). Ti poukazují na dlouhodobý vliv ekonomicky silné Číny prostřednictvím investic v etnických oblastech barmského pohraničí, které významně ovlivňují mírový proces. Dalším důležitým regionálním hráčem je Thajsko. V tomto ohledu je potřeba dodat, že současné zlepšování vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi není důsledkem demokratických voleb v Barmě ani kompetencí nového barmského kabinetu a diplomacie, ale spíše snahou současné thajské vojenské junty, která se jednáním s barmským ministerstvem obrany a vrchním velitelem ozbrojených sil snaží nalézt spojení a zvýšit tak legitimitu své vlády.

Nemožnost pokoušet se na politickém vývoji v etnických státech, přetrvávající nestálá bezpečnostní a ekonomická situace a demonstrace moci ze strany Tatmadaw může vést k prohlubování deprivace pro nedostatek potřeb jednotlivých etnických skupin a k další eskalaci konfliktu. Nová vláda v čele s NLD však nemá žádné nástroje, kterými by mohla ve věci konfliktů v etnických státech intervenovat. Pro současnou vládu by tedy mělo být stěžejní zaměřit se na uspokojování základních potřeb jednotlivých etnických skupin, které byly analyzovány v tomto článku, a zároveň vhodně mocensky balancovat a podporovat dialog mezi Tatmadaw a etnickými politickými stranami a etnickými ozbrojenými organizacemi ve věci politického urovnání konfliktů.

¹ Oficiální název země dnes zní Republika Myanmar (svaz *Republic of the Union of Myanmar*), barmsky v transkriptu *Pyidaunzu Thanmāda Myāma Nainngandaw* (Businessinfo 2018). V práci však bude nadále užíván název Barma, který byl v roce 1989 změněn vojenskou vládou na *Myanma* (anglicky *Myanmar*). Změnu tehdejší režim odůvodnil tím, že původní název *Burma* je koloniálního původu. Proti tomu historikové a etnografové upozorňují na fakt, že v minulosti se název *Myanma* vztahoval pouze na etnické Barmance (Bečka 2007: 5).

² Dolní komora má celkem 330 členů. Ve volbách 2015 bylo sedm volebních míst v dolní komoře zrušeno vzhledem k probíhajícímu konfliktu v etnických příhraničních oblastech země (Dimmor – Guyitt 2015).

³ Indové a Číňané tvoří zhruba 5 % barmské populace (Nožina 2013a: 123).

⁴ Tři místa z kačjinských volebních obvodů byla v dolní komoře vládní komisi zrušena kvůli probíhajícímu konfliktu v Kačjinském státě, který neumožňoval z bezpečnostního hlediska uskutečnit svobodné a spravedlivé volby (BBC 2012).

⁵ Předvolební příměří neboli *The Nationwide Ceasefire Agreement Between The Government of The Republic of The Union of Myanmar and The Ethnic Armed Organizations (NCA)* je dokument usilující o dosažení dohodnutého urovnání mezi vládou Myanmaru a nestátními etnickými ozbrojenými organizacemi.

⁶ Na výstavbu sochy byli sezváni barmští umělci z Mandalaj, aby dohlíželi na průběh výstavby. Do budování sochy byli zapojeni barmští vojáci z blízkých kasáren, namísto místních řemeslníků a obyvatel, pro které byl celý prostor stavby neprodyšně uzavřen. Podle Šanské tradice se během výstavby Buddhovy sochy pořádá speciální obřad, při němž mniši společně s místními obyvateli vkládají drahocenné předměty do Buddhova „srdce“. Nicméně žádní místní obyvatelé neměli během výstavby k soše přístup, což dodnes vyvolává u místního

obyvatelstva silnou nedůvěru a podezření, co vlastně bylo do sochy vloženo. Po dokončení sochy byli na místo pozváni dva barmsí mniši z Rangúnu, aby se stali představenými kláštera, který je v těsném sousedství Buddhovy sochy (Kham 2017).

- ⁷ Lze se také setkat s označením národní mírová konference namísto svazová konference, viz společný návrh usnesení Evropského parlamentu o Myanmaru, zejména o situaci Rohingyů, ze dne 6. 7. 2016 (Europarl 2016).
- ⁸ Během Panglongské konference v roce 1948 bylo na základě schválené Panglongské dohody Čjinům, Kačjinům, Šanům a jiným nebarmským národnostem slíbeno právo uplatňovat vlastní správní, soudní a zákonodárnou moc ve svých autonomních národních státech, jakož i právo na zachování a ochranu jejich jazyka, kultury a náboženského vyznání. To bylo učiněno v kontextu jejich participace ve formování barmského politického svazu a vyslovení loajality novému státu (Silverstein 1981: 51).
- ⁹ Neipyjto neboli *Nay Pyi Taw*, jak zní jeho oficiální mezinárodní název, je od roku 2005 hlavním městem Svazové republiky Myanmar a sídlem svazového parlamentu (*Pyidaungsu Hluttaw*), tedy hlavním centrem legislativní moci v zemi.
- ¹⁰ Konference se neúčastnily tyto etnické ozbrojené organizace: *Arakan Army* (AA), *Ta'ang National Liberation Army* (TNLA), *Myanmar National Democratic Alliance Army* (MNDAA) a *National Socialist Council of Nagaland-Khaplang* (NSCN-K). Ačkoli je NSCN-K signatářem dohody o příměří a byla na konferenci pozvána, již dlouho dopředu dala najevo, že se konference neúčastní. Usiluje totiž o separaci svého území jak od Barmy, tak od Indie. Tyto cíle jsou politicky v rozporu s procesem budování míru, jež Panglongská konference pro 21. století představuje. Zbývající skupiny nebyly na konferenci pozvány (ICG 2016a: 8).
- ¹¹ Nepoužití ekvivalentu titulů *Mr.* či *Ms.* před jménem je v barmské kultuře považováno za velice nezdvořilé.
- ¹² Vzhledem k tomu, že jednotlivé delegace nebyly při přeletu na letiště nikým přijaty a UWSA se rozhodla ubytovat ve vlastní režii, tak její delegaci nebyly vydány konferenční pasy v dostatečném předstihu. Při zahájení konference vydali organizátoři delegátům UWSA pouze štítky pro „pozorovatele“, aby jim umožnili alespoň vstup do sálu. Nicméně tyto průkazy již neplatily do dalšího dne, kdy delegace UWSA měla předstoupit před plénum. Ostraha tedy již druhý den neumožnila delegátům vstup do sálu. Ti tak na protest odešli z konference předtím, než organizátoři mohli své pochybení napravit (Yadana Zaw 2016).

Literatura

- Azar, Edward E. (1990): *The management of protracted social conflict: theory and cases*. Brookfield, Vt.: Gower Pub. Co.
- Bečka, Jan (2007): *Dějiny Barmy*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
- Denzin, Norman K. – Lincoln, Yvonna S. (2011): *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage.
- Han, Enze (2016): Borderland Ethnic Politics and Changing Sino-Myanmar Relations. In: Sadan, Mandy (ed.): *War and Peace in the Borderlands of Myanmar: The Kachin Ceasefire, 1994–2011*. Copenhagen: NIAS Press, s. 149–168.
- Houtman, Gustaaf (1999): *Mental Culture in Burmese Crisis Politics: Aung San Suu Kyi and the National League for Democracy*. Tokyo: Tokyo University of Foreign Studies.
- Keenan, Paul (2014): *By Force of Arms, Armed Ethnic Groups in Burma*. Delhi: Vij Books India.
- LeCompte, Margaret D. – Schensul, S. – Schensul, Jean J. (1999): *Ethnographer's Toolkit*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Lintner, Bertil (2011): *Aung San Suu Kyi and Burma's Struggle for Democracy*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Nožina, Miroslav (2013a): *Barma: etnický problém, válka a boj za demokracii*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Nožina, Miroslav (2013b): Barma: Na cestě k „asijské demokracii“. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 2, s. 72–90.
- Rajah, Ananda (1990): Ethnicity, Nationalism and the Nation-State: The Karen in Burma and Thailand. In: Wijeyewardene, Gehan (ed.): *Ethnic Groups across National Boundaries in Mainland Southeast Asia*. Singapore: ISEAS, s. 102–133.
- Sakhong, Lian H. (2010): *In Defence of Identity: The Ethnic Nationalities' Struggle for Democracy, Human Rights, and Federalism in Burma*. Bangkok: Orchid Press.
- Sakhong, Lian H. (2014a): The Dynamics of Sixty Years of Ethnic Armed Conflicts in Burma. In: Sakhong, Lian H. – Keenan, Paul (eds.): *Ending Ethnic Armed Conflict in Burma: A Complicated Peace Process: A Collection of BCES Analysis and Briefing Papers*. Chiang Mai: Burma Centre for Ethnic Studies, s. 1–28.
- Sakhong, Lian H. (2014b): Burma at a Crossroads. In: Sakhong, Lian H. – Keenan, Paul (eds.): *Ending Ethnic Armed Conflict in Burma: A Complicated Peace Process: A Collection of BCES Analysis and Briefing Papers*. Chiang Mai: Burma Centre for Ethnic Studies, s. 29–50.
- Sakhong, Lian H. (2014c): Ending Ethnic Armed Conflict in Burma: Lessons for Current Peace Process from the Past. In: Sakhong, Lian H. – Keenan, Paul (eds.): *Ending Ethnic Armed Conflict in Burma: A Complicated Peace Process: A Collection of BCES Analysis and Briefing Papers*. Chiang Mai: Burma Centre for Ethnic Studies, s. 51–71.
- Silverstein, Josef (1981): Minority Problems in Burma Since 1962. In: Lehman, F. K. (ed.): *Military Rule in Burma Since 1962: a kaleidoscope of views*. Hong Kong: Maruzen Investment, s. 51–74.

- Smith, Martin (1999): *Burma: Insurgency and the Politics of Ethnic Conflict*. London: Zed Books.
- South, Ashley (2009): *Ethnic Politics in Burma, States of conflict*. London – New York: Routledge.
- Ts'ui-p'ing, Ho (2016): People's Diplomacy and Borderland History through the Chinese Jingpo Manau Zumko Festival. In: Sadan, Mandy (ed.): *War and Peace in the Borderlands of Myanmar: The Kachin Ceasefire, 1994–2011*. Copenhagen: NIAS Press, s. 169-201.
- Zarleen, Ariana (2015): *Thailand-Burma Border, History and Current Issues*. Thailand: Burma Link.

Dokumenty

- BBC (2012): Burma postpones by-elections in troubled Kachin state. *BBC*, 23. 3. 2012, <<http://www.bbc.com/news/world-asia-17491613>>.
- Burma Link (2015): In Exile Outside the Camps. *Burma Link*, 27. 4. 2015, <<https://www.burmalink.org/background/thailand-burma-border/displaced-in-thailand/in-exile-outside-the-camps/>>.
- Businessinfo (2018): Myanmar: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled. *Businessinfo.cz*, 11. 6. 2018, <<https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/myanmar-zakladni-charakteristika-teritoria-18711.html#sec1>>.
- Dinmor, Guy – Guyitt, Wade (2015): Final results confirm scale of NLD election victory. *Myanmar Times*, 23. 11. 2015, <<http://www.mmtimes.com/index.php/national-news/17747-final-results-confirm-scale-of-nld-election-victory.html>>.
- EU EOM (2015): A well-run Election Day and competitive polls mark Myanmar's critical 2015 elections, with key legal reforms and procedural improvements still required. *European Union Election Observation Mission*, 10. 11. 2015, <http://www.eods.eu/library/101115-ps-myanmar_en.pdf>.
- Europarl (2016): Společný návrh usnesení Evropského parlamentu o Myanmaru, zejména o situaci Rohingyů, ze dne 6. 7. 2016. *Evropský parlament*, 6. 7. 2016, <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P8-RC-2016-0910&format=XML&language=CS>>.
- Holmes, Oliver (2015): Myanmar election: Aung San Suu Kyi calls for reconciliation talks with military. *The Guardian*, 11. 11. 2015, <<https://www.theguardian.com/world/2015/nov/11/aung-san-suu-kyi-wins-seat-myanmar-election-results-tallied>>.
- ICG (2015): The Myanmar Elections: Results and Implications, *International Crisis Group*, 9. 12. 2015, <<https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/myanmar/myanmar-elections-results-and-implications>>.
- ICG (2016a): Myanmar's Peace Process: Getting to a Political Dialogue. *International Crisis Group*, 19. 10. 2016, <<https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/myanmar/myanmar-s-peace-process-getting-political-dialogue>>.
- ICG (2016b): Myanmar's New Government: Finding Its Feet? *International Crisis Group*, 29. 7. 2016, <<https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/myanmar/myanmar-s-new-government-finding-its-feet>>.
- Irrawady (2015): TNLA Reports Deadly Clashes with Joint Force of Shan, Govt Troops. *The Irrawady*, 1. 12. 2015, <<https://www.irrawaddy.com/news/burma/tnla-reports-deadly-clashes-with-joint-force-of-shan-govt-troops.html>>.
- Irrawady (2017): Burmese Military Delegation Continues European Goodwill Visit. *The Irrawady*, 24. 4. 2017, <<https://www.irrawaddy.com/news/burma/burmese-military-delegation-continues-european-goodwill-visit.html>>.
- Kachinland News (2016): Ethnic-Allied Forces Launched Attacks Against Burmese Army Positions. *Kachinland News*, 20. 11. 2016, <<http://www.kachinlandnews.com/?p=27056>>.
- Karen News (2016): Burma Army and its militia claim control over the Mae Tha Wae to Myaing Gyi Ngu road. *Karen News*, 21. 9. 2016, <<http://karennews.org/2016/09/burma-army-and-its-militia-claim-control-over-the-mae-tha-wae-to-myaing-gyi-ngu-road.html/>>.
- Kyaw Kha 2016: TNLA Spokesman: 'The Joint Offensive is Necessary'. *The Irrawady*, 22. 11. 2016, <<https://www.irrawaddy.com/in-person/tnla-spokesman-the-joint-offensive-is-necessary.html>>.
- Lei Win, Thin (2015): In Burma, Not All Votes Are Created Equal. *The Irrawady*, 5. 11. 2015, <<https://www.irrawaddy.com/election/feature/in-burma-not-all-votes-are-created-equal>>.
- Myanmar Constitution (2008): Constitution of the Republic of the Union of Myanmar, 2008, <<http://www.president-office.gov.mm/en/sites/default/files/myanmarconstitution2008en.pdf>>.
- NCA (2015): The Nationwide Ceasefire Agreement (NCA) between The Government of the Republic of the Union of Myanmar and the Ethnic Armed Organizations (EAO), 2015. <<http://www.peaceagreements.org/wview/1436/The+Nationwide+Ceasefire+Agreement+%28NCA%29+between+The+Government+of+the+Republic+of+the+Union+of+Myanmar+and+the+Ethnic+Armed+Organizations+%28EAO%29>>.
- Nilsen, Marte (2013): Will democracy bring peace to Myanmar? *International Area Studies Review*, 19. 6. 2013, Vol. 16, No. 2, s. 115–144, <<http://doi.org/10.1177/2233865913492961>>.
- OEC (2015a): China. *The Observatory of Economic Complexity*, 1. 5. 2017, <<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/chn/#Imports>>.
- OEC (2015b): Burma. *The Observatory of Economic Complexity*, 1. 5. 2017, <<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/mmr/>>.
- Pate, Tanvi (2010): Myanmar-Thailand Border Dispute: Prospects for Demarcation. *Institute of Peace and Conflict Studies*, 8. 7. 2010, <<http://www.ipcs.org/focusthemesel.php?articleNo=3186>>.
- Shan Herald (2016): Kengtung Palace was demolished in 1991 by Burmese military. *Shan Herald*, 15. 6. 2016, <<http://english.panglong.org/2016/06/15/obituary-of-sao-kiaomurng-1920-2016-from-prince-to-hat-maker/kengtung-palace-was-demolished-in-1991-by-burmese-military/>>.

- Siswo, Sujadi (2015): Myanmar's NLD confident of winning majority of seats in November elections. *Channel News Asia*, 28. 10. 2015, <<http://www.channelnewsasia.com/news/asiapacific/myanmar-s-nld-confident/2223988.html>>.
- State Counsellor Office (2016): Official translation of the speech delivered by State Counsellor Daw Aung San Suu Kyi on the opening day of the Union Peace Conference-21st Century Panglong. *State Counsellor Office of the Republic of the Union of Myanmar*, 9. 2. 2016, <<http://www.statecounsellor.gov.mm/en/node/247>>.
- The Diplomat (2017): What's Behind Myanmar Military Chief's Europe Voyage? *The Diplomat*, 28. 4. 2017, <<http://thediplomat.com/2017/04/whats-behind-myanmar-military-chiefs-europe-voyage/>>.
- The Economist (2015): The Han that rock the cradle. *The Economist*, 12. 3. 2015, <<https://www.economist.com/news/asia/21646248-kokang-conflict-causes-problems-china-too-han-rock-cradle>>.
- UN OCHA (2016): 2017 Myanmar Humanitarian Response Plan: January – December 2017. *UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, 5. 12. 2016, <<http://reliefweb.int/report/myanmar/2017-myanmar-humanitarian-response-plan-january-december-2017>>.
- Yadana Zaw, Hnin (2015): Myanmar president says army, government will respect election results. *Reuters*, 6. 11. 2015, <<http://mobile.reuters.com/article/idUSKCN0SV25420151106>>.
- Yadana Zaw, Nyein, Nyein (2016): UWSA Walks Out of Panglong, Decrying Inequality. *The Irrawaddy*, 1. 9. 2016, NYEIN NYEIN <<https://www.irrawaddy.com/news/burma/uwsa-walks-out-of-panglong-decrying-inequality.html>>.

Rozhovory

- Aung (2017): pracovník barského studijního centra. Rozhovor leden 2017, Čiang Mai.
- Hseng (2017): členka organizace pro práva šanských žen. Rozhovor březen 2017, Čiang Mai.
- Jai (2017): voják Armády Šanského státu – Jih. Rozhovor únor 2017, vojenská základna Loi Tai Leng.
- Karlong (2016): zástupce velitele Armády Šanského státu – Jih. Rozhovor únor 2016, Loi Kaw Wan.
- Kham (2017): členka organizace pro práva šanských žen. Rozhovor březen 2017, Čiang Mai.
- Kyaw Soe Naing (2017): univerzitní profesor. Rozhovor březen 2017, Mandalaj.
- Nang San San Aye (2017): členka šanského národního parlamentu za Ligu pro demokracii šanských národností. Rozhovor březen 2017, Hsipaw.
- Phon (2017): studentka barského studijního centra. Rozhovor leden 2017, Čiang Mai.
- Pon Li (2017): šanská žena žijící v severním Thajsku. Rozhovor leden 2017, Mae Hong Son.
- SNLD Kengtung (2017): deset členů politické strany Liga pro demokracii šanských národností. Rozhovor březen 2017, Kengtung.
- Yawd Muang (2017): podplukovník Armády Šanského státu – Jih a vedoucí oddělení pro zahraniční styk Rady obnovy Šanského státu. Rozhovor únor 2017, vojenská základna Loi Tai Leng.
- Yawd Serk (2016): předseda Armády Šanského státu – Jih. Rozhovor únor 2016, vojenská základna Loi Tai Leng.
- Zaw San Aung (2017): styčný úředník Rady obnovy Šanského státu. Rozhovor březen 2017, Tachileik.
- Zaw Soe (2017): univerzitní profesor. Rozhovor březen 2017, Mandalaj.

Poznámka

Studie byla vydána v rámci projektu Interního grantového systému MUP č. D01-45 „Proces demokratizace a jeho vliv na ozbrojené konflikty ve Svazové republice Myanmar“, financovaného z podpory MŠMT na specifický vysokoškolský výzkum v letech 2016–2017. Autor by rád na tomto místě poděkoval svému školiteli Oldřichu Burešovi za podnětné konzultace a dále Tomáši Dopitovi a dvěma anonymním recenzentům za konstruktivní komentáře a přínosná doporučení.

Miniatura arabského jara: Revoluce, kontrarevoluce a sektářství v Bahrajnu

Mitchell Belfer: Small State, Dangerous Region: A Strategic Assessment of Bahrain.

1. vydání. Frankfurt: Peter Lang, 2014, 412 stran, ISBN 978-363-164-639-7.

Toby Matthiesen: Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring that wasn't.

1. vydání. Stanford: Stanford University Press, 2016, 198 stran, ISBN 978-0-8047-8573-0.

Miloš Mendel: Arabské jaro: Historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě.

1. vydání. Praha: Academia, 2015, 349 stran, ISBN 978-80-200-2474-9.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1578>>, recenzní esej publikován online 2. prosince 2018.

VĚTŠINOVÁ A MENŠINOVÁ AKADEMICKÁ NARACE

Primárním impulzem k sepsání recenzního eseje o revolučním Bahrajnu byla četba mimořádně provokativní, leč svým rozsahem monumentální, čtyřsetstránkové monografie Mitchella Belfera. Cílem eseje je proto konfrontovat akademický mainstream, zde zastoupený pracemi Tobyho Matthiesena a Miloše Mendela, s tezemi Belfera, který asertivně staví celý dosavadní diskurz na hlavu.

Máme-li stručně představit autory, Mitchella Belfera lze charakterizovat jako politologa a odborníka na mezinárodní vztahy, v rámci nichž se profiluje tematikou malých států a mezinárodního terorismu. Autoři reprezentující v tomto eseji akademický hlavní proud naopak sdílejí průpravu v blízkovýchodních studiích, hovoří arabsky a disponují školením v historii a realitách blízkovýchodních zemí. Toby Matthiesen akademicky debutoval právě zde recenzovanou knižní monografií o Bahrajnu. Miloš Mendel pak patří k nejvýraznějším postavám české arabistiky, dlouhodobě se zabývá problematikou islamismu a mezi jeho nejdůležitější monografie patří *Džihád: Islámské koncepce šíření víry* (1997/2010) nebo *Hidžra: Náboženská emigrace v dějinách islámských zemí* (2006).

Narace akademického mainstreamu hovoří o tom, že autoritářsky vedený režim, ovládaný sunnitskou dynastií Ál Chalífa a podporovaný Západem i dalšími monarchiemi sdruženými v Radě pro spolupráci v Zálivu (GCC), ovládá a diskriminuje většinově šiitskou populaci, odstavovanou od politické moci i ekonomických příležitostí. Majorita se proto pod dojmem celoregionálních událostí známých jako arabské jaro vzbouřila ve jméno rovnoměrnějšího rozdělení politické moci a ekonomických zdrojů, přičemž zpočátku sunnitská menšina i šiitská většina vystupovaly společně v jednotné revoluční koalici. Režim

přesto disponoval nezanedbatelnou sociální základnou hostujících asijských dělníků sloužících i v loajálním represivním aparátu. Navíc se režimu dařilo rozdmýchat sektářství a získat tak opětovně na svou stranu i bahrajnské sunnity. Kontrarevoluce definitivně zvítězila poté, co režim proti stále radikálnějších demonstrantům nasadil represivní složky, a to za paralelní vojenské intervence armád GCC.

Belferův příběh je proti tomu zrcadlově obrácený. Bahrajnský režim lze podle jeho knihy označit za inkluzivní, podporující občanskou společnost a reformami neochvějně nasměrovaný k demokracii. Sunnitě jsou, zejména po započtení hostujících asijských dělníků, jasnou majoritou, přičemž neexistují doklady o diskriminaci šiitů. Nelze proto hovořit o emancipační ani celonárodní revoluci požadující spravedlivější přerozdělení moci a ekonomických zdrojů, přičemž kritika role asijských kontraktorů v bezpečnostních složkách při potlačování revolucionářů je bohapustým rasismem. Revoluce snažící se rozdělit národ podle Belfera nebyla integrální součástí arabského jara, ale sektářskou konspirací, vyprovokovanou několika marginálními šiitskými militantními skupinami snažícími se nastolit teokracii a podporovanými a řízenými Íránem. Zásah armád GCC byl proto namísto, naopak nechota USA s Obamou v čele vystoupit jednoznačně na straně monarchie pošramotila důvěru ve společenství trávající desetiletí.

Recenzní esej identifikuje čtyři hlavní okruhy argumentů týkajících se příčin bahrajnské revoluce, ve kterých mezi Belferem a akademickým mainstreamem panuje spor. Jde přitom o obecněji relevantní témata, o nichž se diskutuje v souvislosti s revolucemi v dalších arabských zemích. Zaprvé je to téma role zahraničních aktérů jako agentů revoluce, či naopak kontrarevoluce; v naší „bahrajnské“ eseji primárně otázka role Íránu a Saúdské Arábie. Zadruhé téma širší kontextualizace revoluce; v naší eseji revoluce jako vyvrcholení vnitropolitické či bilaterální regionální dynamiky nebo revoluce jako součást celoregionálních událostí arabského jara. Zatřetí téma sektářské, regionální, etnické či tribální segmentace společnosti a její nesoulad s rozdělením moci a ekonomických zdrojů koncentrovaných pouze v privilegovaných společenských segmentech; v naší eseji otázka diskriminace šiitské většiny. Začtvrté politika identity a její dynamika během arabského jara; v naší eseji rozbor možných faktorů sektářské polarizace rozdělovající a oslabující revoluční koalici šiitů a sunnitů.

Recenzní esej se proto bude věnovat těmto čtyřem okruhům problémů podrobněji, přičemž u každého z nich bude konfrontovat Belferovu naraci s akademickým mainstreamem. Bude-li to možné, u každého ze čtyř tematických okruhů nejprve představí Belferovo podání a argumentační logiku, druhá část každého tematického oddílu pak bude věnována konkurenční naraci akademického hlavního proudu. Doplnkově navíc zazní – tak jak bývá v recenzích běžné – kritický názor recenzenta samého. Ten se netají svou kritičností k Belferově monografii, výtky proto budou směřovat především, nikoliv však pouze, k němu.

Sekundárním motivem k sepsání eseje byl autorův předpoklad, že pochopit dramatické celoregionální revoluční události z roku 2011 a dobrat se odpovědi na ony obecněji položené otázky bude snazší na případě malé ostrovní monarchie, jako je Bahrajn, než v případě větších, komplexnějších a méně přehledných společností, jako je Tunisko, Egypt nebo Sýrie. V tomto ohledu byl autor inspirován klasickým Dürkheimovým (2002) metodologickým východiskem, že analyzovat všeobecně platné sociální funkce náboženství je snazší u jednodušších náboženství, nikoliv prostřednictvím výzkumu těch komplexnějších a méně transparentních.

ODLIŠNÉ HODNOCENÍ ROLE ÍRÁNU A SAÚDSKÉ ARÁBIE: VLIV ZAHRAJNĚNÍCH AKTÉRŮ

Bahrajn je podle Belfera malým ostrovním státem nacházejícím se v nebezpečném a geopoliticky exponovaném regionu. Záhadou proto je, jak dokáže přežít a čelit silnějším regionálním mocnostem (Belfer 2014: 11). Takovou mocností je dle Belfera Írán. Revoluční

Írán je revizionistickým státem. Tedy velmocí na vzestupu, jejímž cílem je redefinovat *status quo* v oblasti. To v případě Bahrajnu znamená naplnit historické nároky a anektovat ho jako 14. provincii. Mezikrokem k tomuto cíli má být podle Belfera revoluční změna bahrajnského režimu podle íránského scénáře z roku 1979. Naopak Spojené státy, Saúdská Arábie a GCC mají zájem udržet stávající stav. Írán proto zdržují a udržují tak mimo jiné i nezávislost Bahrajnu.

Již roku 1783, kdy se rod Ál Chalífa chopil moci nad Bahrajnem, se podle Belfera zrodila konstanta determinující osud Bahrajnu a jeho vládnoucí elity: strategická poloha malého státu generuje množství nepřátel, ale také spojenců, protože ti všichni zde chtějí mít vliv. Přežití Bahrajnu proto závisí na dlouhodobě pěstované schopnosti vládnoucí elity včas uzavírat strategická spojenectví. Klíčovou roli strategického rozhodování vládnoucí elity Belfer shrnuje takto: „*Bahrajn je stát závislý na spojeneckých aliancích a jeho samotné přežití lze redukovat na činění těch správných rozhodnutí o těch správných spojenečích v ten správný čas*“ (Tamtéž: 287). Mezi akademiky takto vzácně nekritické hodnocení bahrajnské vládnoucí elity pak jde napříč celou knihou, kterou Belfer uzavírá následovně: „*Bahrajnu vládnou lidé, kteří [oproti jiným arabským zemím, pozn. K. Č.] vědí, jak mají vládnout. [...] Vše v dnešním Bahrajnu je redukovatelné na věc národního vedení [leadership], které rozvinulo ekonomiku a občanskou společnost*“ (Tamtéž: 400–401).

Podle Belfera Bahrajn v tomto geopolitickém kontextu čelí dvěma provázaným hrozbám: domácím šíitským militantům a vnější íránské asymetrické hrozbě. Šíitská opozice podle Belfera pracuje se sektářstvím a hájí zájmy Íránu. Využívá matoucí jazyk lidských práv a demokratických reforem, ale ve skutečnosti jí imponuje íránský teokratický model. Zneužívá přitom frustraci šíitského obyvatelstva. Navíc militanti zvyšují náklady státu na bezpečnost a odrážejí investory. Chybí pak zdroje na zlepšování životní úrovně a generování pracovních míst, čímž se vytváří podhoubí další radikalizace. Opozice se tak podle Belfera snaží společnost politicky mobilizovat a šíity odcizit od sunnitů i dynastie Ál Chalífa. Nastalý chaos a násilí pak má využít Írán k ospravedlnění intervence, kdy by prosadil změnu režimu, nebo Bahrajn dokonce anektoval. V Belferově příběhu Írán vystupuje jako hybatel, bahrajnská opozice působí jako nesympatická loutka. Belfer proto režimu radí maximální opatrnost ve věci reform, přičemž nepřímou racionalizuje porevoluční represe. Přitom pro Belferův výklad je zejména ve věci hodnocení íránské hrozby typická těžko falzifikovatelná argumentace budoucností, budoucími íránskými kroky a budoucím vývojem (Tamtéž: 14–40).

Belfer dává revoluční dění z roku 2011 do historického kontextu, mezníkem je mu zde především íránská revoluce z roku 1979. Připomíná, že právě tehdy byly obnoveny íránské nároky na Bahrajn, přičemž íránská revoluce změnila dynamiku mezinárodních vztahů v Zálivu i vnitropolitického provozu v samotném Bahrajnu. Nárokování Bahrajnu tak není jen výsledkem relativně neměnných íránských státních zájmů, ale nově do nich vstupuje i šíitská politická ideologie, čímž se vše dále komplikuje. Nebezpečnost Íránu v očích Bahrajnu podtrhuje fakt, že Íránci v minulosti anektovali sousední ostrovy Abú Músá a Velký a Malý Tunb (1971), náležející Spojeným arabským emirátům. Hrozí, že se něco podobného může opakovat i v případě Bahrajnu. Přitom íránská propaganda dlouhodobě předkládá historické argumenty. Revoluční Írán však přidává koncept exportu íránské revoluce a povinnost chránit šíity v zahraničí (Tamtéž: 242–279).

Kromě toho se podle Belfera Írán v rámci doktríny exportu revoluce pokoušel v Bahrajnu rozdmýchat nepokoje i v nedávné minulosti, a to především během dvou nezdařených pokusů o puč provedených Islámskou frontou za osvobození Bahrajnu (1981 a 1987). Napětí mezi oběma zeměmi se dále vystupňovalo v důsledku íránsko-irácké války v letech 1980–1988, když Íránci začali s útoky na ropné tankery a pokusili se zaminovat bahrajnské vody. To vedlo k zapojení Američanů, v jejichž zájmu bylo zajistit přísun dostatečného množství ropy na světové trhy. Američané tehdy zdecimovali íránské námořnictvo a v Bahrajnu se usadili natrvalo (Tamtéž: 297–315).

Vliv šíitského Íránu na šíitské Bahrajnce se navíc podle Belfera může přenášet duchovní autoritou takzvaných *mardžů*. Každý běžný šíitský věřící i řadový duchovní by si totiž měl určit, kterou náboženskou autoritu bude ve věci interpretace islámu následovat. Takto vznikají hierarchie, na jejichž vrcholcích se nacházejí velcí ajatolláhové. A jelikož malý Bahrajn nikdy nedisponoval centry šíitské učenosti, loajality zdejších věřících se často upínají k ajatolláhům ze zahraničí, vedle Iráku a Libanonu také z Íránu. A existuje podezření, že kromě náboženských pokynů cizí duchovní ovlivňují i politické preference věřících, třeba ve směru iránského konceptu vlády islámských právníků (Tamtéž: 97).

Podle Belfera se vliv Íránu na náboženské smýšlení Bahrajnců navíc zvýšil poté, co Saddam Husajn zavřel do té doby nejprestižnější šíitské náboženské semináře v iráckém Nadžáfu (založené 1056). Poté studenti náboženství odcházeli do alternativního centra šíitské vzdělanosti, jímž se stal iránský Komm. Takto vznikala bratrstva celoživotně zasíťovaných studentů a učitelů, kteří se po návratu do svých domovských zemí vzájemně podporují v prosazování revoluční verze šíitského islámu. Typickým příkladem je podle Belfera vlivný bahrajnský ajatolláh Ísa Kássim, který se otevřeně hlásí k iránským revolučním vůdcům (Tamtéž: 82–92).

Ani akademický hlavní proud se neobejde bez diskuse o možném vměšování Íránu, když se snaží analyzovat bahrajnskou revoluci. Vůči potenciálu Íránu zasahovat do vnitřních záležitostí Bahrajnu jsou však Matthiesen i Mendel spíše skeptičtí. Nicméně podle Matthiesena opozici uškodily dva pokusy Íránců zorganizovat převrat v letech 1981 a 1987. Dodnes tak na opozici leží podezření a režim toho využívá. Během revoluce (2011) propaganda připomínala, že se část protestujících hlásí k proiránskému exulantovi Hádímu al-Mudarrisímu. Právě on stál za pokusem o puč z roku 1981 a dnes provozuje protirežimní televizi. Režim pak líčil všechny demonstranty jako iránské agenty, čímž je diskreditoval (Matthiesen 2016: 33–49).

Vláda ale podle hlavního proudu nepřináší přesvědčivé důkazy o napojení opozice na Írán. Odvolává se například na depeše americké ambasády ze serveru Wikileaks: „*Vždy, když se toto tvrzení objeví, žádáme bahrajnskou stranu, aby se s námi podělila o důkazy. Dodnes jsme ale žádné přesvědčivé důkazy o iránských zbranicích nebo o iránské finanční podpoře neviděli, a to minimálně od poloviny devadesátých let, kdy byli zatčeni příznivci ajatolláha Širázího*“ (podle Tarant 2014: 92). Matthiesen si dokonce pohrává s myšlenkou, že kdyby Íránci skutečně naplnili své zdroje proti Bahrajnu, muselo by v tak malé zemi dojít k podstatné změně. Matthiesen v této souvislosti cituje iránského vůdce Alího Chámeneiho z 3. února 2012: „*Vládci Bahrajnu tvrdí, že Írán zasahuje do vnitřních záležitostí. To je lež. Nevměšujeme se. Kdybychom se vměšovali, vše by bylo v Bahrajnu jinak*“ (Matthiesen 2016: 50). Podobně například podle Matthiesena část bahrajnských duchovních vskutku studovala v Kommu. Nešlo ale o iránskou konspiraci, nýbrž o důsledek politiky Saddáma Husajna, který irácké semináře svého času zavřel a bahrajnským studentům nezbývalo než se poohlédnout jinde. Kromě toho iránské ajatolláhy jako své mardži patrně následuje jen menšina Bahrajnců. A jen menšině z nich imponují ti z iránských ajatolláhů, kteří forsírují Chomejního revoluční koncepci. Dle Matthiesena se naopak většína šiitů hlásí k umírněnému Alímu al-Sistánímu z Iráku (Matthiesen 2016: 50).

Bahrajnský režim tedy v líčení hlavního proudu používá iránskou kartu k diskreditaci opozice dlouhodobě, jde tedy o jakýsi folklor. Dynastie je vůči iránskému vměšování ostražitá, cítí se zranitelná a má tendenci ospravedlňovat vlastní neúspěchy s poukazem na iránský komplot. Tatáž vláda ale s Íránem zároveň rozvíjí na poměry Zálivu rozsáhlé diplomatické i obchodní styky, v zemi nechává iránské banky a šiitům umožňuje cestovat na náboženské poutě. Rozpor mezi režimní politikou a rétorikou činí onu rétoriku, nekriticky přebíranou Belferem, nevěrohodnou (srovnej také Tarant 2014: 89–95).

Argumentace hlavního akademického proudu v této souvislosti dokonce stanovuje hypotézu o sebenaplňujícím proroctví. Přehnaná obava bahrajnského režimu z proiránské opozice vede k přehnaným represím šiitů. To může posilovat jejich odpor a zvýrazňovat

sektářskou identitu. Režimní represe totiž mimo jiné oslabí umírněně šii ze strany al-Wi-fák, na jejichž místo nastoupí radikálnější duchovní a mládež z hnutí al-Hakk nebo al-Wa-fá. Spirála radikalizace poté zpětně ospravedlní režimní represe. Ale také stvoří podmínky pro vstup Íránců do stále rozdělenějšího Bahrajnu (srovnej Tarant 2014: 90).

Na nejobecnější rovině hlavní proud uznává, že v Zálivu pokračuje střet dvou regionálních velmocí – Saúdské Arábie a Íránu – o hegemonii. Například Matthiesen připomíná, že svržení diktatury v Íráku (2003) dalo střetu novou dynamiku, když odstranilo sílu vyvažující íránskou moc. Bahrajn se pak skutečně nachází na nejvíce exponované linii této konfrontace. Na rozdíl od Belfera ale akademický mainstream nevykresluje Írán jako jediného viníka konfrontace a propagátora sektářství. Saúdská Arábie, nucená pacifikovat výbušnou, ropou nasáklou a šíity obývanou Východní provincii (al-Kátíf), v příběhu akademiků, jako je Mendel nebo Matthiesen, vystupuje stejně agresivně. Přitom je stejně jako Írán hnána jak dlouhodobými geopolitickými zájmy, tak i vše komplikujícím náboženským fundamentalismem (Matthiesen 2016: i–ix, 1–25). Konečně mainstream se zdánlivě shodne s Belferem v kritice nečinnosti Spojených států. Avšak zatímco Belfer USA kritizuje, že spojenci nepřišli na pomoc, mainstreamu vadí, že Američané v rozporu se svou prodemokratickou rétorikou (Egypt) i politikou (Libye) nepodpořili požadavky revolucionářů (Mendel 2014: 184–194; Matthiesen 2016: 72–92).

ODLIŠNÉ RÁMOVÁNÍ REVOLUCE: SOUČÁST ARABSKÉHO JARA, NEBO SPECIFICKÁ DYNAMIKA?

Jak bylo naznačeno výše, k poslední eskalaci napětí mezi Bahrajnem a Íránem došlo podle Belfera během arabského jara. Tehdy prý Írán provokoval aktivitou svých plavidel v okolí Bahrajnu, avšak Američané vedení Obamou se drželi trestuhodně zpátky. Takže v Bahrajnu nakonec intervenovala Saúdská Arábie a Spojené arabské emiráty. Nepotlačovaly tím však demonstranty, ale odstrašovaly Íránce (Belfer 2014: 360–365). Belfer touto narací odmítá kontextualizaci bahrajnských protestů z roku 2011 jako součásti arabského jara. Namísto toho protesty vykresluje jako důsledek íránské konspirace: „*Násilí bylo jen jednou epizodou staletých geopolitických ambicí Íránu, snažících se manipulovat emocemi Bahrajnců s cílem navyšovat vlastní regionální moc*“ (Tamtéž: 253). Írán podle Belfera vedl asymetrickou či hybridní válku, protože vzhledem k americké základně a konvenční převaze armád GCC nemohl zaútočit přímo. Íránskými agenty se tak prý staly teroristické skupiny jako Mládež 14. února, *Secret Defence Bahrain* nebo Vojenské křídlo Hizballáhu. Ty byly údajně navázané na íránské jednotky al-Kuds a zároveň spolupracovaly s největší šíitskou politickou stranou al-Wi-fák (Tamtéž: 191–235), jež ve volbách 2010 obhájila 18 z celkem 40 křesel v dolní komoře parlamentu (srovnej Matthiesen 2016: 15).

Naopak akademický mainstream přiznává klíčovou roli vnitropolitické dynamice. Navíc uznává i mobilizační apel celoarabských protestů, přičemž, jak již bylo doloženo, vliv Íránu naopak upozaďuje. V naraci Mendela i Matthiesena začala bahrajnská revoluce 14. února 2011. V Belferově naopak růstem politického násilí a dvěma údajnými neúspěšnými pokusy o převrat po roce 2008 (srovnej Belfer 2014: 270–286). Svržení tuniského a egyptského prezidenta tedy bylo podle hlavního proudu katalyzátorem protestů. Svolány však byly dopředu, s cílem připomenout desáté výročí schválení takzvané Národní akční charty (2001). Ta slíbila pokračovat v demokratických reformách ze sedmdesátých let 20. století. Charta vzbudila očekávání, ale následně frustrace. Navzdory proklamacím totiž nevznikl silný parlament, ale z voleb vzhází pouze dolní komora parlamentu s menšími pravomocemi než komora horní, která je nadále jmenována králem. Král navíc může dále vládnout prostřednictvím dekretů a také může parlamentem schválené zákony vetovat (srovnej také Tarant 2014: 90–105). Aby toho nebylo málo, moc dynastie byla podle Mendela pojištěna překreslením volebních okrásků, tak aby byly zvýhodněny sunnitské oblasti na úkor šíitských. Protestující proto požadovali demokratizaci v duchu Národní charty. Kromě toho chtěli i rezignaci zkorumpovaného – a celosvětově

nejdéle vládnoucího (od roku 1971) – premiéra, podezřelého z machinací s pozemky (Mendel 2014: 190).

Pokud jde o saúdskoarabskou vojenskou intervenci, nešlo například podle Matthiesena o odstrašování Íránců. Na to postačuje přítomnost Američanů. Šlo naopak o psychologickou podporu bahrajnského režimu, aby potlačil demonstrace, protože ty se začaly šířit také v šíitské Východní provincii na území Saúdské Arábie. Kromě vojenské intervence totiž Rijád preventivně zakázal vstup saúdských šíitů do Bahrajnu, aby se zde nezradikalizovali a nezformovali společné přeshraniční hnutí (Matthiesen 2016: 25–32).

ODLIŠNÉ DEMOGRAFICKÉ ÚČETNICTVÍ: ŠÍITÉ A SUNNITÉ, EXKLUZE A INKLUZE

Belfer odmítá základní demografické a socioekonomické argumenty hlavního akademického proudu. Správně poukazuje na to, že neexistují tvrdá data o tom, že je v Bahrajnu majorita skutečně šíitská (cenzus náboženskou příslušností nezjišťuje). Pokud kromě občanů (750 tisíc) započítáme všech 1,2 milionu obyvatel (tedy i hostující dělníky ze sunnitských zemí, jako je Pákistán či Bangladéš), nelze podle Belfera o šíitské majoritě hovořit zcela jistě. Kromě toho prý neexistují ani data o diskriminaci šíitů. Konečně liché mají být i doklady o migrační a naturalizační politice cíleně měnící složení obyvatel ve prospěch sunnitů (Belfer 2014: 107).

Belfer však jde v kritice demografického faktoru dále: prezentuje data z vlastního výzkumu. Ten analyzoval sňatkové certifikáty zaměstnanců šesti ministerstev a řady veřejných institucí, firem a bank. Sňatky totiž muslimové uzavírají před sunnitskou nebo šíitskou autoritou. Z vydaných certifikátů pak lze dovodit náboženskou příslušnost zaměstnanců. Belferovi přitom vychází, že šíité nejsou majoritou ani nejsou politicky či ekonomicky diskriminováni nižším podílem ve státních či soukromých institucích. Například na ministerstvu zdravotnictví či školství dominují (83 %, respektive 72 %). Pouze na ministerstvu financí tvoří menšinu (21 %). Stejně tak jsou zastoupeni mezi zaměstnanci veřejných institucí (Bahrajnská národní plynárenská společnost 31 %, Bahrajnská univerzita 47 %) a ve velkých firmách i bankách (kolem 53 %; Tamtéž: 108–122).

Oproti tomu mainstream tvrdí, že politické napětí v Bahrajnu je generováno útlakem většinově šíitského obyvatelstva odstavovaného od moci, zdrojů, statusu i kariérních příležitostí. Šíitská většina má být mocensky ovládána a socioekonomicky diskriminována sunnitskou menšinou, vedenou dynastií Ál Chalífa (Tarant 2014: 81; Mendel 2014: 187).

Belferův výzkum není jen v ostrém rozporu s většinovou narací, ale podle mého názoru trpí zásadními metodologickými nedostatky. Pomineme-li fakt, že nejmladší kohorta zaměstnanců je většinově svobodná (takže data neříkají nic o mladé generaci, jež je politicky nejrelevantnější s ohledem na diskuse týkající se revoluce), a skutečnost, že řada Bahrajnců uzavírá smíšená manželství (takže se část šíitů bere před sunnitskou autoritou, a naopak), je naprosto zásadní, že Belfer vůbec netuší, na jakých příčkách v rámci analyzovaných organizačních hierarchií jednotliví sunnitě a šíité stojí. Belfer neví, zda sunnitě nejsou nadproporčně zastoupeni ve vedoucích pozicích, zatímco šíité v daleko početnějších pozicích podřízených a hůře honorovaných, což je argument hlavního proudu o takzvaném skleněném stropu pro šíity. Z pouhé početní převahy šíitů v dané instituci tedy ještě nelze vyvodit, že zde nejsou diskriminováni či jinak znevýhodněni. Korektnější a průkaznější by byl postup, při kterém by Belfer například analyzoval sektářskou příslušnost ministrů vlády nebo ředitelů nejlivnějších firem a státních institucí. Tedy zjišťoval afiliaci elitních jedinců na špičkách organizačních hierarchií.

Druhým problémem je, že autor byl ve svém výzkumu závislý na spolupráci nedemokratické vlády, která sama záměrně otázku stran afiliace k sektám do cenzu nezařazuje. Belfer však režim ve věci nezmanipulovaného poskytnutí certifikátu nekriticky důvěruje: „*Není důvod zpochybňovat validitu poskytovaných informací ze strany osob či institucí.*“ Proč by to ale režim dělal, když se zdráhá učinit totéž v cenzu? A jak si Belfer ověřoval spolehlivost certifikátů, které mu byly poskytnuty? (Belfer 2014: 114).

Třetí problém spočívá v tom, že Belfer činí sáhodlouhé a obecné závěry, jako kdyby měl data získaná náhodným výběrem. Jeho závěry jsou však činěny pouze na takzvaném dostupném vzorku. Tedy na datech o institucích, které byly ochotné s ním spolupracovat, a on tento výběr neměl pod kontrolou. Proto například nemá pokryta klíčová ministerstva (obrana, vnitra, zahraničí). A proto z dat nedokáže určit, jaký je v Bahrajnu skutečný podíl sunnitů a šiitů. Není tedy ani s oporou v sebestřednějších podílech sunnitů a šiitů v jednotlivých organizacích schopen říci nic o diskriminaci. Spolehlivě totiž neví, jaký je podíl šiitů v celé populaci. Takže naměřená procenta za jednotlivé organizace nemá k čemu vztahovat.

REVOLUCE, KONTRAREVOLUCE A POLITIKA IDENTITY: ODLIŠNÝ VÝKLAD SEKTÁŘSKÉ POLARIZACE

Jak již bylo zmíněno, Belfer přičítá sektářství dvojí hrozbě v podobě iránské konspirace a aktivitě proiránské opozice. Předkládá tak monokauzální vysvětlení sektářství (Belfer 2014: 11 a 191–286).

Belfer tak k tomuto tématu nemá příliš co říci. Naopak pro hlavní proud to je klíčové téma, které podrobně rozpracovává. Pracuje přitom s multikauzálním vysvětlením, jakkoliv je v jeho podání primárním generátorem sektářství strukturální nastavení režimu. Šiité nejsou odstavováni jen od moci, ale také od zdrojů a kariérních příležitostí. Sociální nůžky mezi sunnity a šiity se rozevírají, nejviditelněji v oblasti bydlení a pracovního trhu.

V zemi, kde tvoří 90 % pracovních míst veřejný sektor a státní podniky, hrají politické konexe zásadní roli při hledání zaměstnání i kariérním postupu. Ačkoliv mají šiité stejně dobré vzdělání, na trhu práce trpí diskriminací a dostávají méně příležitostí. To vede k frustraci. Nezaměstnanost jsou nejohroženější dvě skupiny: mládež a šiité. Vůbec nejohroženější jsou proto mladí šiité ze sociálně vyloučených venkovských oblastí. Z šiit-ských vesnic, jako je Sanábis, Džidd Hafis nebo Sitra, se proto rekrutuje nejvíce radikálů, dochází zde ke srážkám s policií, konfrontace se stávají volnočasovou aktivitou. Z vesnic pak také pocházelo jádro demonstrantů z roku 2011 (srovnej Tarant 2014: 85–98).

K podobně viditelné diskriminaci dochází i v bydlení. Zatímco většina příměstských šiitů žije v předlehných a zchátralých domech, sunnitská elita obsadila výstavné čtvrti a rezidenční části hlavního města izolované od zbytku obyvatel. Šiitům bez politického krytí jsou navíc lukrativní pozemky vyvlastňovány. V developerských projektech či průmyslových zónách však poté nedostanou práci (Tamtéž: 85–94).

Vše je podle Mendela komplikováno vládní politikou lákající do země zahraniční dělníky z chudých a převážně sunnitských zemí (Pákistán, Bangladéš, Indie, Jordánsko, Jemen; viz Mendel 2014: 189). Jen v letech 1980 až 2002 se počet obyvatel zdvojnásobil, a to kvůli imigraci. Imigranti však zvyšují tlak na domácí šiity, jimž na trhu práce i v bydlení konkurují. Ceny nájmu a nemovitostí tak rostou, pracovních míst je relativně méně, a mzdy jsou naopak stlačovány dolů (srovnej Tarant 2014: 81).

Nejcitlivější je pak podle Mendela zaměstnávání imigrantů v represivních složkách, kde je pro šiity nemožné práci získat. Jde přitom o pokračování britské koloniální tradice, kdy bývaly v zájmu zajištění loajality represivní složky složeny z lidí dovezených z jiných částí impéria a existenčně závislé na politické správě. Bahrajn tak byl jednou z mála zemí arabského jara, kde policie a armáda zachovaly loajalitu režimu (Mendel 2014). Proti demonstrantům se podle Matthiesena nezdráhaly použít násilí nejen proto, že v zemi nebyla zahraniční média a tlak Západu byl minimální, ale hlavně proto, že příslušníky represivních složek s demonstranty nepojilo žádná pouto. Odvetné útoky šiitských radikálů poté nemíří pouze na uniformované policisty, ale mnozí se útoky na Asijce obecně. Ti jsou viděni nejen jako ekonomická konkurence, ale i jako kolaboranti a opora režimu (Matthiesen 2016: 16, 31–32).

Dlouhodobé napětí pak podle Matthiesena posiluje sektářskou identitu mezi sunnitskými imigranty. Pákistánci a Indové se vůči šiitům vymezují a chápou je jako ekonomickou

i bezpečnostní hrozbu. Poté doma v Pákistánu či Afghánistánu rozdmýchávají protišítské nepokoje. A naopak se loajálně upínají k sunnitské dynastii Ál Chalífa. K účasti imigrantů na prorožimních demonstracích tak nevedl jen pokyn zaměstnavatelů. Šlo o autentické vyjádření preferencí. Vládní politika naturalizace loajálních cizinců je tedy vedena s cílem zvrátit z hlediska dynastie nepřiznivý sektářský poměr sil a vytvořit silnou sociální základnu režimu. Množství cizinců je typické pro celý Záliv. Nicméně pouze Bahrajn jim podle sektářského klíče hromadně uděluje občanství; například jako jediná monarchie Zálivu poskytl azyl syrským sunnitům (Tamtéž: 33–36).

Další faktory posilující šítskou identitu lze podle hlavního proudu hledat ve změně geopolitické konstelaci za hranicemi země. Nikoliv však pouze v iránsko-saúdské konfrontaci. Důležité bylo dle Matthiesena svržení irácké diktatury (2003). Na troskách starého iráckého režimu stranícího sunnitským kmenům se prosadila nová a převážně šítská politicko-ekonomická elita. Bahrajnští šíité to zblízka sledují, protože mohou do Iráku opět cestovat na poutě a obnovovat zpřetrhané příbuzenské a obchodní styky. Vývoj v Iráku tak posílil sebevědomí bahrajnských šíitů toužících po obdobném přerozdělení moci a zdrojů. Klíčovou událostí se však stal teroristický útok al-Káidy demolující mešitu al-Askarí a hrobku šítských imámů v Samarrá (2006). Obecněji pak sektářskou identitu v Bahrajnu posilovala irácká občanská válka, stavící proti sobě šítské a sunnitské Araby (Tamtéž: 18–20).

Sektářství však podle Matthiesena zásadně posílila dynamika protestů z roku 2011 a následné kontrarevoluční represe. Protesty se zprvu nesly v duchu národní jednoty a demonstranti skandovali hesla jako: „*J sme bratři, sunnitě a šíité, tato země není na prodej!*“ Nicméně sunnitě demonstrace postupně opouštěli. Necítili se dobře, když se na protestech prosazovaly slogany dovolávající se šítských mučedníků: „*Naši duši, naši krvi budeme tě bránit, ó Husajne*“ (rýmuje se s „ó Bahrajne“; viz Matthiesen 2016: 33–71 a 68).

Za tyto a další excesy byla zodpovědná menší – ale o to hlasitější – část opozice z náboženských hnutí al-Hakk či al-Wafá. Kontraproduktivně působil pochod šítských demonstrantů do bohatých sunnitských čtvrtí, a to včetně čtvrti ar-Rifá, kde žije královská rodina. Stejně tak protestující zablokovali čtvrt *Bahrain Financial Harbour*, kde nemovitosti vlastní premiér a pracuje sunnitská elita. Kromě toho se množilo lynčování přistěhovalců podezřelých z práce pro bezpečnostní složky. A také špatně vypadalo, že infrastruktura demonstrací (vývařovny, vlajky, ampliony) stála na infrastruktuře šítských komunit, jež se používá k zajištění náboženských svátků (srovnej Tarant 2014).

Avšak podle akademického mainstreamu se hlavní šítská opoziční strana al-Wifák snažila této sektářské dynamice bránit. V této souvislosti cituje například umírněný proslov jejího klíčového vůdce šejcha Alího Salmána k demonstrantům: „*Každý šíita nese zodpovědnost za bezpečí každého sunnitského jednotlivce, domu či rodiny. A každý sunnita nese tutěž zodpovědnost za každého šíitu. Bezpečnost každého sunnity v této zemi je otázkou mé vlastní bezpečnosti. Jeho krev je má krev, jeho tělo je mým tělem. Zbavme se tedy té sektářské karty, a až tak učiníme, zůstane tu po ní jen vítězství pro nás všechny*“ (Tamtéž: 104).

Podle Matthiesena se však postupně prosazovaly militantní a sektářské segmenty opozice, umírněné hlasy ztrácely kontrolu. Mezi šítskými demonstranty se posiloval pocit výlučnosti informovaný bahrajnským nativismem. Ten pokládá za domácí pouze šíity, zatímco královská rodina i ostatní sunnitě jsou jen „náplava“, která do země přišla v několika vlnách z ciziny. Exkluzivistický revoluční diskurz pak odrazoval sunnity od účasti na protestech, vedl je k obavě z úspěchu revoluce, takže přecházeli na stranu prorožimních demonstrací (Matthiesen 2016: 29–32, 45–49).

Politici podnikatelé s identitou svůj byznys podle mainstreamu provozovali na obou stranách. Hlavní odpovědnost však přičítají režimu. Saúdský a bahrajnský režim se podle Matthiesena obávaly, aby nevzniklo silné opoziční hnutí, jež by proti režimu sjednotilo sunnitské a šítské segmenty populace. Reakcí režimu na protesty proto byla kombinace

represí, ekonomických bonusů (každý občan dostal jednorázově 1000 dinárů, asi 50 000 Kč) a rozdmýchání sektářství, které opozici rozdělovalo a oslabovalo (Tamtéž: 18–32, 126–130). V Bahrajnu totiž podle Matthiesena existuje tradice opoziční spolupráce napříč sektami. Příkladem je takzvaná bahrajnská intifáda z devadesátých let 20. století. Nebo levice vzniknuvší v padesátých až sedmdesátých letech 20. století, v jejichž stopách kráčí strana Waad, která otevřeně podpořila i revoluci z roku 2011 (Tamtéž: 10–17).

Režim podle Matthiesena nejprve pozatýkal umírněné opoziční vůdce, kteří od sektářství odrazovali. Tím vznikl prostor pro radikálnější hlasy, což vedlo k proměně revolučního diskurzu. Dalším krokem byly prorežimní demonstrace, které se nazývaly „shromáždění národní jednoty“, ale odehrávaly se u hlavní sunnitské mešity al-Fátiha. Nejen v táboře opozice, ale i režimu se na mobilizaci podílely náboženské autority v mešitách a prosazovaly se náboženské slogany. Sektářské čtení protestů také podporovala oficiální média. Následná intervence saúdské armády byla šíitů pochopena jako okupace ze strany státu propagujícího nesnášenlivou a explicitně protišíitskou wahhábstickou verzi sunnitského islámu. Přítomnost sunnitských zahraničních vojáků dále posílila šíitskou identitu demonstrantů (Tamtéž: 50–71).

Avšak k sektářství nejvíce přispěly režimní represe. Šíitské čtvrti a vesnice byly podle Matthiesena obkrouženy policejními a vojenskými stanovišti. Na těch docházelo k šikaně a konfliktům i s těmi šíitů, kteří se protestů neúčastnili. Také zatýkáni a napadáni demonstrantů v ulicích vedly k obětem a k následné mobilizaci příbuzných a přátel, kteří protesty původně nepodporovali (Tamtéž: 60–71). Ve věznicích pak byli šíité systematicky uráženi pro svou víru, jakkoliv je následně režim obviňoval z rozdmýchávání sektářství. A protože represe vykonávaly sunnitské bezpečnostní složky, narůstal i moment sektářského antagonismu (srovnej Tarant 2014: 125). Symbolickým se nakonec podle Mendela stalo stržení symbolu revoluce, Perlového monumentu. Namísto něj vznikla Farúková křížovka, pojmenovaná po přízvisku chalífy neoblíbeného mezi šíitů (Mendel 2014: 194).

ZÁVĚR

Belfer a hlavní akademický proud reprezentovaný zde Matthiesenem a Mendelem předkládají odlišné až protikladné explanační faktory vzniku a dynamiky bahrajnské revoluce. Belfer vlastně přes enormní rozsah své práce, daný repetitivností základních tezí, nabízí jednoduché monokauzální vysvětlení. Hybatelem revoluce i sektářské polarizace byl Írán, protože v roce 2011 jen vyvrcholila jeho poslední snaha o změnu bahrajnského režimu, jež započala po roce 2008. Proto také bahrajnská revoluce nemá nic společného s arabským jarem. Aby autor tezi o klíčové roli Íránu podepřel, zpochybňuje argument o autoritářském charakteru bahrajnského režimu, v jehož rámci dochází k diskriminaci většinových šíitů a jsou potlačována práva všech občanů, tedy i sunnitské menšiny.

Oproti tomu akademický mainstream pracuje s výrazně multikauzální narací. Roli Íránu neignoruje, identifikuje však daleko významnější externí a především interní faktory vzniku revoluce a její následné sektářské dynamiky. Kromě role Íránu upozadňuje také bahrajnské specifikum tím, že zdejší revoluci vykresluje jako součást širšího celoregionálního emancipačního povstání proti autoritářství a socioekonomické marginalizaci. Multikauzální explanace se pak nejvíce uplatňují při výkladu sektářského momentu, který zapůsobil jako výrazně kontrarevoluční síla a jehož komplexitu Belfer zcela ignoruje.

Hlavní příčinu rozdílných pohledů spatřuji v tom, jakým způsobem jednotliví badatelé do problematiky vstupují. Belfer v Bahrajnu prováděl rozhovory primárně s představiteli režimu a státních institucí. Nesnažil se však o tolik potřebnou rekonstrukci režimní percepce událostí spjatých s arabským jarem, což je přístup, který v akademické literatuře výrazně absenteje, protože arabské jaro je stále vyprávěno primárně pohledem revolucionářů. Belfer naopak implicitně a nekriticky tvrdí, že to, co mu respondenti říkají, není jejich subjektivní čtení reality, ale realita sama. Tento přístup jde napříč celou knihou. Nejsilněji se režimní diskurz do Belferovy knihy nekriticky otiskl v závěrečné kapitole

„Conclusion: From Revolution to Reinvention“ (Belfer 2014: 369–402), která působí, jako by byla opsaná z režimních propagačních materiálů, přičemž tato kapitola končí autorovým zvoláním, že „*Bahrajn je více než geografická lokace. Je to idea*“ (Tamtéž: 402).

Akademický hlavní proud naopak do terénu dosud vstupoval spíše skrze opoziční aktéry. Jeho autoři docházeli na demonstrace a dělali rozhovory s revolucionáři, mezi kterými měli často přátele. To je případ především Tobyho Matthiesena. Druhou metodou je pak kromě práce s otevřenými zdroji dávajícími velký prostor revolucionářům či s uniklými americkými depešemi publikovanými na Wikileaks především odkazování na rozsáhlou zprávu Bahrajnské nezávislé vyšetřovací komise z roku 2011 (BICI 2011). Na tu se dodnes odvolává jak režim, tak opozice. Zároveň ji ovšem obě strany kritizují, což indikuje její relativní nezávislost a objektivitu. Naraci BICI s kritickým nadhledem poučným kulturními a historickými reáliemi používá Mendel (srovnej také Tarant 2013).

Předpoklad autora tohoto eseje o nižší komplexitě a větší průzračnosti v případě malého státu se však nenaplnil. Esej naopak ukázal, že ve věci stěžejních témat analyzovaných také v souvislosti s dalšími zeměmi arabského jara – role partikulárních identit a jejich politizace, vnějších aktérů a vnitropolitické dynamiky (vs. celoregionální) – zůstává více otázek než odpovědí i v případě Bahrajnu. Právě proto se jako průkaznější jeví multikauzální explanace, která se snaží kriticky zkoumat a vzájemně poměřovat dynamicky se proměňující roli celé řady možných faktorů a neupíná se pouze k faktoru jednomu.

Karel Černý

Literatura

- BICI (2011): Report of the Bahrain Independent Commission of Inquiry. Manama: Bahrain Independent Commission of Inquiry.
- Dürkheim, Emil (2002): *Elementární formy náboženského života*. Brno: CDK.
- Mendel, Miloš (2006): *Hidžra: Náboženská emigrace v dějinách islámských zemí*. Praha: Orientální ústav.
- Mendel, Miloš (2010): *Džihád: Islámské koncepce šíření víry*. 2., rozšířené vydání, Brno: Atlantis.
- Tarant, Zbyněk (2013): Po manámském jaru, saúdská normalizace – neslavný konec bahrajnského protestu. *Nový Orient*, 2013, Vol. 68, No. 1, s. 2–7.
- Tarant, Zbyněk (2014): Bahrajn. In.: Křížek, Daniel – Tarant, Zbyněk (eds., 2014): *Arabské jaro*. Plzeň: Západočeská univerzita.

Paul Collier: Exodus: Jak migrace mění náš svět.

1. vydání. Praha: Libri, 2017, 260 stran. ISBN:978-80-7277-557-6.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1574>>, recenze publikována online 2. prosince 2018.

Kniha Paula Colliera *Exodus* se snaží podat ucelený přehled o dopadech migrace na různé aktéry a přináší pohled na mezinárodní migraci z perspektivy přijímajících zemí, migrantů samých i těch, kteří zůstali v zemi původu. Cílem knihy je nabídnout informace z rozličných akademických studií zabývajících se migrací a rozebrat politické, ekonomické a sociální důsledky migrace. Collier chce dle svých slov rozbít tabu, které v době vzniku knihy přetrvávalo ve veřejném diskurzu, mluvit o migraci a zjistit, kolik migrace je „přiměřené“. Kniha navrhuje nastavení systému globálních kvót, jenž by zahrnoval lidi, kteří by se stěhovali z chudších zemí do těch bohatých, tak aby migrace neměla negativní vliv na země původu a na hostitelské země. Autor chce zjistit, jaký je optimální počet migrantů, tak aby migrace měla přínos pro zemi původu a hostitelskou zemi. Ale je možné stanovit konkrétní číslo? A dovede kniha smířit dva tábory lidí – ty, kteří chtějí otevřené hranice, a ty, kteří chtějí migraci zamezit? Collier sám sebe prezentuje jako nestranného arbitra, ale migrace je otázka, která nemůže zůstat neutrální, a Collier do knihy přenáší některé své morální postoje. Pouští se také do názorové bitvy s ostatními autory, kteří však v knize nedostali patřičný prostor, a tak jeho argumentace podložena studii a příklady, s nimiž sám souzní, dostává trhliny.

Paul Collier je profesorem na Blavatnik School of Government na Oxfordské univerzitě. V minulosti se zabýval tématem chudoby v rozvojových zemích a zkoumal vliv občanských válek. Jeho kniha *Miliarda nejchudších (The Bottom Billion)*, která byla jednou z nevlivnějších knih v oblasti rozvojových studií, se zabývá vlivem rozvojové pomoci na rozvojové země. Zatímco v této knize zmínil emigraci a remitence jako jednu z rozvojových strategií pro země, které nemají přístup k moři, v knize *Exodus* už lze sledovat částečné obrácení perspektivy k zemím přijímajícím a k dopadu na ně. Kniha v originále vyšla v nakladatelství Oxford University Press v roce 2013, kdy sklídila velkou pozornost a částečně také kritiku. Českým čtenářům se poprvé představila v roce 2017, kdy ji vydalo nakladatelství Libri. Rozhodnutí českého nakladatele dát na obálku fotografii migrantů a uprchlíků na gumovém voru jen přispívá k polarizaci debaty a k protimigračním náladám v české společnosti.

Cílem knihy je podle autora změnit otázku, zda je migrace dobrá, nebo špatná, na otázku, kolik migrace je vhodné. Zároveň se pokouší odpovědět na to, zda je migrační politika přiměřená, ale tuto otázku si pokládá z privilegované perspektivy západních zemí, protože pouze tyto země mají reálnou možnost své migrační politiky nastavovat.

Kniha je rozdělena do pěti částí. První část řeší migraci jako „společenské tabu“ a to, proč migrace roste. Nicméně přestože roste migrace, roste také celosvětová populace a procento migrantů v populaci zůstává přibližně stejné – okolo tří procent. Za posledních pět let se však debata o migraci v Evropě rozvinula i kvůli takzvané uprchlické krizi z let 2015 a 2016, a není tak možné i nadále mluvit o tabu. Druhá kapitola knihy „Hostitelské společnosti: vítání přistěhovalců nebo roztrpčení“ se věnuje hostitelské společnosti a sociálním a ekonomickým následkům migrace. Následuje část s názvem „Migranti: pocity křivdy nebo vděčnost?“, která se věnuje migrantům samým. Další kapitola se zaměřuje na osoby, které zůstávají v zemích původu. Tato kapitola znovu otvírá politické a ekonomické důsledky migrace, tentokrát z perspektivy zemí původu. Poslední část se věnuje migračním politikám a jejich možnému nastavení v souladu s doporučeními autora.

Kniha stojí spíše stranou aktuálního výzkumu v migračních studiích, nicméně prezentuje některá teoretická východiska, i když je často nepojmenovává. Tím prvním je

neoklasická ekonomická teorie, která tvrdí, že rozdíly v příjmech způsobují migraci (Todaro 1969). Collier v sobě nezapře rozvojového ekonoma, který komplexní otázky lidské psychologie jako rozhodnutí migrovat převádí na ekonomické ukazatele. Druhým východiskem jsou takzvané mezilehlé překážky v migraci z teorie Everetta Leeho (1966), které se objevují například v tvrzení, že „*existují nesčetné ekonomické, právní a sociální překážky, které jsou v souhrnu důležité a které znamenají, že migrace je vlastně investicí*“ (s. 35). Dalším teoretickým východiskem, s nímž autor pracuje, je teorie sítí, která by si také zasloužila zmínku, vzhledem k velké pozornosti a objemu literatury, které se jí v poslední době dostává (Boyd 1989). V části zaměřené přímo na migranty se také mluví o nové ekonomii pracovní migrace. Ta tvrdí, že některá rozhodnutí nedělají migranti samotní, ale rozhodují se celé domácnosti a migrace zároveň funguje jako forma pojištění (Stark 1991).

Kniha neřeší nové teoretické přístupy k migraci, jako například postnárodní občanství (Soysal 2012), ani nic dalšího, co by narativ knihy komplikovalo. Nezabývá se ani rolí genderu v migraci, a tak se v knize na s. 186 dočteme o tom, že zahraničními pracovníky „*mohou být přivedeny manželky nebo matky*“, přestože téměř polovina migrantů jsou ženy a v některých zemích tvoří ženy většinu emigrantů. Knize také chybí narativy dětí migrantů, kromě velmi obecných zmínek typu, že záleží na tom, jak dobře se integrují do hostitelské společnosti. Kniha dále většinou zůstává na makroúrovni a jediný opravdu působivý osobní příběh se týká Colliera, když popisuje migrační historii své rodiny a svou pozici příslušníka „*hypermobilní*“ společenské vrstvy. Dostáváme se tak k paradoxu, že si Collier chce užívat svých četných dlouhodobých pobytů v zahraničí, ale nechce riskovat snížení sociální koheze v rámci společnosti, která by mohla nastat s vyšší mírou migrace.

Diaspory jsou v knize zmiňovány ve všech třech hlavních kapitolách a autor udává, že míra migrace závisí na velikosti diaspory. Na některých místech knihy jsou grafy popisující absorpci diaspor do většinové společnosti, ale většinou nejsou v textu podrobně popsány a čtenářům nemusí být jasné, co ukazují. To, kolik migrace je dle autora nejlepší, závisí na tom, „*jak rychle přistěhovalci splynou s domorodci*“ (s. 49). Uvádí zde také, že „*náklady na migraci jsou značně sníženy, pokud je v hostitelské zemi přítomna diaspora ze země původu*“ (s. 35), což je tvrzení konzistentní s teorií sítí. V případě neřízené migrace a nízké míry absorpce diaspor do společností může docházet k neúměrnému navýšování diaspor, což může vyvolat sociální důsledky pro hostitelské země. Collier bere jazykovou vzdálenost mezi „*kulturami*“ jako něco daného a ukazatel toho, jak rychle se budou migranti integrovat. Proto udává, že migranti z Mexika se v USA budou integrovat lépe než migranti z Bangladéše ve Velké Británii. Nicméně toto tvrzení je problematické, protože integrace závisí i na akceptaci a míře rasismu v hostitelské společnosti.

Collier uznává, že ekonomické důsledky migrace jsou pro hostitelské společnosti malé, a to jak v pozitivním, tak negativním smyslu. O soupeření s místními obyvateli byla v Dánsku nedávno vypracována studie, která se zaměřila na porovnání výsledků na pracovním trhu u místních málo kvalifikovaných obyvatel v důsledku imigrace osob do nízkopříjmových profesí (Foged – Peri 2016). Místní pracovníci nebyli kvůli nově příchozím znevýhodňováni ani nepřišli o práci, a naopak se přesunuli do méně fyzicky náročných pozic. Naopak migranti mohou o tyto pozice soutěžit mezi sebou, což je podle Colliera jednou z nevýhod migrace. Collier také píše o sociálních důsledcích migrace. Jako stavební kámen společností autor vnímá vzájemnou spolupráci a úctu (sociální kapitál), které se v důsledku rychlé migrace mohou narušit, protože se množství sociálního kapitálu v různých společnostech liší. Dalším vlivem na hostitelské společnosti může být obrácení trendu stárnutí populace, které je však jen dočasné, než se migranti uzpůsobí normám hostitelské společnosti.

Collier také diskutuje o vlivu migrace na samotné migranty. Ti jsou podle něj jak vítězi, tak poražení v migraci. Vítězi jsou proto, že se jim mnohonásobně zvýší mzdy

oproti příjmům v zemi původu. Další výhodou může být podpora vzdělání, kterou lidé s perspektivou emigrace do vzdělání investují (a to i jako pojistku). Jak píše Collier (s. 51), „*ti, kteří měli štěstí a dostali se na žebřík, by ho za sebou neměli vytahovat*“. Myslí tím, že lidé, kteří měli příležitost migrovat, by tuto příležitost neměli ubírat dalším potenciálními migrantům, ale zároveň píše o tom, že pro migranty by z čistě utilitárního hlediska bylo nejlepší, kdyby okamžitě po imigraci hlasovali pro omezení migrace.

Collier také zmiňuje globální daň, kterou by migranti mohli odvádět a tím přispívat zemím původu. Nicméně toto zdanění by migranty, kteří mohou mít nižší mzdu v porovnání s hostitelskou populací, mohlo neúměrně zatěžovat. Migranti už domů posílají remittance (v českém překladu vágně označované jako „*zpětné transfery*“), které se liší pro jednotlivé skupiny osob – od padesátí procent výdělku, který posílají Senegalcí žijící ve Španělsku, po dvě procenta, která posílají Turci žijící v Německu. Dalším důležitým aspektem je kvalifikace migrantů. Nejpřínosnějším typem migrace je pak podle Colliera migrace za vzděláním, přičemž by se však tyto lidé měli vrátit zpět do země původu, tak aby byl efekt pozitivní pro všechny. Státy by měly usilovat o co nejkvalifikovanější migranty, což ale vede k tomu, že tyto lidé mohou chybět v zemích původu, kde by mohli vytvářet tlak na demokracii a lepší vládnutí. Podle Colliera a některých dalších studií může migrace vést k transferu norem a politických hodnot (sociálních remitencí).

Při popisu vlivu na země původu se Collier zaměřuje na ty nejchudší země a tvrdí, že při absenci kontrol by emigrace z nejchudších zemí akcelerovala a tyto státy by čelily exodu. Tvrdí, že „*téměř všechny chudé malé státy končí v procesu migrace jako poražené*“ (s. 173), a jako příklad udává Haiti, z nějž odešlo pětáosmdesát procent vzdělaných lidí. Z těchto rozhodnutí viní „*sobecká rozhodnutí emigrantů*“. Migranti dále mohou situaci v zemích původu měnit i na dálku prostřednictvím svých kontaktů a vlivu. Collier je však spíše skeptický a uvádí příklad Zimbabwe, kde tamní diaspora má jen malý vliv na politickou situaci v zemi původu. Vliv arménské diasporu na vnitropolitickou situaci v Arménii, který je zásadní, ale úplně přechází.

Collier přináší kontroverzní tvrzení, že kultury v rozvojových zemích, v kombinaci s normami a institucemi v dané zemi, jsou příčinou jejich chudoby. Toto tvrzení však nebere v potaz historické nespravedlnosti, kterých se mnohým zemím dostalo. Collier dále píše o tom, že „*migranti budují kolonie v hostitelských státech, přesměřovávají jejich zdroje, soupeří s místními chudými obyvateli a podkopávají jejich hodnoty*“ (s. 11). Toto tvrzení ukazuje na nepochopení propojení kolonialismu a migrace. Migrace podle něj může ohrozit pocit národní solidarity, ale přestože migrace celkově přináší více globálního užítku, Collier jde cestou národního protekcionismu a limitů. V závěru knihy doporučuje zavedení „stropů“ na migraci, výběr imigrantů, jejich integraci a legalizaci v případě migrantů, kteří se už v zemi nacházejí.

Knihy není psána neutrálním stylem a sám Collier to přiznává, když píše, že chtěl, aby byla přístupná pro všechny. Collier sám sebe stylizuje do role odborníka na migraci a jako finálního arbitra, který chce určit, v jaké míře je migrace ještě přijatelná. Žádné konkrétní číslo zde nepadne, ale přesto se na konci knihy dočteme, že mnohé země jsou pravděpodobně ještě daleko od této hranice a mohou ji navyšovat. V knize najdeme na několika místech citáty jako „*dal jsem se tedy do práce a pokusil se získat spolehlivé odpovědi*“ (s. 158), což někoho může odradit, zvláště pokud tuší, že na některé otázky spolehlivé odpovědi těžko získáme. Vzhledem k silným tvrzením, která jsou však částečně polemikou, má kniha potenciál ještě více zpolarizovat společnost, a tedy nedělá to, co si klade za cíl. Může být však vhodná pro čtenáře, kteří se chtějí dozvědět více o migraci z perspektivy přijímajících západních zemí a nebojí se kriticky myslet a dohledávat další zdroje. Může být užitečným vstupem do problematiky, ale naše porozumění migraci nemůže zůstat jen u ní, protože jde o jev mnohem komplexnější, než jak se jej kniha snaží vylíčit.

Lucie Macková

Literatura

- Boyd, Monica (1989): Family and personal networks in international migration: recent developments and new agendas. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, s. 638–670.
- Foged, Mette – Peri, Giovanni (2016): Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data. *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol. 8, No. 2, s. 1–34.
- Lee, Everett (1966): A Theory of Migration. *Demography*, Vol. 3, s. 47–57.
- Soysal, Yasemine Nuhoglu (2012): Post-national Citizenship. In: Amenta, Edwin – Nash, Kate – Scott, Alan (eds.): *The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology*. Oxford: Wiley Blackwell, s. 383–396.
- Stark, Oded (1991): *The Migration of Labor*. Oxford: Basil Blackwell.
- Todaro, Michael P. (1969): A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *American Economic Review*, Vol. 59, No. 1, s. 138–148.

Daniele Ganser: Nezákonné války: Jak země NATO sabotují OSN: Kronika doby od Kuby po Sýrii.

1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2017, 367 stran, ISBN 978-80-271-0499-4 (signatura knihovny ÚMV 62 257).

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1576>>, recenze publikována online 2. prosince 2018.

Druhá světová válka měla být tou poslední. Poté, co skončila, se světoví politici shodovali na tom, že vedení války je třeba do budoucna zakázat. Výjimky z tohoto pravidla jsou dvě – právo na sebeobranu a souhlas Rady bezpečnosti Organizace spojených národů (dále RB OSN). Není třeba se dívat daleko do historie, abychom viděli, že zákaz válek se minul účinkem. Několik příkladů porušení zákazu válek nalezneme i v současném světě.

Knihy Daniela Gansera *Nezákonné války: Jak země NATO sabotují OSN: Kronika doby od Kuby po Sýrii* se věnuje právě těmto válkám. Těm, které začaly, přestože nešlo o právo na sebeobranu či souhlas RB OSN. Ganserova hlavní teze celé knihy je celkem prostá. Nejenže se nezákonné války dějí i po skončení druhé světové války, navíc za nimi velmi často stojí země NATO, především Spojené státy americké jakožto světové impérium. Tyto země války záměrně vyprovokovaly, úmyslně sabotovaly pravidla nastavená Organizací spojených národů a vzhledem k dominantní pozici v RB OSN za to nebyly žádným způsobem potrestány.

Autor této historické publikace má v bádání o tématu nezákonných válek mnoho zkušeností. Specializuje se na dějiny po roce 1945 již zhruba dvacet let. Začal již v době magisterských studií historie, kdy si jako téma své závěrečné práce vybral kubánskou krizi ze šedesátých let. Při výzkumu této krize došel k závěrům, že jsou pravidla OSN systematicky porušována. Rozhodl se proto rozšířit publicitu těchto závěrů. Jeho práce obhájená s vyznamenáním vyšla v malém americkém nakladatelství a vedla ho profesně k hlubšímu zkoumání soudobých dějin a mezinárodních vztahů. Data, fakta a citace, které publikuje ve své knize *Nezákonné války*, jsou výsledkem jeho dvacetiletého bádání na poli NATO, OSN a mírových hnutí.

Jak již bylo zmíněno, závěry magisterské práce Ganserem natolik otrásl, že chtěl, aby se o těchto informacích dozvěděla co nejdříve veřejnost. I proto jeho kniha *Nezákonné války* necílí ani tak na vědeckou obec, jako spíše na studenty a studentky soudobých dějin a mezinárodních vztahů, které chce inspirovat k dalšímu bádání. Dále je určena pro co nejširší publikum mimo akademickou půdu: pro všechny lidi angažující se v mírovém hnutí a zajímající se o dění kolem nich.

Publikace je silně normativní. Sám autor v úvodu píše: „*nezákonným válkám musíme zabránit a dbát na dodržování Charty OSN*“ (s. 17). Toto jeho přesvědčení se opakovaně prolíná celou knihou. Je patrné, že Ganser všechny zmíněné nezákonné války odsuzuje, že si přeje hnát politiky, kteří je podnítili, k zodpovědnosti před mezinárodním soudem, a opakovaně vyzývá čtenáře k činům. Nutno říci, že ačkoliv je na jednu stranu chválné, že autor nezakrývá svou pozici, je tato normativní stránka natolik výrazná, až může některé čtenáře odradit. Ganser příliš tlačí na pilu, což by člověka, který dosud věřil tomu, co bylo o zkoumaných konfliktech citováno v mainstreamových médiích, mohlo odradit. Zdá se totiž, že Ganser nepřipouští žádné ale, žádnou argumentaci proti svému názoru, čímž svou pozici dostává do většího extrému, než pravděpodobně zamýšlel.

Bohužel nejde o jediný nedostatek této knihy, která bezpochyby vznikla s dobrou myšlenkou. Problematické je i její zaměření. Jak sám autor říká, nejde o souhrnné zpracování všech nezákonných válek od roku 1945. To je logické: válek bylo tolik, že by to vyžadovalo mnohem rozsáhlejší dílo. Autor se proto zaměřuje jen na ty, v nichž

figurovaly státy NATO. Ačkoliv autor na tento fakt upozorňuje, vzhledem k silné normativitě celého textu vzniká během četby dojem, že vedení Spojených států amerických v čele Severoatlantické aliance je ztělesněním největšího zla. Pokud totiž Ganser pojednává o konfliktu, kde nezákonně jednalo nejen NATO, ale i další strana (například Rusko), poukazuje především na poklesky států aliance a jinými se příliš nezabývá. Pouze jakoby mimochodem zmiňuje, že ostatní také jednaly nezákonně. Například na s. 258 autor uvádí, že ruský zásah na Ukrajině byl sice nezákonný, ale šlo o reakci na nezákonný americký puč, který předcházela a celou situaci vyvolal. Vzniká tak dost zavádějící černobílý obraz konfliktu, v němž jako by byla jedna strana konající bezpráví více vinna než druhá strana konající stejné bezpráví.

Publikace je strukturována do celkem osmnácti kapitol. V celé knize bohužel chybí rozbor dosavadní literatury ke zkoumanému tématu. Nedožíváme se nic o tom, kdo se již tématu nezákonných válek věnoval, z jakého pohledu byla tato problematika dosud zkoumána ani k jakým závěrům Ganserovi předchůdci došli. Nemáme představu o tom, jak různé historické školy interpretují zkoumané události, a už vůbec ne vzhled do tématu z pohledu mezinárodních vztahů. Autor v závěru uvádí pouze jednu stranu s odkazem na další literaturu, ale nijak nerozebírá dosavadní výzkum, což je velké minus celé jeho práce a snižuje to tak její přínos.

Po úvodní kapitole, v níž autor popisuje pozadí svého výzkumu a základní teze, následuje představení okolností vedoucích ke vzniku dvou mezinárodních organizací, kterým se v knize věnuje: OSN a NATO. Jde o historický úvod, kde autor vypichuje především fakta, která jsou klíčová pro sledovanou tezi. Pojednává o vzniku zákazu použití násilí a dále poukazuje na převahu států NATO mezi stálými členy Rady bezpečnosti a na mechanismy (právo veta), které jim umožňují být nepotrestatelní. Všimá si také role Valného shromáždění OSN a jeho malých pravomocí vůči RB OSN. Ačkoliv je Charta OSN klíčovým dokumentem, na který Ganser v celé publikaci odkazuje, je udivující, že ji jen interpretuje a neuvádí alespoň v příloze celé její znění. Bylo by vhodné Chartu zařadit nebo alespoň provést její rozsáhlejší analytický rozbor jako celku. Takto si Ganser vybírá pouze pasáže, které se mu hodí do argumentace, a prakticky nebere v potaz například koncept humanitární intervence.

V kapitole věnované NATO Ganser věnuje pozornost dominanci Spojených států v této organizaci, která je dána vojenskou funkcí vrchního vojenského velitele v Evropě (dále jen SACEUR). Ganser pokazuje na to, jaký vliv má SACEUR oproti generálnímu tajemníkovi, který je pouhým civilním úředníkem. Všimá si, že NATO funguje jako vojenská aliance hierarchicky a netransparentně, navíc v rozporu s vlastními cíli. Ganser také razí myšlenku, že mezi členstvím v NATO a Partnerstvím pro mír není příliš velký rozdíl (viz s. 29).

V třetí kapitole se Ganser věnuje americkému impériu. Definuje pojem impérium, aby bylo jasné, co tím myslí, a svými argumenty dokazuje, proč je třeba nahlížet na Spojené státy jako na současné impérium. Jde ještě o krok dál: tvrdí, že Spojené státy nejsou demokracií (s. 33–34). Podle autora jde o oligarchii, kde má vliv a rozhoduje pouze jedno procento obyvatelstva. Toto procento je tvořeno prezidenty, členy Rady národní bezpečnosti, členy parlamentu a dalšími bohatými vlivnými lidmi, které lze označit za americkou elitu. Tito lidé jsou podle něj zodpovědní za americkou politiku a za vedení nezákonných válek. Opět zde na povrch vyplouvá silná normativní výzva, když Ganser píše, že se mírové hnutí v Americe a v Evropě musí spojit (s. 37).

Aby byl úvod do mezinárodní situace kompletní, věnuje Ganser čtvrtou kapitolu Mezinárodnímu trestnímu soudu. Jeho vznik v roce 1998 autor oceňuje, ale poukazuje na silný deficit této instituce. V rámci této kapitoly Ganser definuje pojmy jako *agrese*, *válečný zločin*, *genocida* či *zločin proti lidskosti*, což je důležité pro následující část knihy, kde s těmito pojmy operuje. Poukazuje na to, že soud stíhá tyto zločiny pouze u méně mocných lokálních vládců Afriky, a jedním dechem dodává, že válečným zločincem je také George Bush nebo Tony Blair (s. 49).

Další kapitoly se věnují jednotlivých případovým studiím nezákonných válek. Ačkoliv Ganser dal své knize podtitul *Kronika doby od Kuby po Sýrii*, při vytváření obsahu si s tím velkou hlavu nedělal. Ganser totiž začíná třemi případovými studiemi válek, které sice nezákonnými bezesporu byly, nicméně se udály ještě před Kubou: události v Íránu v roce 1953, kdy byl pod vedením CIA sesazen premiér Mosaddek; v Guatemale v roce 1954, kde došlo k sesazení prezidenta Árbenze Guzmána; a válka proti Egyptu v roce 1956. Všechny tři kapitoly jsou navíc velmi stručné a pro člověka, který o těchto událostech něco ví, nepřináší žádné zásadní nové informace. Z pohledu historie je určitě důležité je minimálně zmínit, neboť šlo o první americké nezákonné války po vzniku Charty OSN, na druhou stranu zařazení těchto kapitol nemá pro knihu valný přínos. Už název publikace naznačuje, že autor tyto příklady uvádí spíše jen na okraj.

V dalších kapitolách, které jsou již rozsáhlejší, se Ganser věnuje následujícím nezákonným válkám: Kuba (1961), Vietnam (1964), Nikaragua (1981), Srbsko (1999), Afghánistán (2001), Irák (2003), Libye (2011), Ukrajina (2014), Jemen (2015) a aktuálně běžící konflikt v Sýrii. Jak je z tohoto výčtu patrné, ačkoli autor omezil rozsah své publikace na nezákonné války vedené státy NATO, rozhodně neobsáhl všechny. Sám občas v textu zmíní i jiné podobné konflikty, nikde ale neudává, proč je opomněl a věnuje se pouze těmto vybraným. Na jakém základě zvolil právě tyto země, a ne jiné, které také splňují podmínky nezákonných válek vedených NATO? Toto opomenutí je velmi závažné a snižuje důvěryhodnost všech autorových tvrzení. Dalo by se argumentovat, že úmyslným nevysvětleným opomenutím některých případových studií se mohl snažit dosáhnout toho, že jeho teze se jeví jako neprůstřelná. Bylo Ganserovým cílem předat informace, fakta a data, jak píše, nebo přesvědčit čtenáře o své pravdě silnými normativními výzvami a vzorkem zemí zapadajícím do argumentace?

Ganser uvádí všechny případy v samostatných, navzájem nezávislých kapitolách. To je velká škoda. Celé publikaci chybí větší propojení. Bylo by vhodné kapitoly strukturovat podobně a zaměřit se tak na vybrané klíčové prvky, aby bylo možné provést jednoduchou komparaci, která chybí. Vhodným řešením by byla poslední kapitola propojující zmíněné případy do jednoho celku. Místo toho je závěrečně shrnutí spíše sumarizací výzev, které se textem prolínají: volání po větší mediální gramotnosti, opuštění dosavadních zdrojů energií, po pacifismu, dodržování mezinárodního práva, toleranci, kontrole politických elit a boji proti korupci a proti zneužívání moci.

Na seriózně se tvářící historickou publikaci je navíc kniha plná domněnek a spekulací. Například v kapitole věnované Kubě Ganser poodkrývá informace o operaci Northwood, v rámci níž hodlala americká vláda provést teroristické útoky na území USA a připsat je Fidelu Castrovi. V této části se opírá o historické materiály a důkazy, čímž dobře plní práci historika. Nicméně o několik kapitol dál, v části textu věnované událostem, které předcházely útoku na Afghánistán, sklouzává k prezentování různých spikleneckých teorií (s. 189). Ačkoliv vysloveně netvrdí, že za 11. zářím stojí americká vláda, budí zařazení spikleneckých teorií dojem, že si to minimálně myslí. Vhodnější by bylo uvést pouze dostupná fakta, která jsou v rozporu s oficiální verzí Bílého domu, a nepouštět se do neověřených teorií. Konspirační teorie nemají v historické publikaci co dělat.

Není pochyb o tom, že o tématech, kterým se kniha věnuje, je nutné informovat. Je třeba psát o nezákonných válkách, představovat široké veřejnosti alternativní verze pravdy prezentované v médiích, poukazovat na to, co se objevilo v archivech, a zveřejňovat fakta. Je důležité upozornovat na fungování mezinárodních organizací a na mezery v jejich vnitřních mechanismech. Na druhou stranu by bylo vhodnější zvolit lepší formu sdělení těchto informací než silně normativní text, který čtenáři *de facto* říká, že dosud věřil klamům politiků, a vyzývá ho, co by měl dělat. Ganser měl zvolit méně přímou formu apelu a nechat plně na čtenáři, jaké závěry pro svůj postoj si z toho všeho vyvodí. Téma by potřebovalo zpracovat lépe, aniž by si autor vybíral pouze to, co se mu hodí, a zamlčoval dokumenty a argumenty, které mu tak úplně nezapadají do obrázku, který vykreslil.

RECENZE

Autor vnímá svou roli historika jako toho, kdo by měl varovat a vyzývat společnost, aby se poučila z minulosti. V tomto duchu je napsána celá kniha. Ačkoliv se tváří jako historická kronika, není tomu tak. Jde o knihu názorovou, v níž autor své myšlenky dokládá historickými příklady. Pokud se na publikaci podíváme jako na názor do diskuse o ne/zákonnosti válek a o fungování OSN, pak jde bezesporu o zajímavý příspěvek a počin. Jako historická publikace či kronika je však kniha *Nezákonné války* velmi snadno napadnutelná pro zjevné nedostatky, které by odborná publikace neměla mít.

Michaela Ducháčková

Karel Řehka: Informační válka.

1. vydání. Praha: Academia, 2017, 218 stran. ISBN 978-80-200-2770-2.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1575>>, recenze publikována online 2. prosince 2018.

Pro čtenáře, kteří se pozastavují nad pozorností věnovanou v politice i v médiích takzvané hybridní válce, kterou vede Ruská federace na Ukrajině, ale cílí ji i na Evropskou unii, přináší nakladatelství Academia knihu *Informační válka* z pera Karla Řehky. Brigádní generál Karel Řehka, absolvent Vysoké vojenské školy pozemního vojska ve Vyškově a důstojnického kurzu na Královské vojenské akademii v britském Sandhurstu, nenechává nikoho na pochybách, z jakého prostředí pochází. V knize nalezneme v roli ilustračních materiálů fotografie z autorova nasazení v Afghánistánu (s. 110) nebo Mali (s. 152). Když autor zmiňuje, že součástí toho, jaký dojem budí ozbrojené síly, je „*přítomnost, postoj a profil*“ (s. 151–153), což občas vyžaduje nahrazení přilby baretem (s. 152), jde sám příkladem. Kniha má vojensky zelený přebal, Karel Řehka nicméně jednostranně „zelený“ obsah zcela jistě nepředkládá. K problematice totiž nepřistupuje pouze jako voják, ale i jako akademik – v současné době je doktorandem v Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Karel Řehka za cíl publikace stanovil popis možností vedení války v informačním prostředí. Kniha má být stručným popisem zaměřeným na běžného čtenáře, který by měl po jejím přečtení chápat specifika vedení boje v informačním věku. V širším kontextu pak má jít o Řehkův příspěvek k celospolečenské diskusi o vzdělávání v oblastech bezpečnosti a obrany státu (vše s. 16). Řehka se postupně propracovává obecným tématem války a vlivu informačního prostředí na její vedení. Na základě této obecné části pak vysvětluje pojmy *strategická komunikace, informační operace a válka v kybernetickém prostoru*. V závěrečné kapitole „Východní hrozba“ se pak věnuje otázce válčení nové generace na případu Ruské federace.

Vzhledem k cíli práce a k tématu autorova disertačního výzkumu, kterým je „*informační válka od druhé poloviny 20. století do současnosti v komparativní perspektivě*“, začíná autor poměrně zešířouka úvahou o povaze války (s. 17–31) a předkládá také stručný přehled historického vývoje války (s. 32–45) až k dnešním „*válkám síti*“ (s. 44–45). Tento exkurz je velmi stručný a nepochybně adresovaný právě onomu „*běžnému čtenáři*“ – na druhé straně je ale psaný tak, že neurazí ani čtenáře fundovanějšího a se zmiňovanými koncepty obeznámeného. Za nejzajímavější část tohoto úvodu považuji fiktivní scénář v části „*Je válka reálná?*“ (s. 24–31), kde autor představuje „*mentální cvičení*“ (s. 31), které může hypoteticky vést až k otevřenému konfliktu. Svůj scénář autor konstruuje jako postupnou eskalaci z relativně triviálních incidentů, jako je průmyslová špionáž, kybernetická sabotáž nebo nedůvěra zasetá nepřítelem mezi spojence. Poselství je jasné: *Si vis pacem, para bellum*.

Jenže jakou válku chystat? V části „*Budoucí válka*“ (s. 46–57) autor upozorňuje nejen na postupující informatizaci neboli na zvyšování počtu uživatelů internetu nebo mobilních telefonů, ale i na zvyšující se urbanizaci. Řehka s odkazem na Davida Kilcullena (2013) konstatuje, že budoucí konflikty se budou zřejmě odehrávat v prostředí tvořeném informačně propojenými lidmi v hustě zalidněných městech charakteristických méně rozvinutou infrastrukturou (s. 53–54). V takovéto oblasti bude nutné dominovat informačnímu prostředí. Veškerá aktivita sil, všechna jejich slova i skutky musejí podporovat plnění stanovených cílů (s. 57).

Takovéto prohlášení může znepokojovat – propaganda, vyvstane čtenáři v mysli. Řehka nenechává nikoho na pochybách, že má na mysli mimo jiné i propagandu. Neutrálnější pojem *informační působení* odmítá používat – „*autor se rozhodl v následujícím popisu*

informačního působení dále používat slovo propaganda. Tento termín byl v historii ve svém širším významu běžně používán a autor se domnívá, že je užitečné se o vedení války bavit věcně, bez emocí a nuceně „korektnosti““ (s. 63). Tento přístup nelze než kvitovat s povděkem. Vytvářet zdání diskontinuity vytvořením nového pojmu snad umožňuje zakrýt jeho skutečnou povahu, zároveň nám ale znemožňuje poučit se z minulých chyb.

V kapitole „Propaganda“ (s. 63–118) autor shrnuje vývoj propagandy v historii (starověk, středověk, novověk a moderní dějiny) i ve století dvacátém (první světová válka, druhá světová válka, studená válka) a jedenadvacátém. V jedenadvacátém století si všímá zejména války v Perském zálivu, rozpadu Jugoslávie a následujících etnických konfliktů a protiteroristického tažení po 11. září 2001. Na konci této části vyzývá ke studiu propagandistických úspěchů Daeš. Zatímco v současné době jsme schopní této hrozbě konkurovat vojensky, nejsme schopní „prodat“ cílové skupině svoji propagandu – nejsme schopní porazit narativ Islámského „státu“. K tomu, abychom ho porazili, ho potřebujeme pochopit. Až v tu chvíli se stáváme lékařem, který kromě zmírňování symptomů léčí i samotný problém.

Proti asymetrickým hrozbám nestačí příprava na přímý vojenský střet, který je navíc často kontraproduktivní. Je nutné účinně vést vlastní propagandu, jak autor uvádí v kapitole „Strategická komunikace“ (s. 119–137). Součástí strategické komunikace je poskytování informací, ať už veřejnosti, protivníkovi, nebo vlastním jednotkám tak, aby byly předcházející události interpretovány „správně“. V závislosti na cíli kampaně to může znamenat poskytnutí pravdivých informací předtím, než je protivník zvládne dezinterpretovat po svém – nebo naopak poskytnutí nepravdivých či částečně pravdivých informací k dosažení určité interpretace daných událostí (s. 121). Jde o to, předložit svůj narativ cílové skupině dříve než protivník (s. 127). Autor konstatuje, že v České republice se strategické komunikaci nedostává dostatečné pozornosti. Jako dosažitelné cíle strategické komunikace autor uvádí zejména: (1) přispění k obecnému veřejnému povědomí, porozumění a podpoře zabezpečení obrany ČR a ozbrojených sil; (2) podporu budování veřejného povědomí, porozumění a podpory pro operace AČR; a (3) zahrnutí plánování strategické komunikace do veškerého plánování obrany státu a operací AČR (s. 133). Jde v podstatě o to, aby na otázku „*Proč AČR dělá to a to?*“ dostal zájemce pravdivou a okamžitě dostupnou odpověď, kterou zformulovala kompetentní osoba. I to je propaganda, i když bez oné negativní konotace, kterou jí často přisuzujeme.

K dosažení efektivnější strategické komunikace autor uvádí nutnost vést *informační operace* (s. 137–169). Tato oblast zahrnuje pestrou škálu od negativně znějících psychologických operací (s. 148–151) přes technickou oblast operační bezpečnosti (s. 153–155), informační bezpečnosti (s. 155–156) a elektronického boje (s. 157–159) až po vyložené „měkké“ postupy, jako je přítomnost, postoj a profil (s. 151–153), určující správné nasazení a chování jednotek v krizové oblasti, nebo zapojení klíčových lídrů (s. 161–164). U jednotlivých operací nám Řehka, kromě poměrně poutavého výkladu, předkládá i příklady z operační praxe. Díky nim si čtenář dokáže u většiny operací představit konkrétní úkony, kterých je pro vedení specifické operace nutné využít.

V kapitole „Východní hrozba“ (s. 176–202) se autor také dostává k problematice hybridního konfliktu, který tak často dostává prostor v médiích, společně se zdviženým prstem směrem k Rusku. Mám vlastně dojem, že celý zbytek knihy slouží jako úvod k této kapitole, která je velmi střizlivým zhodnocením současného vývoje ruských ozbrojených sil a ruského vedení boje. V zásadě ukazuje, že stát, který není schopný měřit se se Západem vojensky, využívá všech možností, které jsou mu dány – všech možností strategické komunikace, propagandy i konkrétních informačních operací – k dosažení svých cílů. „*Jakkoli pro nás mohou být ruské metody a úspěchy informační války na Ukrajině a Krymu oslnivé a překvapivé, jsou „pouze“ přirozeným vývojem a inovativním přístupem v aplikování tradičních ruských přístupů,*“ uvádí autor (s. 202). Kombinace

dlohodobého informačního působení, sofistikovaného šíření vlastního narativu a podkopávání toho západního je logickým vyústěním *aktivních opatření a reflexivního řízení*, které bylo známé již z dob Sovětského svazu (s. 188–190). První a druhá válka v Čečensku (s. 190–193) ukazuje změnu v ruském vnímání a snahu reformovat zastarávající konvenční síly i techniky informačního působení. Informační operace v Estonsku (s. 193–196) a v Gruzii (s. 196–199) nám umožnily sledovat reformu ruské armády, která byla dovršena anexí Krymu v roce 2014 (s. 199). Nejde tedy o neočekávanou revoluci, ale spíše o evoluci, během níž Západ nedokázal zasadit jednotlivé dílky do celkového obrazu.

Jakkoli je kniha informačně bohatá, nemohu se vyhnout negativnímu dojmu z práce se zdroji. Část „Budoucí prostředí“ (s. 48–57) je téměř celá složena z odkazů na Kilcullen (2013), autor zde vlastně nevyužívá žádné další akademické zdroje. Podobně v části „Propaganda v historii“ (s. 65–95) obsáhle cituje z Philipa M. Taylora (2003) postupně s. 5–6, 19–48, 51–84, 87–126, 129–170, 173–175, 177–179, 191, 194, 196–207, 208–224, 208–248, 249–282. Jednotlivé kapitoly knihy tak jsou často silně navázané na jediný zdroj a odkazují často nespécificky v rozsahu desítek stran. Při ověření daného zdroje se sice rozhodně nejedná o plagiátorství, text není bezduše přepsán, ale kreativně zpracován. Přesto taková práce se zdroji vzbudí na první pohled pochybnost – a to si kniha od svého autora rozhodně nezaslouží.

Na čtenáře také rušivě působí nevyváženost jednotlivých kapitol – část „Strategická komunikace“ (s. 119–136) je výrazně odbornější než zbytek knihy a není běžnému čtenáři, na kterého Řehka cílí, tak přístupná. Rozdělení na jednotlivé kapitoly není zcela organické. Jakkoli autor velmi dobře sleduje svůj celkový cíl, roli částí „Informační prostředí“ (s. 58–62) nebo „Válka v kybernetickém prostoru“ (s. 170–175) si čtenář často musí spíše domýšlet. Autor mu strávení těchto pasáží rozhodně neusnadňuje. Přitom i tyto rozsahem podměrečné a dle mého i vyloženě nepovedené části obsahují zajímavé informace. Navíc logicky podporují celkové vyznění knihy. Rozsáhlejší exkurz do přístupů různých zemí by v těchto úsecích mohl být velmi přínosný – kapitoly by se prodloužily, čímž by se kniha zbavila optické diskrepance mezi jednotlivými částmi a autor by mohl čtenáře podrobněji seznámit s některými klíčovými koncepty.

Autor knihu uzavírá nejlépe, jak může. V obecné rovině poznamenává, že „[i]nformační působení na protivníka vždycky bylo součástí válečného úsilí, ale nikdy nebylo tak důležité jako nyní“ (s. 205). Vždyť jak jinak zakončit knihu, která se věnuje něčemu, co máme nyní možnost v podstatě v přímém přenosu sledovat, než konstatováním, že jde o tradiční součást bezpečnosti, na kterou jsme jenom pozapomněli?

Čtenáři se může na mysl vkrádat fráze *winning hearts and minds*, kterou se dnes zsměšňují americké snahy ovlivnit veřejné mínění v souvislosti s vedením některých vojenských operací. Pozornému čtenáři však tato fráze směřuje do roviny *způsobu vedení* (nejen) propagandy. Na otázku, *jestli* mít pro strategickou komunikaci a další způsoby vedení informačních operací vyčleněné personální i materiální zdroje, autor odpovídá jednoznačně kladně. Propagandu je třeba zbavit negativních konotací a přiznat si, že je nutné ji vést a vést ji tak, jak odpovídá hodnotám, které náš stát sleduje.

Knihy je specifickým a kvalitním příspěvkem do diskuse věnované kybernetickým hrozbám, hybridním hrozbám a krokům, které je nutné na úrovni armády a státu přijmout k jejich zmírnění. Mezi nedostatky publikace patří zejména nevyváženost v délce a odbornosti jednotlivých kapitol a spoléhání na velmi malé množství odborných zdrojů v některých částech. Tyto nedostatky však působí spíše jako drobná vada na kráse a kniha si určitě zaslouží pozornost odborníků i širší laické veřejnosti. Řehka si sundal přilbu a velice čtivým způsobem přiblížil veřejnosti informační aspekty nejen vedení moderního konfliktu, ale i vedení moderních ozbrojených sil.

Jakub Harašta

RECENZE

Literatura

- Kilcullen, David (2013): *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*. London: Hurst & Company.
- Taylor, Philip M. (2003): *Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*. 3rd Edition. Manchester: Manchester University Press.

**MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST /
VOJENSTVÍ****COYLE, James J.**

Russia's border wars and frozen conflicts / James J. Coyle. – Cham: Palgrave Macmillan, 2018. – xi, 333 stran.
ISBN 978-3-319-52203-6 (vázáno)

62 627

62 625

GENDER

Gender, globalization, and violence: postcolonial conflict zones / edited by Sandra Ponzanesi. – First published in paperback. – New York; London: Routledge, 2016. – viii, 281 stran. – (Routledge advances in feminist studies and intersectionality; 17).
ISBN 978-1-138-28304-6 (brožováno)

62 605

62 672

REGULATING

Regulating global security: insights from conventional and unconventional regimes / Nik Hynek, Ondrej Ditrych, Vit Stritecky, editors. – Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019. – xv, 314 stran.
ISBN 978-3-319-98598-5 (vázáno)

62 696

62 659

RETHINKING

Rethinking humanitarian intervention in the 21st century / edited by Aiden Warren and Damian Grenfell. – Edinburgh: Edinburgh University Press, [2018]. – xvi, 320 stran.
ISBN 978-1-4744-4442-2 (brožováno)

62 626

62 687

MEZINÁRODNÍ EKONOMIKA**BIELER, Andreas, 1967–**

Global capitalism, global war, global crisis / Andreas Bieler, Adam David Morton. – Cambridge; New York, NY: Cambridge University Press, 2018. – xv, 321 stran.
ISBN 978-1-108-45263-2 (brožováno)

62 693

62 688

OBADI, Saleh Mothana

Vývoj a perspektivy svetovej ekonomiky: pozitívny výhľad a hroziaca obchodná vojna / Saleh Mothana Obadi. – Bratislava: Ekonomický ústav AV ČR, 2018. – 324 stran.
ISBN 978-80-7144-294-3 (vázáno)

62 679

62 686

MEZINÁRODNÍ POLITIKA / VZTAHY**BASHEVKIN, Sylvia B.**

Women as foreign policy leaders: national security and gender politics in superpower America / Sylvia

62 630

62 694

Bashevkin. – New York, NY: Oxford University Press, 2018. – xii, 266 stran. – (Oxford studies in gender and international relations).

ISBN 978-0-19-087537-4 (vázáno)

CAMPBELL, Susanna P.

Global governance and local peace: accountability and performance in international peacebuilding / Susanna P. Campbell. – Cambridge: Cambridge University Press, 2018. – xv, 292 stran.
ISBN 978-1-108-41865-2 (vázáno)

GADDIS, John Lewis, 1941–

On grand strategy / John Lewis Gaddis. – [London]: Allen Lane, 2018. – xii, 368 stran.
ISBN 978-0-241-33312-9 (vázáno)

HORNÁT, Jan

Transatlantic democracy assistance: promoting different models of democracy / Jan Hornat. – Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2019. – 216 stran. – (Democratization studies).
ISBN 978-1-138-35087-8 (vázáno)

JESSE, Neal G., 1967–

Small states in the international system: at peace and at war / Neal G. Jesse and John R. Dreyer. – Lanham: Lexington Books, 2016. – xv, 197 stran.
ISBN 978-1-4985-0969-5 (vázáno)

LONGO, Matthew

The Politics of borders: sovereignty, security, and the citizen after 9/11 / Matthew Longo. – Cambridge: Cambridge University Press, 2018. – xix, 248 stran. – (Problems of International Politics).
ISBN 978-1-316-62293-3 (brožováno)

MARCHETTI, Raffaele

Global strategic engagement: states and non-state actors in global governance / Raffaele Marchetti. – Lanham: Lexington Books, 2016. – xiv, 195 stran.
ISBN 978-1-4985-1013-4 (vázáno)

SHOMAN, Assad

Guatemala's claim to Belize: the definitive history / Assad Shoman. – Belize City: Image Factory Art Foundation, 2018. – 461 stran.
ISBN 978-976-95275-6-0 (brožováno)

TICHÝ, Lukáš, 1982–

EU-Russia energy relations: a discursive approach /

Lukas Tichy. – Cham: Springer, 2018. – xiv, 218 stran.
ISBN 978-3-030-04106-9 (vázáno)

62 628

TURKEY'S

Turkey's relations with the Middle East: political encounters after Arab Spring / Hüseyin Isiksal, Oguzhan Göksel, editors. – [Cham]: Springer, 2018. – xiii, 220 stran.

ISBN 978-3-319-59896-3 (vázáno)

62 689

VERHOFSTADT, Guy, 1953–

Europe's last chance: why the European states must form a more perfect union / Guy Verhofstadt. – New York: Basic Books, 2017. – viii, 294 stran.

ISBN 978-0-465-09685-5 (vázáno)

62 643

WOMEN

Women, diplomacy and international politics since 1500 / edited by Glenda Sluga and Carolyn James. – London; New York: Routledge, 2016. – xviii, 273 stran. – (Women's and gender history).

ISBN 978-0-415-71465-5 (brožováno)

MEZINÁRODNÍ PRÁVO

62 661

CRITICISM

Criticism of the European Court of Human Rights: shifting the convention system: counter-dynamics at the national and EU level / Patricia Popelier, Sarah Lambrecht, Koen Lemmens (eds.). – Cambridge: Intersentia, 2016. – xxi, 571 stran. – (Law and cosmopolitan values; 9).

ISBN 978-1-78068-401-7 (vázáno)

62 655

CHINKIN, C. M.

International law and new wars / Christine Chinkin, Mary Kaldor. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – xviii, 592 stran.

ISBN 978-1-316-62209-4 (brožováno)

62 692

LAW

Law and memory: towards legal governance of history / edited by Uladzislau Belavusau, Aleksandra Gliszczyńska-Grabias. – First paperback edition. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2018. – xii, 448 stran.

ISBN 978-1-316-63859-0 (brožováno)

62 671

RUSSIA

Russia and the European Court of Human Rights: the Strasbourg effect / edited by Lauri Mälksoo, Wolfgang Benedek. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2018. – xxiii, 418 stran. –

(European Inter-University Centre for Human Rights and Democratisation).

ISBN 978-1-108-40199-9 (brožováno)

62 629

USE

The Use of force against Ukraine and international law: jus ad bellum, jus in bello, jus post bellum / Sergey Sayapin, Evhen Tsybulenko, editors. – xxvii, 454 stran. – The Hague: T.M.C. Asser Press, 2018.

ISBN 978-94-6265-221-7 (vázáno)

STÁT / POLITIKA / SPOLEČNOST

62 652

COOLEY, Alexander, 1972–

Dictators without borders: power and money in Central Asia / Alexander Cooley and John Heathershaw. – New Haven; London: Yale University Press, 2017. – xvi, 290 stran.

ISBN 978-0-300-20844-3 (vázáno)

62 685

MALLEN, Ana L.

Venezuela's polarized politics: the paradox of direct democracy under Chávez / Ana L. Mallen, María P. García-Guadilla. – Boulder, Colorado: FirstForum-Press, 2017. – 171 stran.

ISBN 978-1-62637-589-5 (vázáno)

62 610

SCHÖNEBERG, Julia

Making development political: NGOs as agents for alternatives to development / Julia Schöneberg. – Baden-Baden: Nomos, 2016. – 223 stran. – (Entwicklungstheorie und Entwicklungspolitik; volume 17).

ISBN 978-3-8487-2889-3 (brožováno)

62 637

STATES

States of democracy: gender and politics in the European Union / edited by Yvonne Galligan. – First issued in paperback. – London; New York: Routledge, 2017. – xvii, 194 stran. – (Routledge studies on democratising Europe; 10).

ISBN 978-1-138-71429-8. — (brožováno)

62 695

GALEOTTI, Mark, 1965–

The Vory: Russia's super mafia / Mark Galeotti. – New Haven: Yale University Press, 2018. – xii, 326 stran.

ISBN 978-0-300-18682-6 (vázáno)

62 662

MIGRATION

Migration between Africa and Europe / Cris Beauchemin, editor. – Cham: Springer, [2018]. – x, 453 stran.

ISBN 978-3-319-69568-6 (vázáno)

TURKEY'S

Turkey's Syrians: today and tomorrow / Edited by Deniz Eroglu Utku, K. Onur Unutulmaz, Ibrahim Sirkeci. – London: Transnational Press London, 2017. – vi, 254 stran. – (Migration Series). ISBN 978-1-910781-73-9 (brožováno)

62 609

1918–1968 / Balázs Trencsényi, Michal Kopeček, Luka Lisjak Gabrijelčič, Maria Falina, Mónika Baár and Maciej Janowski. – Oxford: Oxford University Press, 2018. – viii, 472 stran. ISBN 978-0-19-873715-5 (vázáno)

TEORETICKÉ OTÁZKY**TRENCSENYI, Balázs, 1973–**

A History of modern political thought in East Central Europe. Volume II, Negotiating modernity in the „short twentieth century“ and beyond. Part I,

62 320/2-1

TRENCSENYI, Balázs, 1973–

A History of modern political thought in East Central Europe. Volume II, Negotiating modernity in the „short twentieth century“ and beyond. Part II, 1968–2018 / Balázs Trencsényi, Michal Kopeček, Luka Lisjak Gabrijelčič, Maria Falina, Monika Baár, and Maciej Janowski. – Oxford: Oxford University Press, 2018. – viii, 392 stran. ISBN 978-0-19-882960-7 (vázáno)

62 320/2-2

VÍT BENEŠ

Analýza zahraniční politiky: Konceptualizace časovosti a jinakosti v teorii rolí

Teorie rolí, vycházející ze symbolického interakcionismu George H. Meada, je stále častěji využívaným přístupem v analýze zahraniční politiky. Cíl tohoto příspěvku je dvojitý: zaprvé text obohacuje teorií rolí o poznatky a argumenty Meadovy teorie času. Dokládá, že konstituce rolí má nejenom relační dimenzi (formování rolí ve vztahu k druhým), ale i dimenzi časovou. Na základě poznatků teorie času rozšiřuje rámec teorie rolí o nové pojmy, které tuto časovou dimenzi konceptualizují: historické self a historický druhý. Zadruhé se článek pokouší začlenit do teorie rolí argumenty poststrukturalismu týkající se významu jinakosti a vymezování se vůči druhému pro formování identity. Symbolicko-interakcionalistický proces „přebírání rolí druhého“ a poststrukturalistické „negativního vymezování se vůči druhému“ můžeme vnímat jako dva extrémy v kontinuu modalit konstitutivního vztahu mezi self a tím druhým.

JAKUB CHARVÁT

Poměrné sestupné zastoupení v Evropském parlamentu: unijní právo vs. realita

Předložený text představuje diachronní analýzu procesu rozdělování křesel v Evropském parlamentu od okamžiku jeho vzniku až k nadcházejícím volbám, a sice s cílem kvantifikovat princip sestupné poměrnosti a zodpovědět, zda existuje poměrné sestupné zastoupení v Evropském parlamentu. Analýza využívá statistické metody běžně užívané pro měření volební disproportionality – hodnotu hlasy (průměrný počet hlasů na mandát) a index zvýhodnění (míra nadreprezentace/podreprezentace jednotlivých členských zemí) na individuální úrovni a míru nerovnoměrnosti (nepoměrnosti) rozdělení křesel na agregované úrovni (pomocí adaptace indexu distortze). Článek dochází k závěru, že od roku 2004 není poměrné sestupné zastoupení v Evropském parlamentu. Přerozdělení křesel v důsledku brexitu nicméně přiblížilo rozdělení křesel principu poměrné sestupnosti, jakkoli nadále zůstává jedna výjimka v důsledku neformální dohody o tom, že žádná členská země nebude mít nižší počet poslanců v Evropském parlamentu, než tomu bylo v roce 2014.

MICHAL KOUŘIL

Demokracie a sociální konflikt v Barmě

Cílem článku je zhodnotit, jaký vliv měly všeobecné volby v Barmě v roce 2015 na probíhající ozbrojené konflikty v této zemi. Článek vychází z vybraných konceptů teorie vleklého sociálního konfliktu dle Edwara Azara. Tato teorie byla vybrána proto, že jednotlivé etnické ozbrojené organizace vždy akcentovaly potřeby, jako je zabezpečení vlastní identity, bezpečnosti a možnosti politické participace. Pro účely tohoto článku byla provedena řada terénních šetření ve vybraných lokalitách v letech 2016–2017. Tento výzkum potvrdil některá předchozí zjištění řady autorů, jež se zabývají daným regionem. Výzkum také ukázal, že stěžejní překážkou ve věci urovnání konfliktů je současná ústava z roku 2008, kterou vydala bývalá vojenská vláda na konci svého působení.

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Ing. VÍT BENEŠ, Ph.D.,

vyučuje na katedře International Relations and European Studies na Metropolitní univerzitě Praha. Titul Ph.D. získal na Vysoké škole ekonomické a řadu let působil jako výzkumný pracovník v Ústavu mezinárodních vztahů. Vyučuje evropskou integraci, teorie mezinárodních vztahů a metodologii výzkumu. Jeho výzkumný zájem se soustředí na institucionální aspekty evropské integrace, legitimitu a demokratický deficit EU a rozšiřování EU. Věnuje se též analýze zahraniční politiky, specificky pak české politice v EU. Je autorem řady článků v recenzovaných časopisech (Journal of Common Market Studies; Cooperation and Conflict a další) a kapitol v knihách věnujících se metodologii výzkumu, teoriím mezinárodních vztahů, rozšiřování EU a evropské dimenzi české zahraniční politiky.

Mgr. KAREL ČERNÝ, Ph.D.,

vystudoval sociologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a působí na Fakultě humanitních studií UK. Zabývá se historickou sociologií, teoriemi konfliktu, revoluce a sociální změny. Z věcného hlediska se zaměřuje na současný Blízký východ a také na migraci a integraci obyvatel z převážně muslimských zemí v západních společnostech včetně Spojených států a České republiky. V rámci Fulbrightova stipendia působil na Kalifornské univerzitě v Santa Barbaře (2012–2013) a byl hlavním řešitelem grantu GAČR s tematikou arabských revolucí (2013–2015). Publikoval řadu monografií, mezi jinými Jezidové: komunita na útěku (2017) nebo Velká blízkovýchodní nestabilita (2017).

Mgr. MARTINA DOČKALOVÁ

je doktorandkou katedry mezinárodních vztahů a teritoriálních studií Univerzity Panteion v Řecku. Zaměřuje se především na mezinárodní rivalitu a její vývoj s důrazem na vazby mezi domácí a zahraniční politikou. Pracovala jako výzkumná pracovníce Ústavu mezinárodních vztahů v Athénách a absolvovala četné stáže a studijní pobyty v Turecku, na Kypru a v Egyptě. Mluví anglicky, řecky a turecky.

Mgr. MICHAELA DUCHÁČKOVÁ

vystudovala magisterský obor politické teorie a současné dějiny v Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Má za sebou několik odborných stáží v neziskovém i státním sektoru. Zaměřuje se na problematiku fungování nedemokratických režimů a příčiny jejich (ne)stability.

JUDr. JAKUB HARAŠTA, Ph.D.,

vystudoval právo na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde obhájil i doktorskou práci v oboru práva informačních a komunikačních technologií. Je odborným asistentem v Ústavu práva a technologií na Právnické fakultě Masarykovy univerzity, magisterským studentem bezpečnostních a strategických studií na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity a postdoktorandem na Center for Cyber Law and Policy na Univerzitě v Haifě. Odborně se zabývá kybernetickou bezpečností a právní informatikou.

Mgr. JAKUB CHARVÁT, Ph.D.,

působí jako odborný asistent na katedře politologie a humanitních studií Metropolitní univerzity Praha a na katedře politologie a filozofie Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Vě svém výzkumu se zaměřuje na volební analýzu, politiku volebních reforem, politickou komunikaci a soudobou historii a politiku v České republice a střední Evropě.

Mgr. MICHAL KOUŘIL

absolvoval asijská studia a mezinárodní vztahy na Metropolitní univerzitě v Praze. Během akademického roku 2014–2015 strávil jeden semestr na Suan Sunandha Rajabhat University v Bangkoku

v Thajsku, kde dokončoval svou magisterskou práci na téma Aktuální role Zlatého trojúhelníku v mezinárodním obchodu s drogami. Za podpory grantového systému IGS MUP absolvoval řadu terénních výzkumů v Myanmaru a severním Thajsku. V současné době je doktorandem v oboru mezinárodní vztahy v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. V roce 2018 působil v rámci projektu Mezinárodní mobilita výzkumných pracovníků Metropolitní univerzity Praha půl roku na Thammasat University v Bangkoku. Zabývá se ozbrojenými konflikty a drogovou geopolitikou v regionu jihovýchodní Asie.

LUCIE MACKOVÁ, M.A.,

je doktorandkou na katedře rozvojových a environmentálních studií Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého. Vystudovala mezinárodní vztahy a sociální antropologii na University of St Andrews ve Velké Británii a mezinárodní vztahy a evropská studia na Central European University v Maďarsku. V roce 2017 absolvovala stáž v Radě Evropy ve Štrasburku. Ve svém výzkumu se zaměřuje na vliv migrace na rozvoj a na návratovou migraci.

AUTHORS OF THIS ISSUE

VÍT BENEŠ, Ph.D.,

is a lecturer at the Department of International Relations and European Studies, Metropolitan University Prague. He holds a Ph.D. from the University of Economics, Prague and for several years he worked as a researcher at the Institute of International Relations in Prague. He has been teaching courses on international relations theory, European integration and research methodology. His research interests focus on the political and institutional aspects of the European integration, EU institutional reform and EU enlargement. He is also studying Czech foreign policy, and Czech policy towards the EU. He is the author of numerous articles in peer-reviewed journals (Journal of Common Market Studies; Cooperation and Conflict, and others) and chapters in monographs on the topics of research methodology, theory of international relations, EU enlargement and the European dimension of Czech foreign policy.

KAREL ČERNÝ, Ph.D.,

is a sociologist from the Faculty of Humanities at Charles University in Prague. In his research, he focuses on historical sociology, theories of social conflict, revolutions, and social change. His research interests are the contemporary Middle East and migration, and the integration of people from predominantly Muslim societies in the West, including the United States and the Czech Republic, in comparative perspectives. He was a Fulbright fellow at the University of California in Santa Barbara (2012–2013) and was responsible for a research grant awarded by the Czech Science Foundation for a project focusing on Arab revolutions (2013–2015). His recent monographs include Yazidis: A Community on the Run (2017) and Instability in the Middle East (2017).

MARTINA DOČKALOVÁ

is a Ph.D. candidate at the Department of International Relations and Area Studies of the Panteion University in Greece. She focuses on enduring rivalries and their evolution, with special emphasis on domestic-international politics linkages. She worked as a researcher at the Institute of International Relations in Athens, and completed several internships and study programs in Turkey, Cyprus and Egypt. She speaks English, Greek, and Turkish.

MICHAELA DUCHÁČKOVÁ

studied Political Theories and Contemporary History at the Department of Political Science of the Faculty of Philosophy and Arts of Charles University in Prague. She completed several professional internships in NGOs and the state sector. Her areas of interest are the functioning of non-democratic regimes and the causes of their stability/breakdown.

JAKUB HARAŠTA, Ph.D.,

graduated from Masaryk University in Brno, where he majored in Law and defended his dissertation in the area of Law of Information and Communication Technologies. He is an assistant professor at the Institute of Law and Technology, the Faculty of Law, MU, a Master's degree student of Security and Strategic Studies at the Faculty of Social Studies, MU, and a postdoctoral researcher at the Center for Cyber Law and Policy, the University of Haifa. In his research, he focuses on cyber security and legal informatics.

JAKUB CHARVÁT, Ph.D.,

works as Assistant Professor at the Department of Political Science and Humanities of Metropolitan University Prague, and the Department of Political Sciences and Philosophy of the Faculty of Arts of Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem. In his research, he focuses on electoral analysis, politics of electoral reform, political communication and contemporary history and politics of the Czech Republic and Central European countries.

MICHAL KOUŘIL

is a graduate of the Asian Studies and International Relations Programme of Metropolitan University Prague. During the 2014–2015 academic year he spent one semester at Suan Sunandha Rajabhat University in Bangkok, Thailand, where he was working on his master's thesis on the subject of the current role of the Golden Triangle in the international drug trade. He has completed a number of field researches in Myanmar and northern Thailand with the support of the MUP grant system. He is currently a Ph.D. candidate at the Institute of International Relations in Prague. In 2018, he spent half a year as a visiting research fellow at Thammasat University in Bangkok. His research interests include armed conflicts and drug geopolitics in Southeast Asia.

LUCIE MACKOVÁ

is a Ph.D. student at the Department of Development and Environmental Studies at Palacký University Olomouc. She studied International Relations and Social Anthropology at the University of St Andrews in the UK, and International Relations and European Studies at Central European University in Hungary. In 2017, she was a trainee at the Council of Europe in Strasbourg. In her research she focuses on the impact of migration.